

Latvijas Republikas Satversmes tiesas sēde

2019. gada 26. februārī

turpinājums

2019. gada 20. martā

Sēdi vada

Latvijas Republikas Satversmes tiesas priekšsēdētājas vietniece

Sanita Osipova

S. Osipova.

Labrīt, sēdieties, lūdzu!

Turpinās tiesas sēde lietā Nr. 2018-12-01.

Tiesa savu darbību turpinās ar Latviešu valodas aģentūras pārstāvju uzklaušāšanu un šobrīd ar iztaujāšanu.

Tiesnešiem ir jautājumi. Tiesnese Ziemeļe.

I. Ziemeļe.

Labrīt! Jā. Tikai tāds precizējošs jautājums. Proti, vai šie materiāli, kas ir gadu gaitā sagatavoti, viņi tiešām ir ļoti daudz, tiesa arī ir ieskatījusies visās iespējamās vietnēs, par kurām jūs runājat... Sakiet, vai ir tā, kā saka pedagogi, kurus mums bija iespēja uzklaušīt, ka šie materiāli viņiem nepalīdzētu būt gataviem šai reformai, šai pārejai, ka tie ir pilnīgi izmetami ārā. Kā tas īsti ir?

D. Dalbiņa.

Nē, tādām viedoklim gan es nepiekrīstu, jo vispirms jūs redzējāt, un tā tas ir, ka vispirms patiesi ir blakus mācību līdzekļu izstrādei ir arī metodikas sērijas. Ir latviešu valodas skolotājiem, ir bilingvāliem skolotājiem, ir pirmsskolas un sākumskolas skolotājiem metodiski krājumi. Un šie te mācību līdzekļi, piemēram, šie te stundu plāni, kas ir, tie, protams, ir izmantojami pēc noteiktiem paraugiem. Astoņos priekšmetos tie ir radīti, tie ir jebkurā skolā un tur ir sakārtots pēc tā principa, ka visa mācību viela, kas ir vidusskolā tajā mācību priekšmetā, piemēram, bioloģijā vai ķīmijā, viņa ir sadalīta pa tematiem un uzsvērts ir tieši tas, kā strādāt ar valodu, kā attīstīt valodu darbības prasmes stundā, tie ir izmantojami. Šie materiāli ir populāri arī

vēl tagad un skolotāji labprāt vēlētos, lai šie materiāli no jauna varbūt tiek izdoti, bet tas pašlaik nav iespējams, jo saturs mainās. Un tomēr vēlreiz izdot mācību materiālus, kuri neatbildīs šim jaunajam saturam, pašlaik nav lietderīgi.

Bet pie šādu te algoritmisku mācību materiālu un metodisko materiālu izstrādes Latviešu valodas aģentūra labprāt arī atgrieztos tad, kad būs jaunais vidusskolas standarts.

Bet man jāsaka tā, ka vēl... ja es runāju par to, ka metodiskie līdzekļi top, tad tās ir trīs rokasgrāmatas, kas taps līdz 2021. gada augustam, un tās ir pirmsskolai, pamatskolai un vidusskolai, kur iekļauti būs arī metodikas jautājumi, tātad, teorētiskie par to, kā mācīt valodu un kā sadarboties un kā mācīt valodu ne tikai latviešu valodas skolotājam, bet arī citu mācību priekšmetu stundās. Un šie pārklās, tātad, visu šo posmu. Un būs arī tā sauktie portfolio pamatskolai un vidusskolai, kas būs, teiksim, ar praktiskiem piemēriem, kā dot darīt. Un vēl video materiāli. Tā kā šis metodiskais nodrošinājums būs.

Un runājot par to, ka nav metodikas, tas ir tāds... nu... no 90. gadu vidus ir LAT-2 metodika, kas ir izpaudusies ļoti konkrēti divu paaudžu mācību līdzekļu izstrādē pamatskolai, un protams, ir ļoti daudzi materiāli. Un, ja mēs runājam par to, ka teiksim varbūt, ka tā pēctecība te ir ļoti svarīga, tad Latviešu valodas aģentūras mājaslapā un arī drukas formātā ir ļoti daudz materiāli arī tieši pirmsskolai, ir digitālie materiāli "Kabata", "Karuselis", "Atvērsim pasauli", ir valodas spēles, kas arī ir populāras un tiek izmantotas. Tā kā šie materiāli ir.

Nu, es domāju... kāpēc pamats tā ir tomēr teikt, ka nav vai... nu, man ir ārkārtīgi grūti... es jau vakar te izteicos, ka kādreiz ir varbūt tiešām izbrīns par to, ka skolotāji nezina daudzas lietas. Nu, ir jāstrādā, kā kādreiz sacīja vēsturiski: lai panāktu neiespējamo, jādara mazliet vairāk. Tātad, jāstrādā mazliet vairāk.

I. Ziemeļe.

Sakiet, bet jūs tā esiet... teiksim, šīs te varbūt tādas saspringtās komunikācijas ietvaros, kā jūs arī dzirdējāt... tātad, diezgan ilgstošā procesā, kāds šis ir izvēršies... tātad, ir apgrūtināti it kā bijusi šī komunikācija, viedokļi ir dažādi, bet vai jūs, piemēram, esat tā diezgan precīzi pateikuši pedagogiem, jā, ka šie materiāli, kas jau ir tagad un kas ir protams, izstrādāti bilingvālā modeļa ietvaros, ka tie ir lietojami, konsultējami arī uz priekšu. Teiksim, tāda ziņa ir no jums iznākusi?

D. Dalbiņa.

Jā. Metodikas kursus noteikti. Jo metodikas kursus vada tie mūsu tālākizglītotāji, kuriem viens no viņu tādiem pienākumiem ir tiešām informēt par to, kas ir pieejams no latviešu valodā izstrādātajiem materiāliem. Kursu dalībnieki noteikti ir šo ziņu saņēmuši un katrā iespējamā veidā mēs esam šo te ziņu arī

komunicējuši par to, kādi materiāli tiek izmantoti. Jā, un cilvēki ir teikuši, ka jā, jā, to var izmantot un pedagogu atsauksmes par mūsu mācību līdzekļiem pamatā ir pozitīvas.

I. Ziemeļe.

Un tad man tāds pēdējais jautājums. Tieši runājot par šīm atsauksmēm, jo bija interesanti dzirdēt, tātad, viedokli arī skolas direktores par šo te... tātad, par konceptiem, tātad, kā mācīties valsts valodā izprast abstraktos jēdzienus, konceptus... nu ar abstraktiem jēdzieniem un konceptiem vispār ir interesanti, un Satversmes tiesa droši vien arī daudz darbojas ar šādām lietām... Bet kas man varbūt palika neskaidrs... šajā komentārā ir tas, ka uz šo brīdi, ja es pareizi sapratu, tātad, viens koncepts tiek skaidrots citā valodā un tam tiek pielikts klāt nosaukums, ja tā varētu teikt, latviešu valodā. Tā tas tiešām notiek, ka šo konceptuālo domāšanu valsts valodā neapgūst...?

D. Dalbiņa.

Nu, es domāju, ka tas nav gluži atbilstoši... Jo tomēr, teiksim, tulkošana kā valoda sākumposmā... tajā skaitā arī termini un valodas sastāvdaļa, leksika ir valodas sastāvdaļa... tulkošana kā metode nu... man liekas, ka jau ļoti arhaiska. Mēs paši zinām... tad, kad mēs labi apgūstam vai apgūstam brīvi sev kādu svešvalodu, mēs nekad netulkojam to un nav tāda tulkošanas procesa. Tas ir tikai tajā gadījumā, kad mūsu valodas prasme ir slikta un varbūt, ka...

Es tā ļoti par to arī domāju, par šo te tulkošanu un tad to dubulto tulkošanu... tā pārtulkot un pēc tam vēl atpakaļ pārtulkot... ka tas tomēr ir saistīts ar to, ka pedagoga valodas prasme nav pietiekami laba., jo... Teiksim, tā, kā vajadzētu apgūt šo te jēdzienu... protams, ka skolēnam ir pieejamas šīs te elektroniskās vārdnīcas, ir pieejami arī citi dažādi materiāli un izdales materiāli un skolotājs viņam stundā... viņa mācību valoda ir latviešu valoda, bet tas jau neliedz, ka viņš var izmantot arī, ka skolēns var izmantot arī kādu citu elektronisku... pats mājās arī uzzināt to... to var visu darīt, bet teiksim, vispirms ir jādod šis termins kontekstā, frāzēs, kontekstā... un vairākas reizes varbūt arī jāatkārto situācijas un tādā veidā jāapgūst šie te termini.

Es domāju, ka tas varbūt neattiektos uz visiem mācību terminiem, jo ir zinātnes, kurās termini nāk no latīņu valodas un tie ir tomēr universāli arī, ja mācību priekšmets tiek mācīts krievu valodā vai kādā citā valodā... un mēs zinām, kā ir ķīmijā vai... varētu būt... vēsture vienmēr ir sarežģītāka, protams, bet tad ir vienmēr iespējams izmantot citus avotus un tulkošana nav laba metode. Viņa tā neaktivizē cilvēka uztveri... un tas, kas ir bilingvālajās mācībās, tāpēc mēs sakām ka tie, kuri ir mācījušies bilingvāli, īstenībā ir daudz vairāk... ir viņiem bijusi iespēja attīstīt savas smadzenes, jo tur nepārtraukti notiek šis salīdzināšanas process un līdz ar to šīs mācības vairākās valodās cilvēku kā personību attīsta tiešām ļoti efektīvi.

I. Ziemele.

Labi. Paldies.

S. Osipova.

Tiesnese Rezevska.

D. Rezevska.

Sakiet, lūdzu, tas jautājums ir tieši par to, ko mēs vakardien dzirdējām un tas ir jautājums par to, vai tās metodikas, kas pašlaik ir pieejamas un kas ir izstrādātas un aģentūras mājaslapā pieejamas, un attiecas uz bilingvālo izglītības metodiku... Vai tās ir piemērojamas tagad šim te regulējumam, kad mācības pāriet valsts valodā. Par to jau ir tas galvenais jautājums. Jo, kā mēs vakardien dzirdējām no skolas direktores, tad tā neizpratne ir par to, kādā veidā tad to bilingvālo metodiku, tātad, piemērot šajos apstākļos, kad ir jāpāriet pilnībā apmācību valsts valodā. Un tas ir tas konkrētais jautājums, ko jūs jau mēģinājāt stāstīt par to, kā tad izskaidrot šos jēdzienus. Un es saprotu, ka tas galvenais jautājums jau arī vakar parādījās no direktores puses par to, vai tad drīkstēs izskaidrot tajā mazākumtautības valodā to jēdzienu vai nedrīkstēs? Kā jūs redzat šo?

D. Dalbiņa.

Ziniet, kā jau es arī vakar teicu... nu pedagoģiskais process nav tik ārkārtīgi, kā saka, nosakāms no burta līdz burtam. Bet ir tādas pamatnostādnes. Un pamatnostādne ir tāda, ka mācību valoda ir latviešu valoda. Bet skolotājam klasē ir bērni ar vairākām dzimtajām valodām. Nu, tātad, attieksmei ir jābūt tomēr diferencētai. Nemainot to, ka valoda ir latviešu valoda, ir citi paņēmieni, kā varbūt šim bērnam var palīdzēt individuāli, diferencēti, lai viņš varētu apgūt mācību vielu. Protams, ka tas nav viegli, tā ir augstākā pedagoģiskā pilotāža, kas tiek prasīta no skolotāja un tāpēc varbūt arī ir saprotams tas, ka tādā veidā šī situācija tiek saasināta un aktualizēta no skolotāju puses. Nu, varbūt ir arī citi apstākļi, ko skolotājs vēl vēlētos... arī kādu attieksmi no sabiedrības pret savu profesiju, no kuras tiek tik daudz prasīts.

D. Rezevska.

Nu, tad tas jautājums ir, kā jūs redzat, kā tad šo bilingvālo metodiku var piemērot tagad apstākļos, kad mācības pāriet pilnībā uz valsts valodu?

D. Dalbiņa.

Atsevišķus aspektus no bilingvālās metodikas, ko es jau pieminēju, kas ir īpaša uzmanības pievēršana ne tikai valodas stundās, bet arī citu priekšmetu stundās tieši

valodu darbības attīstībai. Tātad, šos paņēmienus... gan kā strādāt ar tekstu, vairākas lasīšanas stratēģijas tur izmantojot, vai kā... atkārtot funkcionālās frāzes, lai kaut kādi būtiski termini saglabātos apziņā... daudzi šie te metodiskie paņēmieni ir izmantojami.

D. Rezevska.

Bet saki, lūdzu, vai jūs nesaskatāt, ka tad jau varbūt tā problēma slēpjas tajā apstākļī, ka tieši šis nav izskaidrots skolotājiem, kādā veidā tad šo bilingvālo metodiku tagad piemērot šiem jaunajiem apstākļiem, kad mēs pārejām uz apmācību valsts valodā? Ja tieši tie aspekti, kurus jūs tagad stāstāt... Kā vakar mums teica skolas direktore, tad viņai ir problēmas ar divām metodikām, kuras, kā viņa saka, neesot. Un, proti, pirmkārt, tātad, kā izskaidrot šos sarežģītos zinātniskos terminus latviešu valodā tiem bērniem, kuriem dzimtā valoda nav latviešu valoda, un tātad otrs, ko viņa teica, kā atpazīt to, vai problēma ir ar to, ka nezina valodu vai problēma ir ar to, ka apgūst vielu. Tātad kā jūs to redzat... vai ir problēma ar to, ka nav izskaidrots un nav sagatavota varbūt vēl viena metodika, kā piemērot bilingvālo metodiku apmācībai, kad mēs pārejām uz valsts valodu un vai vispār ir iespējama tā otrā metodika, par ko direktore minējā – kā atpazīt, vai valodas zināšanas trūkums ir, vai vielas apguves trūkums?

D. Dalbiņa.

Nu, jums ir pilnīga taisnība tajā, ka ir jāveido šī kopīgā izpratne. Un tas ir ne tikai metodikas jautājumos, tas ir arī pilnīgi visos citos jautājumos.

Un protams, skolotāji pašreizējā situācijā viņi vēlas algoritmus... tātad, darāmo darbību priekšrakstus. To viņi ļoti vēlas. Tas nenozīmē, ka skolotājs nav radošs. Izejot cauri varbūt šādam algoritmam, viņš pēkšņi pēc tam arī būs radošs, bet šāds posms ir nepieciešams. Tāpēc es domāju, ka tas ir vēl darāms darbs.

Bet par to, vai noteikt, vai bērnam tās ir valodas problēmas vai tās mācību vielas uztveres problēmas, ziniet, tur skolotājs viens pats to nevar veikt... tur blakus ir jābūt psihologam vai logopēdam... droši vien tas ir logopēds un mums ir arī skolotāji izglītoti, mēs aicinām audio logopēdu uz tikšanos ar vecākiem... un viņi ļoti precīzi pateica, kurā vietā ir vecākiem jādomā par to, ka jūs varbūt vienkārši vairāk jāstrādā ar bērnu un viņš attīstīs valodu un kur jau ir noteiktas problēmas, kas ir jāārstē, kura jau ir medicīnas joma. Tā kā šī sadarbība komandā varētu būt ārkārtīgi auglīga.

Un te es zinu... ir piemērs. Rīgas 40. vidusskolā no 1. līdz 5. klasei viņi strādā komandā. Skolotājs, klases audzinātājs, sociālais pedagogs, logopēds un jebkuru šo gadījumu, kas ir saistīts ar bērna mācību mācīšanās grūtībām, viņi izskata šādā veidā un viņi uzskata, ka tad, kad šis process ir veikts pirmajās klasēs, bērnam tiek ļoti

palīdzēs un turpmāk šīs problēmas ir vai nu likvidētas vai, tātad, ir ieteiks kāds cits risinājums.

Tā kā jums ir taisnība. Ir jāstrādā ar šiem algoritmiem, skolotāji tos gaida, zināmā mērā tie būs arī mūsu šajās rokasgrāmatās un portfolio, un video materiālos, kas būs, bet, protams, ka mēs tagad to aktualizēsim metodikasursos noteikti. Tieši...

D. Rezevska.

Un tas būs...?

D. Dalbiņa.

Laika ziņā tas var notikt... tas jau notiekursos un tas tiks akcentēts šajos metodikasursos, kur mums ir paredzēts izglītot nepilnus 2 tūkstošus pedagogus.

D. Rezevska.

Jo mums ir datumi. Mums 2019. gada 1. septembris, mums ir 2020. gada 1. septembris un mums ir 2021. gada 1. septembris... un mums vajag, lai būtu uz tiem datumiem...

D. Dalbiņa.

Jā... es saprotu, un mēs ļoti vēlamies šo pēctecību, bet es nezinu, vai ir iespējams panākt absolūtu pēctecību vienam daudzveidīgu pārmaiņu procesam... pilnīgu pēctecību... Un pie tam, lai šī pēctecība skartu ikvienu no pedagogiem Latvijā. Es neuzskatu, ka tas ir iespējams. Tas ir tāds, nu... es domāju, nu tas nav iespējams, lai tas tā būtu.

Tāpēc mēs jau arī nerunājam par pedagogu kā par tādu, teiksim, trauku, kurā tagad visi ielies iekšā visu ko un tad nu viņš būs pilns, un tad viņš būs dzidrs, un tad viss būs ārkārtīgi labi. Pedagogam arī pašam kā darbīgam subjektam ir šajā procesā jāiesaistās. Un ja mēs gribam, lai skolēns ir tāds, kurš prot iegūt informāciju, kā lai viņš mācās no pedagoga, kurš neprot iegūt informāciju?

D. Rezevska.

Tas ir pilnīgi skaidrs, bet mans jautājums bija, vai valsts ir sagatavojusi visu nepieciešamo, lai šīs normas varētu stāties tajā laikā spēkā. Jūs no savas puses sakāt, ka...

D. Dalbiņa.

Valsts ir darījusi ļoti daudz un regulāri un sistemātiski. Jo tad mums būtu jāvienojas, par ko mēs sakām, ka "visu"... jo tas ir tāds...

D. Rezevska.

Visu nepieciešamo.

D. Dalbiņa.

Jā. Pamats ir.

D. Rezevska.

Paldies.

S. Osipova.

Šobrīd no tiesnešu puses jautājumu vairāk nav. Lūdzu, Cileviča kungs.

B. Cilevičs.

Jā. Paldies.

Pirmkārt, gribētu izmantot iespēju un pateikties jums par to milzīgo un ļoti lietderīgo darbu, ko jūs darāt. Bet man ir daži jautājumi.

Pirmais. Kā jūs izskaidrojat to latviešu valodas skolotāju trūkumu, ko atzīmē un atzīst faktiski visi. Ņemot vērā, ka šis jautājums ir tik svarīgs un ņemot vērā jūsu darbu un citu valsts institūciju darbu... kāpēc tomēr latviešu valodas skolotāju trūkst ne tikai mazākumtautību skolās, bet, pirmkārt, šajās skolās.

D. Dalbiņa.

Man arī ir skumji, ka trūkst. Un, protams, ka droši vien te ir apstākļi, kas saistīti ne tikai ar situāciju izglītības sistēmā, droši vien te ir arī sociāli ekonomiskie apstākļi... Pedagogu profesija ir skaista, bet arī ārkārtīgi grūta un cilvēki, iespējams, ka izvēlas citus ceļus, kā sevi realizēt un diemžēl tas tā ir. Un jauni cilvēki... izņemot varbūt iespējamo misiju, kas rāda ļoti labus pozitīvus piemērus, diemžēl tas tā nav un nenotiek tā. Es nevaru izskaidrot to ar skaitļiem vai ar kādiem pamatotiem argumentiem šo te trūkumu, bet diemžēl, jā, šis trūkums ir.

B. Cilevičs.

Vai jūs uzskatāt, ka šādas reformas var būt veiksmīgi īstenotas, zinot, ka varbūt jaunākajās klasēs bērniem vienkārši nemācīja latviešu valodu, nemācīja to pietiekoši kvalitatīvi... Varbūt vajadzētu tomēr koncentrēties uz to, lai nodrošinātu latviešu valodas apmācību pienācīgā līmenī tā vietā, lai mainītu mācību valodu vecākajās klasēs, vidusskolā.

D. Dalbiņa.

Nu.. es atkal te runāšu par to pakāpienu un pēctecību. Es nevaru pateikt, man nav šobrīd skaitļu, cik šī situācija ir katastrofāla, vai patiešām valodas apguve jaunākajās klasēs ir tik ārkārtīgi slikta. Nu tā arī nevar spriest, jo mēs redzam, ka ir daudz rezultātu, kas liecina, ka valoda tiek apgūta, eksāmeni tiek kārtoti, pārbaudes darbi tiek kārtoti. Es nevaru pateikt, ka šī situācija ir katastrofāli slikta. Bet arī nav iespēja atteikties no pārmaiņām izglītībā. To es arī domāju. Tas mērķis, lai jaunam cilvēkam Latvijā nebūtu nekādu problēmu, ne viņa akadēmiskās izglītības iegūšanā, ne darba tirgū... tas, es domāju, ir ārkārtīgi svarīgs arguments. Un šī pāreja jau tomēr ir pakāpeniska, mēs jau nepārejam no nulles, mēs pārejam no 60:40 procentiem vidusskolā un arī pamatskolā jau mēs saglabājam bilingvālo izglītību, bilingvālo pedagoģisko procesu.

B. Cilevičs.

Paldies. Sakiet, lūdzu, turpinot to jautājumu, ko jau uzdeva tiesneši, vai tie atsevišķie paņēmieni no bilingvālās izglītības metodikas, ko var izmantot, vai tie attiecas tieši uz valodas mācīšanu, vai arī uz priekšmeta satura apgūšanu?

D. Dalbiņa.

Arī.

B. Cilevičs.

Bet vai jūs nevarētu paskaidrot, kā? Cik es sapratu, tad bilingvālās izglītības metodika ir metodika, kurā tiek izmantotas divas valodas. Ja mēs pārejam uz vienu valodu, kā var tos pašus paņēmienus izmantot, lai efektīvi mācītu priekšmeta saturu?

D. Dalbiņa.

Nu, daudzveidīgi var izmantot atkarībā no tā, kāds ir temats, kādi ir skolēni, ar kuriem strādā... nu, kaut vai arī darbs ar terminiem, ko es jau arī teicu. Lūk, šo terminu ielikšana kontekstā, šo terminu atkārtošana, pakāpeniska grūtības pieaudzēšana... nu, ir daudz paņmienu, kas ir bilingvālajā izglītībā raksturīgi mācību priekšmetu stundās.

B. Cilevičs.

Paldies. Sakiet, lūdzu... jūs teicāt, ka tas ir ļoti būtisks moments par to, ka, lai apgūtu valodu, ir nepieciešamas produktīvas funkcijas. Sakiet, lūdzu, vai tas pats attiecas arī uz mazākumtautību valodu, ņemot vērā, ka mazākumtautību valodu identitātes saglabāšana arī ir viens no izglītības sistēmas uzdevumiem?

D. Dalbiņa.

Vai jūs varētu atkārtot... Es kaut kā neuztvēru...

B. Cilevičs.

Jūs teicāt, ka, lai veiksmīgi apgūtu latviešu valodu, ir būtiski izmantot arī tās produktīvās ne tikai reproduktīvās funkcijas. Viens no izglītības sistēmas uzdevumiem arī ir nodrošināt identitātes un dzimtās valodas saglabāšanu. Vai arī attiecībā uz dzimtajām valodām, uz mazākumtautību valodām tās produktīvās funkcijas ir svarīgas?

D. Dalbiņa.

Jā, protams, jebkuras valodas apgūvē tās ir svarīgas.

B. Cilevičs.

Paldies. Un pēdējais jautājums. Šobrīd faktiski reformas īstenošanas gaitā nav uzstādīts uzdevums sajaukt bērnus ar latviešu dzimto valodu un mazākumtautības bērnus vienā skolā. Tātad skolas paliek, acīmredzot, tur ir gan ģeogrāfiskie un citi faktori... sadalītas.. Kā jūs domājat, vai kopīgo skolu veidošana un sajaukšanās veicināšana veicinātu latviešu valodas apgūšanu?

D. Dalbiņa.

Nu, es domāju, ka, teiksim, to, kādā skolā iet skolēnam, to lemj viņa vecāki, pēc tam arī viņš pats. Protams, kā jūs pareizi teicāt, to ietekmē arī dažādi sociālie un pat ģeogrāfiskie apstākļi. Skola, kurā ir valodas vide, kura veicina valodas apguvi, tas ir, protams, viens no pozitīvajiem faktoriem un mēs jau redzam, ka tas notiek arī dabīgā veidā. Teiksim, 1. ģimnāzijā ir ļoti daudz bērnu ar citām dzimtajām valodām, ne tikai ar krievu valodu, bet arī bērni, kuriem ir ķīniešu valoda dzimtā valoda... Un te ir ļoti svarīgi katrai skolai, kura tāda veidosies, ja būs šie bērni, kuri sanāks no ģimenēm ar vairākām dzimtajām valodām, jā... tur būs savi uzdevumi, tur būs valodas vides veidošana... Es nevaru pateikt tā absolūti "jā" vai "nē" līmenī, bet iespēja veidot valodas vidi skolās, kurās mācās bērni ar vairākām dzimtajām valodām... nu, tas būtu ļoti sekmīgs darbs un tas varētu veicināt arī latviešu valodas apguvi.

B. Cilevičs.

Paldies. Man vairāk nav jautājumu.

S. Osipova.

Lūzu, Tralmakas kundze.

I. Tralmaka.

Paldies. Man nebūs jums jautājumu.

S. Osipova.

Tādā gadījumā liels paldies Latviešu valodas aģentūras pārstāvēm.

Un kā nākamo tiesa aicina sniegt viedokli Kultūras ministriju. Kas pārstāvēs Kultūras ministriju? Arī ir pieteiktas divas personas. Mārtiņš Kaprāns?

M. Kaprāns.

Labrīt, godātā tiesa!

Droši vien mums kā tiem pēdējiem runātājiem nav tā ērtākā situācija, jo bieži sanāks teikt “kā jau jūs esat dzirdējuši vai kā jau kāds ir teicis”... Bet, nu tomēr pārstāvot Kultūras ministriju tas mans mērķis ir arī ieskicēt šajā konkrētajā jautājuma kontekstā, tātad izglītības reformas kontekstā, to Kultūras ministrijas pozīciju, kas ir saistīta, protams, ar sabiedrības integrācijas un saliedētības politiku, kur pēdējo nu jau astoņu gadu periodā Kultūras ministrija ir bijusi atbildīga par šīs politikas koordinēšanu un daļēji arī īstenošanu.

Bet tomēr pašā ievaddaļā es gribu uzsvērt šīs te politikas, teiksim, tādu nepārtrauktu dispoziciju vai izejas punktu, no kurienes tas viss ir vienmēr sācies.

Un, kā jau vairākkārt ir uzsvērts, sabiedrības integrācijas un saliedētības politika nekādā veidā nav radusies pēkšņi vai no nekā. Un te jau vairākkārt ir izskanējis, ka mums ir bijis šis mantojums, šis rusifikācijas mantojums kā viens būtisks šķērslis sabiedrības saliedētības kontekstā. Tad šeit varbūt ir svarīgi arī uzsvērt, kad mēs runājam par rusifikāciju, ka rusifikācijai arī bija dažādi viļņi. Viens bija Hruščova laikā, kas bija nedaudz mērenāks. Bet tā rusifikācijas politika, par kuru mēs runājam, ir tas tiešais mantojums, kas šeit ir palicis, ir tā sauktā “Taškentas konference” 1979. gadā un tās rekomendācijas... tā bija augsta līmeņa padomju darbinieku konference, arī pedagogi tur piedalījās tajā skaitā, kur oficiāli rekomendēja nostiprināt bilingvālas un visās padomju republikās ieviest krievu valodu faktiski kā otru dzimto valodu neatkarīgi no tautības. Tā kā Taškentas konference ir viens svarīgs mantojums, kas mums ir... ar kuru mums nācās sastapties tad, kad sākās Atmoda un Atmoda, protams, arī radīja zināmus mantojumus un izejas pozīciju sabiedrības integrācijas un saliedētības politikai. Atliek vien ieskatīties atsevišķos dokumentos, kuri būtībā ir bijuši pamats šai politikai, lai saprastu, ka latviešu valoda tika prioritizēta jau no paša sākuma kā valsts valoda 1989. gadā, tātad, attiecīgi tika pieņemti vairāki politiski dokumenti un... jā, tas ir mantojums, ar kuru integrācijas politikai, sabiedrības integrācijas un saliedētības politikai, nācās rēķināties.

Tajā pašā brīdī ir svarīgi uzsvērt, protams, ka šajā mantojumā bija arī vienmēr akcentēta, īpaši, ja mēs runājam par Atmosdas perioda mazākumtautību lomu,

nepieciešamība attīstīt un stiprināt mazākumtautību identitāti. Un faktiski tā ideja jau bija vēršanās... tā mazākumtautību identitātes stiprināšana bija diezgan skaidri artikulēta, īpaši ja mēs lasām Tautas frontes Otro programmu, kura bija tomēr fundamentāls dokuments par nonivelējošo rusifikāciju, kas ir patiesībā nonivelējusi šīs dažādās mazākumtautības un protams, tas ir saistīts arī ar padomju etnopolitiku, kā arī vakardien norādīja profesors Hanovs.

Tātad kopumā, ja mēs skatāmies uz sabiedrības integrācijas un saliedētības politiku, arī šai politikai ir skaidrs konstitucionālais pamats – Satversmes 4. pants, ja mēs runājam par valodas politiku, ka valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valda un, protams, 114. pants, kurš vienlaikus arī uzsver šo te mazākumtautību tiesības uz savas savdabības un etniskās kultūras savdabības saglabāšanu. Un, protams, Satversmes preambula, ka viens būtisks vadmotīvs, kurš kalpo par pamatu sabiedrības integrācijas un saliedētības politikai.

Un, kā jau redzams, no šī konstitucionālā pamata izriet divi tādi komplimentāri sabiedrības integrācijas un saliedētības politikas postulāti. No vienas puses, latviešu valoda ir tas, kas ir tas vienojošais pamats, tautu vienojošais pamats, un no otras puses – mazākumtautības ir neatņemama Latvijas tautas un nacionālās kultūrtelpas daļa, un to kultūras identitātes saglabāšana, attīstīšana ir Latvijas valsts atbildība. Šie divi postulāti arī cauruļ un ir cauraduši pēdējo divdesmit gadu sabiedrības integrācijas un saliedētības politiku. Tātad, no vienas puses latviešu valoda kā vienojošais pamats, no otras puses šis partikulārisms, ka mēs atbalstām ar politikas instrumentiem dažādu mazākumtautību pašsaglabāšanos un iespējas attīstīt savu identitāti. Un viņa nav nekādā veidā pretrunā, protams.

Un šeit varbūt arī vēl blakus jāuzsver arī no tāda starptautiskā konteksta, kas varbūt nav izskanējis līdz šim, ka saskaņā ar UNESCO konvenciju par kultūru izpausmju daudzveidību, kuru Saeima ratificēja 2007. gadā, arī valodas daudzveidība ir daļa no kultūras daudzveidības. Bet šajā gadījumā mēs runājam par Latviju. Protams, mēs nerunājam par lielo valodu lomu šīs daudzveidības kontekstā, bet mēs runājam par mazu tautu, mazu valodu lomu globālā pasaules kontekstā un to daudzveidību, kas ir jānodrošina, un, protams, latviešu valoda šajā ziņā ir maza valoda, mazas tautas valoda, kura iegulst šajā daudzveidības idejā un līdz ar to valstij ir pienākums aizsargāt latviešu valodu kā skaitliski nelielas nācijas valodu tieši šīs te daudzveidības saglabāšanas kontekstā.

Un ja mēs tagad ejam vēl tuvāk pie, teiksim, tāda politikas līmeņa, politikas plānošanas līmeņa, tad arī Latvijas politikas dokumentu hierarhijā tas augstākais dokuments ir Latvijas ilgtermiņa stratēģija – “Ilgspējīgās attīstības stratēģija Latvija 20–30”, kur diezgan skaidri ir pateikts, ka kultūras telpas attīstība ir viens no stratēģiskajiem mērķiem un īpaši tur ir uzsvērts, ka modernas, daudzpusīgi lietotas latviešu valodas attīstība ir Latvijas valsts atbildība Eiropas un pasaules kultūras

daudzveidības un mantojuma saglabāšanas kontekstā. Nu, es ne par velti to minu, jo šī UNESCO... te tā daudzveidības ideja arī tiek atkārtota ilgtspējīgas attīstības stratēģijā, bet vienlaikus arī tiek uzsvērts tāds stratēģisks valsts pienākums faktiski attiecībā uz latviešu valodas saglabāšanu. Ir ne tikai daudzveidība pret citām valstīm, bet arī tāds valsts uzdevums no tāda ilgtspējīgas attīstības viedokļa skatoties.

Un, tāpat, Latvijā... ja mēs runājam par sabiedrības integrācijas un saliedētības politiku, tā politika tādā skaidrā veidā ir artikulēta kopš 2001. gada, kad tika pieņemta sabiedrības integrācijas programma un latviešu valoda sabiedrības integrācijas kontekstā latviešu valoda vienmēr ir uzlūkota kā fundamentāls saliedētības resurss. Un arī tas ir caurvijis dažādos veidos arī visas valdības deklarācijas šis jautājums par latviešu valodu un arī izglītību latviešu valodā.

Tāpat, runājot par... no šī te normatīvi politiskā virzoties projām... runājot vairāk par rīcībpolitikas un socioloģisko realitāti, kas, manuprāt, ir svarīga no Kultūras ministrijas kā šī rīcībpolitikas koordinētāja skatupunkta ieskicēt.

Pirmais... varbūt es to jau uzsvēru, bet to ļoti svarīgi apzināties, ka sabiedrības integrācijas politika ir horizontāla politika. To īsteno ļoti dažādas institūcijas Latvijā. Un faktiski arī Satversmes tiesa šādā veidā piedalās sabiedrības integrācijas politikas veidošanā ar šo te, piemēram, konkrēto tiesas sēdi. Bet Izglītības un zinātnes ministrija ir arī konkrēts spēlētājs, protams, kas ir atbildīga gan par izglītību, gan par valodu, kādā tiek izglītība... kāda ir mācību valoda skolās. Un savukārt Kultūras ministrija... tādēļ es ar šo garo ievadu gribu uzsvērt... ka Kultūras ministrijai ir tiešā atbildība šajā horizontālajā integrācijas politikā, ko Kultūras ministrija ir koordinējusi pēdējo astoņu gadu laikā, ir mazākumtautību kultūras daudzveidības atbalstīšana dažādos veidos. Tas ir tas specifiskais Kultūras ministrijas atbildības lauks. Un tas, protams, ir arī lielā mērā saistīts ar šodienas šo tēmu par mazākumtautību valodām un arī izglītības iespējām, jo es gribētu uzsvērt, ka tā mazākumtautību atbalstīšana nebūt nenozīmē vienmēr runāt, vai tikai šauri skatīties tikai tā lingvistiskā kontekstā. Un es to centīšos parādīt arī.

Latvijas integrācijas saliedētības politika ir konsekventi tāpat ir atbalstījusi kopumā valsts valodas nostiprināšanu mazākumtautību skolās un virzība uz šo pakāpenisko mērķi... uz šo mērķi... kā jau te vairākkārt ir izskanējis, tiešām ir bijusi pakāpeniska. Un pakāpeniskuma princips ir, manuprāt, jāņem vērā, kā viens fundamentāls no valsts politikas apzināts solis, kam nekad nav bijis revolucionārs raksturs. Tam vienmēr ir bijis pakāpeniskums... evolucionārums. Apstākļi pieprasa tādu situāciju un tā politika tiek atbilstoši īstenota. Nekad nav bijis uzreiz piedāvāts tā simtprocentīgā pāriešana uz latviešu valodu kā apmācības valodu un arī pašlaik mēs redzam, ka šīs konkrētās reformas kontekstā ir iekšējs pakāpeniskums ievērots.

Tāpat... runājot par Kultūras ministrijas atbildības lauku, var redzēt... tas, ko es vēlos uzsvērt, ir, ka Kultūras ministrija dažādos veidos atbalsta ikdienā

mazākumtautības savdabības saglabāšanu. Apmēram 20 procenti no Kultūras ministrijas budžeta patiesībā pēdējos gados... ar pēdējiem gadiem es domāju pēdējie pieci, seši gadi... ir aizgājuši vai tie ir novirzīti uz dažādu mazākumtautību kultūras aktivitāšu iniciatīvu atbalstīšanu. Tie ir aptuveni... pēdējos piecos gados, tātad, tie ir 1,2 miljoni eiro aizgājuši kopumā dažādu projektu atsevišķu atbalstīšanai.

Latvijā pašlaik ir reģistrētas pie 300 mazākumtautībām. Tad, kad mēs runājam par mazākumtautībām, šeit, protams, ir tas jautājums, ko mēs saprotam ar salīdzināmajām vai salīdzinošajām grupām... Latvijā, tātad, mazākumtautības sevi publiskajā telpā un arī tajā skaitā savā tajā pozicionējumā, lai pieteiktos uz šiem valsts piedāvātajiem atbalsta mehānismiem, piesakās caur konkrētām mazākumtautību organizācijām. Un Latvijā tās ir aptuveni 300... vairāk patiesībā par 300 mazākumtautību organizācijām, visvairāk pārstāvētas ir krievu, tās, tātad, ir ap 72 pašlaik reģistrētas, ebreju – 31, ukraiņu – 22, baltkrievu – 21... tātad ir dažādas šīs mazākumtautību organizācijas. Ne visām viņām ir vienādas intereses, bet pamatā šīs organizācijas ir virzītas uz šo te kultūras un identitātes savdabības saglabāšanu.

Runājot par to socioloģisko realitāti, ko es jau pieteicu, ka to ir svarīgi ņemt vērā, aptaujas dati kopumā liecina, ka latviešu valodas, kā jau ir uzvēruši iepriekšējās reizēs, latviešu valodas zināšanu līmenis ir audzis. Ir audzis kopumā mazākumtautību vidū, taču te ir svarīgi uzsvērt to, ko parāda mūsu jaunākie dati 2017. gadā īstenotajā aptaujā mazākumtautību vidū par mazākumtautību līdzdalību demokrātiskajos procesos. Mēs redzam, ka kopumā latviešu valodas zināšanu līmenis, proti, ir vai nu vājš, vai ir mazāk vājš un tas nav statistiski asociējams ar cilvēku vēlmi piedalīties mazākumtautību organizāciju darbībā.

Tas, ko es vēlos pateikt, tas, ko mēs redzam no socioloģiskajiem datiem, un tas varbūt ir netieši... un ko mēs varam statistiski parādīt, ka ne jau lingvistiskie faktori ir pamatfaktori vai motīvi, kādēļ cilvēks izvēlas piedalīties mazākumtautību organizācijas darbā vai vispār mazākumtautību aktivitātēs. Pamatā tās ir vēlmes saglabāt savu identitāti. Bieži vien mēs redzam, ka uz šo mazākumtautību organizāciju nāk bērni un cilvēki no jauktām ģimenēm un tas lingvistiskais faktors tiešām nav izšķirošais dzinulis un tas nav katrā ziņā šķērslis, kāpēc mazākumtautības nevar kopt savu identitāti, proti, vienas vai otras valodas lietošana.

Vēl ko šeit ir svarīgi uzsvērt. Tātad Kultūras ministrija atbalsta dažādas iniciatīvas mazākumtautību identitātes savdabības saglabāšanai. Varbūt es visas te tā īpaši neuzskaitīšu. Ja ir vēlme, tad pie tām var pieskarties. Nezinu... sākot ar Latvijas kultūras vēstnieka programmu, kas jau ļoti veiksmīgi norit vairāku gadu garumā, kur Latvijas Nacionālās kultūras centrs īsteno un kas apvieno dažādu etniskās izcelsmes izcilas radošas personības Latvijā, kuras popularizē tās savas darbības jomas... "Eiropas pēdas Latvijā", tas ir vēl viens projekts. Varbūt es te īpaši izcelšu pagājušā gada Dziesmu svētkus, kas arī ir Kultūras ministrijas atbildības lauciņš, kur piedalījās

77 mazākumtautību kolektīvi un lieliskais pasākums Vērmaņdārzā, koncerts Krievu drāmas teātrī, kur visur mazākumtautības varēja parādīt savu šo savu identitāti demonstrēt.

Lūk. Bet atgriezoties pie sabiedriskās domas, kas ir varbūt svarīgāka šeit kā viens svarīgs spēles indikators, kad mēs runājam par problēmām vai par sasniegto sabiedrības integrācijas un sabiedrības politikas kontekstā.

Viena ļoti būtiska lieta, kas ir jāuzsver, ir ka pēdējo gadu laikā... un tie ir krietni jaunāki dati nekā Latviešu valodas aģentūras varbūt veiktā aptauja, kas bija 2014. gadā, tā ir 2017. gada socioloģiskā aptauja, kas ir tapusi kopsadarbībā ar Filosofijas un Socioloģijas institūtiem Latvijas Universitātē, parāda, ka kopumā ir pieaudzis būtiski pozitīvs vērtējums mazākumtautību vidū par savām iespējām Latvijā attīstīt kultūru un arī valodu. Mēs arī redzam, ka ir zems konfliktu potenciāls, proti, ka kopumā mazākumtautību pārstāvji diezgan zemu novērtē iespēju vai, pareizāk sakot, ka etniskās attiecības ir ievirzītas konfliktējošā gultnē un tas īstenībā krītas... Vismaz no tā, ko mēs redzam no mūsu datiem, no tās aptaujas, ko mēs esam pasūtījuši, ko ir veikuši profesionāli sociologi, ka tas konflikta potenciāls krītas, ka viņš samazinās.

Bet tajā pašā brīdī ir ļoti svarīgi uzsvērt arī zināmas problēmas, ko šie socioloģiskie dati parāda un iniciē. Viena būtiska joma, un te mēs arī esam atkārtājuši jautājumus par valodas pašnovērtējumu 2017. gada aptaujā, kur mēs redzam, ka kopumā salīdzinājumā ar iepriekšējo aptauju, ir par 15 procentu punktiem pasliktinājies valodas pašvērtējums kopumā cilvēku vidū... aptaujāto mazākumtautību pārstāvju vidū. Nu, presumējot, ka lielākā daļa, tāpat, nāk no krieviski runājošām mazākumtautību daļām, tad tas ir cits jautājums, protams. Un jaunākajā vecuma grupā, kas ir 18-34, tur, protams, ir visaugstākais šis pašvērtējums. Tā kā loģiski to uzrāda jebkura aptauja. Bet joprojām, salīdzinot, piemēram, arī ar Latviešu valodas aģentūras veiktajām aptaujām, mēs redzam ka 64 procenti šajā jaunākajā vecuma grupā novērtē savas latviešu valodas spējas kā ļoti labas vai labas. 64 procenti. Tāpat diezgan būtiska pašas jaunākās vecuma grupas daļa... jaunākā paaudze, varētu teikt, tomēr faktiski pašvērtējumā, kas vienmēr ir, socioloģiski runājot, tendēts nedaudz optimistiskāk novērtēt savas spējas, nekā tas ir faktiski, kā to arī parāda pēc tam citi standartizētāki un vieglāk interpretējami rezultāti.

Mēs redzam, ka šie rezultāti, liekot kopā ar to, kas ir izskanējis tajā skaitā no profesores Druvietes un vēl vairākiem pierādījumiem, tas ir tāds socioloģisks Kultūras ministrijas secinājums, ka mēs esam aculiecinieki viduvējības prasmju slazdam pašlaik.

Tas, ko mēs redzam, ka tā jaunākā mazākumtautību paaudze ir apguvusi viduvējā līmenī valsts valodu, kas viņiem varbūt ļauj atpazīt, šī valoda nav sveša, viņi saprot pamatjēgu, par ko ir runa, spēj varbūt arī komunicēt, bet tai nav funkcionāla un saliedējoša loma tajā ziņā, ka viņi nespēj ikdienā piedalīties informatīvajā telpā, būt

līdzvērtīgi dalībnieki informatīvajā telpā, kādi ir, piemēram, tie, kuriem dzimtā valoda ir latviešu valoda. Līdz ar to tas veicina vairākas nevēlamas sekas, tajā skaitā pašizolēšanos no informatīvās telpas un atvērtību līdz ar to tai svešajai informatīvajai telpai, kas piedāvā citā valodā resursus... Tā kā viduvējība... viduvējo prasmju slazds ir acīmredzams un to... no vienas puses mēs varam teikt, ka reforma, kas tika uzsākta 2004. gadā, tā to ir veidojusi un tā ir to sasniegusi, jo, ja salīdzina 90. gadu rezultātus, tas, protams, ir progress. 2004. gada reforma ir radījusi progresu. Tajā pašā brīdī tā ir arī radījusi... kā te vakar izskanēja vārds “stagnācija”... nu, tas ir smags vārds ar vēsturisku mantojumu. Lietosim citu... tā ir vienkārši šī viduvējā līmeņa sasniegšana un šķēršļu radīšana, lai neietu tālāk nākamajā līmenī valsts valodas prasmju attīstībā mazākumtautību vidū. Tā kā to mēs redzam no socioloģiskajām aptaujām...

Bet, no otras puses ir jāuzsver, protams, tas, ka tieši jaunākajā paaudzē arī ir vispozitīvākā attieksme pret runāšanu latviešu valodā mazākumtautību vidū. 2017. gada dati mums parāda, ka kopumā sabiedrībā 46 procenti no aptaujātajiem izteica, ka labprāt... labprāt runā latviešu valodā, tādā ziņā, ka nevairās, ja viņiem ir tāda iespēja, viņi runā latviešu valodā. Te mums atkal, protams, ir jāņem vērā, ka šī vēlme bieži vien ir parādīt pozitīvāku to savu nostāju nekā tā ir *de facto*.

Tātad kopumā noslēgumā tādus secinājumus izdarot... Ko mēs redzam no šīs socioloģiskās realitātes? No vienas puses mēs, protams, redzam, ka mazākuma piederības sajūta Latvijai un apmierinātība ar dzīves kvalitāti spēj apvienot daudz lielāku mazākumtautību daļu nekā viedoklis, ka Latvija apdraud viņu kultūru vai valodu, vai iespējas runāt savā privātajā telpā savā valodā... Tas nav samērojams... tas konsenss ar to, ka es jūtos piederīgs Latvijai, ka es esmu apmierināts ar dzīvi Latvijā... tas spēj daudz lielāku sabiedrības... vai, pareizāk sakot, mazākumtautības daļu apvienot tīri kvantitatīvi ņemot, nekā diezgan fragmentētā attieksme pret to, vai valsts apdraud vai neapdraud manu kultūru.

Tātad secinot... pirmkārt, protams, sabiedrības integrācijas politika un saliedētības politika nav pabeigts rezultāts, tas ir dinamisks process, kurā Latvijai ir bijis jātiek galā un būs jātiek galā ar tiem mantojumiem vai to mantojumu... varbūt varētu teikt, ka ar zināmu tādu defektu, kas ir radīts vēlīnajā padomju perioda pašā pēdējā posmā. Bet nu kopumā tas padomju mantojums ir tas, ar ko bija jātiek galā sabiedrības integrācijas politikai un ar ir jācīnās savā ziņā. Taču tagadējie realitātes izaicinājumi nav mazāk būtiski un tas viduvējās valodas prasmju slazds ir viens no šādiem izaicinājumiem, kas ir, skatoties no sabiedrības integrācijas politikas viedokļa.

Un te būtiski varbūt ir uzsvērt arī to, ka Latvija tomēr atšķiras un turpina atšķirties no vairākām Rietumvalstīm, no citām Rietumvalstīm, pareizāk būtu teikt, kuru identitātes politikā tomēr dominē bieži vien asimilācijas stratēģija. Latvijas integrācijas politika vienmēr ir bijusi virzīta un joprojām ir virzīta uz daudzveidības attīstīšanu, tajā ziņā piešķirot valsts līmenī... nevis kādu pašvaldību... bet valsts

oficiālas politikas līmenī resursus un ievērojamus resursus, kā jau es norādīju, mazākumtautību savdabības saglabāšanai. Ja jūs skatāties, teiksim, uz lielajām... uz Rietumeiropas valstīm, tad šo politiku bieži vien jūs neatradīsiet un bieži vien tur tieši būs šī asimilācijas stratēģija daudz izteiktāka.

Nu, tai pašā brīdī mums arī, protams, daudz jāmacās no šīm valstīm, kas savu imigrācijas politiku varbūt ir veidojušas tādā veidā, ka... no tām neveiksmēm, kas ir izpaudušās... proti, kā Lielbritānijas kontekstā pašlaik tas ir ļoti acīmredzami, ka ir šo te imigrantu kopienų segregācija... Un te nerunāju par pašreizējām vēsturiskajām mazākumtautībām, kur es velku paralēles... bet Latvijā pašlaik brauc iekšā pamatā... ja mēs analizējam imigrācijas struktūru... krievvalodīga imigrantu daļa... darba migranti, sauksim to tā. Un tiem, tātad, šī vide, kas pašlaik ir, rada apstākļus, lai turpinātu šo te savā ziņā lingvistiski dalītās telpas uzturēšanu arī caur izglītības sistēmu, protams. Un tas, kā mēs zinām, ja mēs analizējam izsniegtās īstermiņa uzturēšanās atļaujas, tik tiešām no Ukrainas, Baltkrievijas, mazāk varbūt no Krievijas pēdējā laikā, bet arī iebrauc tieši ar darba vīzām. Tā kā jāņem vērā arī šis faktors, ka darba tirgū atstājot pašreizējo izglītības apmācību izglītības valodā... pareizāk sakot, šādā stāvoklī... mēs radām papildus apstākļus, kas, stratēģiski raugoties, būs šķērslis nevis iespēja.

Pieliekot punktu... vēlreiz atgriežoties... katrā ziņā tā 2004. gada reforma, protams, ir jānovērtē kā tolaik progresīvs solis, kas laika gaitā, kā mēs redzam, analizējot dažādus datus, ir ierobežojis, bet ne likvidējis šķēršļus, kas traucē mazākumtautībām ikdienā izmantot valsts valodu kā saliedētības resursu. Ierobežojis, bet nav likvidējis šķēršļus. Un iespējas izglītības sistēmā līdz ar to, protams, arī nav bijušas pietiekošas, lai novērstu pašsegregējošas tendences. Pašsegregējošas tendences... Un te, protams, kā jau es arī norādīju, tā pašsegregācija var tikt saprasta ļoti dažādos veidos, tajā skaitā arī nespēja ikdienā patērēt vai izmantot informatīvo telpu pilnvērtīgi un tas var izpausties līdz pašai triviālākajai pakāpei. Kaut vai viens piemērs. Tad, kad tiek Lielās talkas organizētas un tur mēs lasām medijos krievvalodīgajos, ka mēs par šo nezinājām... bet, protams, ka jūs par to nevarat uzzināt, īpaši, ja šī informācija pamatā tiek latviešu valodā nodota. Ir daudzi objektīvi šķēršļi par nespēju... kas izriet tieši no šīs nespējas vai no šīm viduvējām prasmēm izmantot latviešu valodu kā demokrātiskās līdzdalības valodu.

Pie šī varbūt arī es likšu tādu punktu... Tad varbūt...

S. Osipova.

Paldies, Kaprāna kungs, par viedokli.

Tiesnešiem ir jautājumi. Tiesnese Ziemeļe.

I. Ziemele.

Jā, paldies par jūsu viedokli.

Jautājumi būs tādos divos blokos. Viens jautājums vai divi par to faktisko situāciju un tad arī par apstrīdētajām normām.

Jūs jau minējāt, ka, tāpat, mazākumtautību tiesību būtībā mērķis ir šo mazākumtautību identitātes dažādības saglabāšana. Tā kā Kultūras ministrija ir atbildīga tieši par šo jomu, tad man ir jautājums. Kāda tad ir reālā situācija? Kāda ir Latvijā esošo mazākumtautību šī pašsaglabāšanās nepieciešamība? Kā jūs to novērtētu? Kurai ir lielāka... kurai ir mazāka?

M. Kaprāns.

Nu, ja kā atskaites punktu ņem to organizāciju īpatsvaru, kas ir viena no nepieciešamības izpausmēm, ja jau tu dibini organizāciju, kas speciāli aizsargās tavas konkrētās tautības identitātes pašsaglabāšanos... nu, protams, tas jautājums nav tik viennozīmīgs... tajā ziņā, ka dominē krievu tautības organizācijas, varētu līdz ar to secināt, ka tur tā aktivitāte ir vislielākā. Taču, ja mēs skatāmies proporcionāli, tad es teiktu, ebreji ir daudz aktīvāki. Ebreji un ukraiņi ir daudz aktīvāki proporcionāli tai daļai, cik šeit ir īpatsvars ukraiņu tautībai Latvijā, organizāciju ir daudz vairāk.

No otras puses mēs atkal varētu teikt, ka šajās mazākumtautību grupās viņas ir sašķeltākas savās interesēs. Un tas jau nav noslēpums, ka gan ukraiņu, gan ebreju kontekstā runājot, Latvijā tik tiešām šī sašķeltība ir redzama gan vēsturiskā, gan varbūt arī ideoloģiskā kontekstā.

Līdz ar to par nepieciešamību runājot, tā līdzdalība kopumā jau nav ļoti liela, bet tā, es teiktu, ka tā nav mazākumtautību problēma, tā ir kopējā Latvijas problēma kā līdzdalība pilsoniskajā sabiedrībā un ikdienas pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs. Mēs varētu runāt par 5-6 procentiem kopumā mazākumtautību... no mazākumtautībām, kas piedalās ikdienā tāpat šo te mazākumtautību organizāciju darbībā, dažādu aktivitāšu darbībā. Tās var būt folkloras kopas...

I. Ziemele.

Bet jūs esat vērtējuši pēc objektīviem kritērijiem, kam ir nepieciešams lielāks valsts atbalsts?

M. Kaprāns.

Nu, pašlaik kā īpaši ekstrapolēta grupa viena ir bijusi romu tautības pārstāvji... bet tur ir varbūt arī bijis ne tik daudz kultūras identitātes pašsaglabāšanās... kaut tas arī ir bijis svarīgs motīvs, protams, ja īpaši ņemam vērā to amnēziju, kas Latvijā dominēja attiecībā uz romu tautības cilvēku iznīcināšanu nacistiskās okupācijas laikā, bet šeit varbūt vairāk ir bijusi tieši tāda sociāla

segregācija vai pašsegregācija, nošķiršanās kopumā, kas ir redzama romu tautības cilvēku vidū...

I. Ziemeļe.

Tātd romi... Tālāk?

M. Kaprāns.

Romi... Es negribētu izcelt kādu, kurai ir lielāka vēlme...

I. Ziemeļe.

Nepieciešamība... Vēlme droši vien ir visiem....

M. Kaprāns.

Nepieciešamība... tā nepieciešamība, protams, ir atkarīga no tā nepieciešamības subjekta, kas pauž šo nepieciešamību. Un tā mēs nevarētu teikt, ka kāds ir paudis skaļāk vai uzstājīgāk savas vēlmes. Mēs varētu skatīties no malas un redzēt... Vienīgā mazākumtautība, kas Latvijā ir pieaugusi skaitliski un īpatsvara ziņā, ir baltkrievu, tā ir būtiski pieaugusi salīdzinājumā ar citām, kuras ir samazinājušās.

I. Ziemeļe.

Jūs varētu teikt, ka līdz ar to... tie pasākumi, kurus jūs īstenojat, arī cita starpā palīdz šīs identitātes atgūšanā?

M. Kaprāns.

Protams. Jā, īpaši Latgales daļā, kur baltkrievu mazākumtautības organizācijas ir aktīvākas... tur, protams, ir jautājums, piemēram, par valodu, kas Baltkrievijā pašā ir liela problēma ar baltkrievu valodu. Tā kā...

I. Ziemeļe.

Un kā jūs vispār tiekat galā ar šo rusifikāciju tieši mazākumtautību vidū?

M. Kaprāns.

Tātd es esmu piedalījies vairākos mazākumtautību forumos. Tur dominējošā darba valoda jeb valoda, kādā dažādi mazākumtautību pārstāvji sazinās, ir latviešu valoda. Tālāk jau, protams, tas prasītu varbūt tādu etnogrāfisku pētījumu... piedalīties ikdienā, kā, piemēram, vietējā ukraiņu kopiena kādā valodā sazinās vai poļu kopiena... ir skaidrs, ka mēs tur redzam joprojām īpaši Latgalē un Rīgā ļoti spēcīga rusifikācijas pazīmes, proti, ka tā padomju dīvainā etnopolitika, kas piedāvāja vai nu

mācīties, tātad, tikai nācijas, latviešu valodā, vai krievu valodā jebkuram, kas iebruca šeit padomju migrācijas rezultātā, neļāva attīstīt ne gruzīniem, ne poļiem...poļiem varbūt mazāk... bet ukraiņiem, baltkrieviem, kas šeit astoņdesmitajos gados iebruca strādāt rūpnīcās, neļāva viņiem kopt to savu valodu. Līdz ar to skaidrs, ka viņi visi gāja tajās skolās, kurās viņi gāja un turpināja tālāk rusificēties. Un, protams, ir milzīgas un milzīgas grūtības ar šīm sekām tikt galā. Ir projekti, kas ir virzīti uz valodas atbalstīšanu... Šeit jau pat... ja mēs runājam arī par to folkloras kopu, piemēram, tur jau arī mēs varam šīs rusifikācijas pazīmes... ne jau īsti rusifikācijas, bet varbūt sovetizācijas pazīmes, tajā ziņā, ka folkloras jau arī tika pārdefinēta ļoti nopietni padomju laikā. Un tā folkloras, kura ir nonākusi... bieži vien ar to padomju laķējumu, tad tie, kas ir tiešām tie autentiskie folkloras tradīciju kopēji, viņi ļoti nopietni cīnās pret to. Arī pret to viņiem ir jācīnās, kas būtībā arī ir runa par to autentisko mazākumtautību identitātes saglabāšanu. Tātad rusifikācija un tas kopējais sovetizācijas mantojums diezgan būtiski ir ietekmējis iespējas pašidentificēties un iespējas to autentiskumu nodrošināt identitātē.

I. Ziemeļe.

Skaidrs. Sakiet, lūdzu, cik liels procents vispār... jo jūs kopumā, tātad, zināt... šī lieta, kas mums ir... mums ir ļoti dažāda statistika... jūs droši vien arī zināt par šīm izglītības valodas izvēlēm un eksāmenu izvēlēm... cik liels procents tieši ir visas citas mazākumtautības šajā stāstā?

M. Kaprāns.

Attiecībā uz tiem, kas mācās...?

I. Ziemeļe.

Jā.

M. Kaprāns.

Nu... es neņemšos spekulēt katrā ziņā... mēs redzam tendences, ka aizvien vairāk mazākumtautību pārstāvju, īpaši vidējo izglītību apgūst latviešu valodā... izvēlas tā sauktās skolas, kas ir vēsturiski bijušas un vienmēr piedāvājušas izglītību valsts valodā...

I. Ziemeļe.

Nē... jo mums neviens nevar atbildēt uz jautājumu... tātad, mums ir skaidrs...

M. Kaprāns.

Nav īsti skaitīts... kā mazākumtautības... šie dati... Tad, kad mēs rakstījām pirmās pamatnostādnes 2011. gadā, tad mums arī šie dati interesēja, lai mēs kaut kā precīzāk formulētu tās...

I. Ziemeļe.

Politiku... tieši tā...

M. Kaprāns.

Jā... Un šos datus neviens neapkopo. Centrālā statistikas pārvalde neapkopo datus, kādu tautību pārstāvji tur mācās. Ir divas skolas, divi skolu tīkli principā un no tā mēs varam kaut ko redzēt. Aptaujas ir orientieris, bet nu ar tām, protams, uzmanīgi politikas formulēšanā.

I. Ziemeļe.

Nu, vienkārši, jūs cīnāties pret rusifikācijas šīm te sekām... Jums tomēr vajadzētu kaut kādu skaidrību šeit...

M. Kaprāns.

Nu, ne jau mēs esam vienīgie, kuriem ir šī problēma. Daudzās citās valstīs arī šo statistiku nevarēs iegūt...

I. Ziemeļe.

Tā. Un tagad par apstrīdētajām normām. Tātad pārejai jūs arī zināmā mērā īstenojat Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju... es tā saprotu... Jūsu skatījumā, tātad, apstrīdētās normas kaut kādā veidā ierobežo mūsu saistības, kas izriet no Vispārējās mazākumtautību konvencijas?

M. Kaprāns.

Attiecībā uz identitātes saglabāšanu un ja valoda ir kā daļa no šīs identitātes tieši tādā ikdienas lietojumā, kādā veidā tas neierobežo... un savukārt... protams, Konvencijā mazākumtautībām ir tur speciāla definīcija attiecībā uz Latviju un šī definīcija arī strādāja... principā pieņemot Latvijas politikas īstenošanas dokumentus.... bet uzsvērti ir arī pašidentifikācijas komponente, kas īstenībā kaut kādā ziņā paplašina mazākumtautību...

I. Ziemeļe.

Kādā veidā paplašina?

M. Kaprāns.

Nu, tajā ziņā, ka no vienas puses mēs runājam par vēsturiskajām mazākumtautībām, kuras šeit ir dzīvojušas, kā arī teikts pamatnostādņēs, paaudžu paaudzēs... bet vienlaikus, ja es nāku no... īpaši no jauktajām ģimenēm, kuras, kā mēs zinām, Latvijā ir aptuveni 20 procenti, tas ir augsts rādītājs arī ar Igauniju salīdzinājumā... paplašina tiem, kuriem dažādu subjektīvu iemeslu dēļ ir vēlme savu senču mantojumu kopt, viņiem ir iespēja identificēties ar šo tautību un kļūt par daļu no tās...

I. Ziemeļe.

Tas attiecas uz padomju laika iebraucējiem?

M. Kaprāns.

Arī vēsturiski, protams, ne tikai padomju laika iebraucējiem. Tās jauktās ģimenes jau pamatā, protams, veidojas starp tiem, kas ir padomju laikā iebraukuši un pamattautas pārstāvjiem. Varbūt vecticībnieki ir noslēgtāki uz jauktajām laulībām, līdz ar to tur tas ir mazāk raksturīgi, bet tā ir vairāk hipotēze.

I. Ziemeļe.

Bet, tāpat, jūs sakāt, ka Latvijas mazākumtautības definīcija ietver arī padomju laika iebraucējus, kas nav, protams, vēsturiskās mazākumtautības.

M. Kaprāns.

No pašidentifikācijas viedokļa, ņemot vērā... protams. Tādā ziņā mēs skatāmies plašāk un tā mūsu politika ir plašāka... plašāku perspektīvu piedāvā attiecībā uz mazākumtautībām...

I. Ziemeļe.

Labi. Paldies. Tā... jums arī ministrijā, tāpat, ir Mazākumtautību nevalstisko organizāciju konsultatīvā komiteja, par kuru jūs jau minējāt. Sakiet, lūdzu, vai jums... jūs arī esat runājuši un konsultējušies ar šo komiteju saistībā ar šīm Izglītības likuma normām?

M. Kaprāns.

Specifiski atsevišķi mēs neesam.... Jo, ņemot vērā, kā jau es teicu, ka šī ir horizontāla politika... un šis konkrētais jautājums tomēr ir Izglītības un zinātnes ministrijas kompetencē, bet mums vienlaikus ir... sabiedrības integrācijas pamatnostādņu vēl viena padome, uzraudzības padome, kas koordinē visas politikas ieviešanu.. vienmēr Izglītības ministrijas dažādu institūciju pārstāvji klāt, piedalās

šajās sarunās, bet par komiteju runājot, nē, atsevišķi šis jautājums nav skatīts. Tas ir bijis vienmēr saistībā ar Kultūras ministrijas atbildības specifiku, kas ir saistīta ar mazākumtautību identitātes saglabāšanas...

I. Ziemeļe.

Labi. Tad no otras puses pajautāšu – vai apstrīdētās normas kaut kādā veidā skar mazākumtautību identitāti?

M. Kaprāns.

Nē. Nekādā veidā.

I. Ziemeļe.

Tātad, ministrijas skatījumā neskar.

M. Kaprāns.

Nē, neskar...

I. Ziemeļe.

Tāpēc jūs arī kopā ar Izglītības ministriju, teiksim, šajā jautājumā neesat darbojušies?

M. Kaprāns.

Jā... nu, mēs arī redzam, kaut vai tas... ka sekojot līdzi un atkārtoti skatoties... bet ka kaut kādā veidā tur ir apdraudējuma sajūta vai kultūra tiek apdraudēta mazākumtautību kontekstā... mēs to neredzam. Mums katrā ziņā ir pretēji dati un būtiski pretēji dati, ja kāds vēlas apgalvot, ka tas varētu skart mazākumtautību saglabāšanās identitāti... Mums nav neviena...

I. Ziemeļe.

Jā, nu tas te ir izskanējis, tāpēc arī man bija jautājums.

M. Kaprāns.

Mums nav neviena cieta pierādījuma, ka varētu kaut ko tādu apgalvot...

I. Ziemeļe.

Ka saglabāšanās būtu uz spēles...

M. Kaprāns.

Jā, mēs drīzāk redzam, kā jau es uzsvēru, ka... to varbūt nav tik viegli aptvert, bet tik tiešām lingvistiskais faktors ir daudz mazāks dēļ tieši šīs mazākumtautības vēlmes saglabāt mazākumtautības identitāti. Tur pilnīgi citi motīvi izvirzās priekšplānā.

I. Ziemeļe.

Labi. Paldies.

S. Osipova.

Tā... Vēl kāds jautājums? Tiesnesis Laviņš.

A. Laviņš.

Jā... tāpat, jūs minējāt par sabiedrības integrāciju, sabiedrības saliedētības politiku un kontekstā ar izglītības reformu minējāt, ka šai reformai ir nevis revolucionārs, bet evolucionārs raksturs un minējāt arī tādu jēdzienu, ka šai reformai ir iekšējs pakāpeniskums.

Labprāt dzirdētu jūsu refleksiju par vairākās tiesas sēdēs izskanējušo no vairākiem skolotājiem un skolu direktoriem, ka tāds skaidrs vēstījums no Latvijas valsts par to, ka noteiktā laika posmā Latvijas valsts virzās uz skaidru mērķi – izglītība pamatizglītības pakāpē un vidējās izglītības pakāpē notiks tikai valsts valodā. Tas ir viens.

Un otrs – ka, attiecībā uz šo... jāsaka tā... šo reformas posmu, par ko šobrīd pastāv strīds – pāreja tikai uz izglītību valsts valodā, ka tā ir notikusi sasteigti. Lūk, ir divi aspekti. Skaidrs vēstījums no Latvijas valsts par mērķiem, līdz ar to skolotāji, skolas direktori, spēj gatavoties, spēj sagatavoties... kas viņus sagaida nākotnē. Nu, lūk.

Un otrs aspekts – šīs pašas apstrīdētās reformas ātrums vai sasteigtums.

M. Kaprāns.

Atbildot uz pirmo jautājumu... protams, ka izglītības politikas kontekstā tas ir ļoti ekskluzīvi vienmēr bijis pateikts, ka mēs virzāmies... tas nekad nav bijis... parādījies pēkšņi... vienmēr ir konsekventi bijis, ne tikai politikas plānošanas dokumentos, bet arī likumdošanas līmenī tas ir vienmēr bijis izglītības kontekstā.

Bet es šeit droši vien vairāk runāšu tieši par sabiedrības integrācijas to ietvaru. Ja mēs skatāmies no tās 2001. gada programmas, kā viena būtiska atskaites punkta... tie ir divdesmit gadi... kā tāds periods... tad no tā pirmā integrācijas politikas ietvara dokumenta mēs redzam, ka latviešu valodas loma kā fundamentāli svarīga loma vienmēr ir bijusi nostiprināta šajos dokumentos. Nav bijis skaidra runa... jo šādā

politikas līmenī, ja tie ir stratēģiskie dokumenti, bieži vien nerunā par tik konkrētiem uzdevumiem, bet rīcības plāna līmenī tas ir vienmēr parādījies kā virzība uz izglītību latviešu valodā... tā ir bijusi klātesoša šajos dokumentos. Varbūt es vienkārši pretnostatīju to izglītības politikas ietvaru, ka tur tas ir daudz skaidrāk vienmēr bijis pateikts, ka tas ir bijis specifiskāks kā tāds.

Bet, piemēram, sabiedrības integrācijas pamatnostādņēs ir skaidri pateikts, ka tā divvalodības politika, kas tika attīstīta caur izglītības sistēmu, reproducēta, ir sabiedrības integrāciju bremzējoša, nevis veicinoša politika.

A. Laviņš.

Jā, bet mani interesē, kā jūs skaidrotu kā Kultūras ministrijas pārstāvis to, ka šajā nozarē strādājoši cilvēki, tostarp skolu direktori, šajās tiesas sēdēs pauž skaidru vēstījumu, ka mums nebija skaidra signāla no valsts, ka mēs virzāmies uz šādu mērķi. Jūs, atbildi sniedzot, norādījāt atsauci uz politikas plānošanas dokumentiem, kur tas esot skaidri norādīts. Bet realitātē... kāpēc skolotāji pauž tādas atbildes? Kā jūs to skaidrotu? Man interesētu tāds aspekts. Tas ir tas viduvējības slazds vai kas cits?

M. Kaprāns.

Tiesiskā valstī, protams, kā mēs zinām, ne tikai tiesību aktu nezināšana, bet arī politikas dokumentu nezināšana neatbrīvo šos cilvēkus no atbildības attiecībā uz to, kas ir bijis definēts. Un tas, ka konkrētas skolas direktors saka, ka viņš to nav zinājis, vai ka tas nekad nav bijis skaidri pausts, neatbilst patiesībai.

Tajā pašā brīdī, šeit ir protams, jāņem vērā arī tas, kas arī vakar īpaši izskanēja, par ko mēs vienmēr esam nojautuši, par šīs dubultās grāmatvedības fenomenu, ka bieži vien šajā pašpietiekamajā vidē... ir jautājums, cik konsekventi tika 60:40 īstenota kā politika. Bieži vien droši vien arī bija no pašpietiekamības izrietošs domāšanas veids, ka tā arī paliks, ka tas ir *status quo*, jo toreiz mēs 2004. gadā kā kompromisu par to vienojāmies un viss... Bet nekad tā nav bijis. Šī otra interpretācija, protams, ir vairāk tāds mēģinājums saprast, kāpēc cilvēki tā runāja, jo mēs, protams, tagad runājam par atsevišķiem gadījumiem. Droši vien mēs varētu arī atrast skolu direktorus... piemēram, Rīgas Herdera vidusskola... kur mēs atrastu mazākumtautību skolu... teiksim, tās skolas, kuras mēs varam asociēt ar mazākumtautībām, kur direktori teiktu, ka viņi ir zinājuši par to. Tā kā es ieteiktu nevispārināt šādus izteikumus.

A. Laviņš.

Respektīvi, ir dažādas situācijas...

M. Kaprāns.

Nu, protams. Un neinformētība vai informētība drīzāk varētu būt tāds subjektīvs apstāklis šajā konkrētajā politikā. Varētu, protams, teikt, vai valsts ir precīzi nokomunicējusi... Un te, protams, ieslēdzas vēl arī cits jautājums, valsts pamatā komunicē valsts valodā par šiem jautājumiem.

A. Laviņš.

Un par reformas tempu?

M. Kaprāns.

Nu... jebkurš šāds jautājums par tēmu prasa nospraust precīzus atskaites punktus. Tikai tā mēs varam... arī sociālajos procesos un sociālajās pārmaiņās mēs varam izmērīt ātrumu ne kā fizikālo, bet kā sociālu procesu... nospraužot kaut kādus atskaites punktus. Tātad 2004. gads kā viens sākumposms, ir pagājuši 15 gadi, tā ir viena paaudze. Socioloģiski runājot, tā ir viena paaudze nomainījies, izgājusi cauri šai izglītības sistēmai. Vai viena paaudze ir pietiekoša, vai nav pietiekoša, tur nebūs tāda ļoti stingra objektīva mēraukla, lai to pateiktu, bet katrā ziņā sociālās pārmaiņas kā tādas ir zināmā mērā dabisks process un ja runā par to, ka tās tiek pieņemtas zināmās sabiedrības grupās...Šeit runājot... 15 gadu laikā un redzot arī to, ka vienā brīdī šī reforma vairs nenes tos augļus, vai nevirza uz to stratēģisko mērķi, kas ir latviešu valoda kā demokrātiskās līdzdalības līdzeklis un saliedētības pamats, tad ir jāsāk domāt, ka šajā brīdī tas sociālo pārmaiņu process ir apstājies attiecībā uz kopējo šo te stratēģisko mērķi.

A. Laviņš.

Respektīvi, Kultūras ministrijas redzējumā, ja mēs runājam par aspektu “šīs reformas temps”, tad jūs piedāvājat uz šo raudzīties no tāda plaša konteksta, ņemot vērā valsts rīcību 90. gadu sākumā, 2004. gadā un tagadējā apstrīdētās reformas posmā... tas ir šāds redzējums...

M. Kaprāns.

Tieši tā. Un tā ir tā Kultūras ministrijas specifika, ka mums vienmēr ir bijis kā integrācijas politikas koordinētājiem pēdējo deviņu gadu laikā... vienmēr jāuztur tieši šis stratēģiskais mērķis, uz ko mēs virzāmies. Jo, ja ir atsevišķi politiku īstenotāji – Iekšlietu ministrija, pilsonības politika un viss pārējais... bet mēs uzturam to konkrēto mērķi un valoda ir kā viens pīlārs, ļoti būtisks fundamentāls pīlārs saliedētības kontekstā. Mēs redzam no tiem datiem, ko mēs saņemam, ka tie procesi ir sasnieguši, pie pašreizējiem apstākļiem ir sasnieguši tās savas robežas. Un īsti vairs tā attīstība virzienā uz šo stratēģisko mērķi nav iespējama, vai ir ļoti bremsēta.

A. Laviņš.

Paldies.

S. Osipova.

Tiesnešiem šobrīd jautājumu vairāk nav.

Lūdzu, Cileviča kungs!

B. Cilevičs.

Jā. Paldies. Sakiet, lūdzu, jūs teicāt... jūs atsaucāties uz politikas plānošanas dokumentiem izglītības jomā. Pamatdokuments šajā jomā ir Saeimā apstiprināta izglītības attīstības pamatnostādne 2016.-2020. gadam. Sakiet, lūdzu, kur šajā dokumentā vai citā normatīvā dokumentā tika pateikts, ka izglītība vidusskolā būs tikai valsts valodā un ka bilingvālā izglītība pamatskolas līmenī tiks būtiska samazināta. Konkrēti, lūdzu. Jūs teicāt, ka tas ir dokumentēts ieraksts.

M. Kaprāns.

Es vairāk atsaucos uz to, ko Izglītības un zinātnes ministrija šeit pauda, ka izglītības likumdošanā vienmēr šis strīds ir bijis nostiprināts. Savukārt tas, ko es precīzāk dzirdēju no Kultūras ministrijas pozīcijām, bija sabiedrības integrācijas politikas dokumenti. Un arī šajos politikas dokumentos jūs skaidri šādu formulējumu, protams, neatradīsiet. Bet tas izriet no tiem mērķiem, kas ir skaidri pateikti, ka latviešu valoda ir saliedētības un demokrātiskās līdztiesības valoda Latvijā. Un tās problēmas, kas ir identificētas, tajā skaitā... kā vēl joprojām... 2004. gada reforma, ja mēs skatāmies uz integrācijas pamatnostādnēm un arī sabiedrības integrācijas plānu, kas pašlaik ir spēkā, ka šī situācija traucē un bremzē integrācijas procesu. Tā kā no šī te secinājuma izriet, ka ir problēmas ar pašreizējo valodas apmācību... izglītības valodas situāciju, kāda tiek apmācīta izglītībā.

B. Cilevičs.

Paldies. Sakiet, lūdzu, vai pareizi jūs sapratu, ka jūs uzskatāt, ka daudzveidības saglabāšanai ir nepieciešams samazināt valodu daudzveidību izglītībā?

M. Kaprāns.

Tātad daudzveidība šeit konkrēti... ja mēs runājam par valodu daudzveidību, tas bija attiecībā uz šo UNESCO konvenciju, kur runa ir par valsti kā subjektu un valsts valodu... Latvijas gadījumā... valsts valoda... latviešu valoda kā mazas, relatīvi mazas nācijas valoda. Tādā veidā bija runa par šīs daudzveidības saglabāšanu.

Bet attiecībā uz to, vai daudzveidības saglabāšana izglītības sistēmā... Daudzveidība... valodas daudzveidība reformējot izglītības sistēmu netiek ierobežota

tāpēc, ka ģimenē un privātajā telpā katrs runā, kā grib. Neviens Latvijas likums šajā ziņā pilsoņiem un nepilsoņiem netraucē komunicēt tajā valodā, kādā viņi vēlas.

B. Cilevičs.

Tātad jūs uzskatāt, ka Satversmes 104. pants uzliek valstij tīk negatīvus pienākumus un saistības? Nevis proaktīvas pozitīvas saistības... proaktīvi atbalstīt personu tiesības uz identitāti...

I. Ziemele.

Jūs domājat 114. pantu...

B. Cilevičs.

Jā, 114. pants.

M. Kaprāns.

Protams, tāpēc jau es arī uzsvēru, ka tas ir viens būtisks konstitucionāls princips, ko sabiedrības integrācijas politikas kontekstā mēs esam ievērojuši, jo tā pati ukraiņu valoda... vai tā pati baltkrievu valoda... vai lietuviešu valoda... caur mazākumtautību atbalstu jau tiek stiprinātas, caur mazākumtautību organizāciju atbalstu. Tas nebūt nenozīmē, ka ir jāatbalsta vienas valodas dominante, mazākumtautības valodas dominante izglītības sistēmā.

B. Cilevičs.

Paldies. Sakiet, lūdzu, cik daudz pie mazākumtautībām piederošo personu apvieno un pārstāv jūsu minētā mazākumtautību nevalstisko organizāciju konsultatīvā komiteja? Nu, jūs strādājat ar...

M. Kaprāns.

Īpatsvara ziņā jūs domājat?

B. Cilevičs.

Nē, cik daudz mazākumtautībām piederošo personu piedalās vispār šajā mazākumtautību NVO tīklā, ar ko jūs strādājat kā ar vienīgo partneri mazākumtautību....

M. Kaprāns.

Tātad, kā es iezīmēju, vairāk nekā 300 mazākumtautību organizācijas, kas pārstāv... tātad, līdz ar to sabiedriskā līmenī mazākumtautību intereses.

B. Cilevičs.

Bet cik personu?

M. Kaprāns.

Tātad... Viens ir Konsultatīvā komiteja, kas ir viens mehānisms, bet ir, tātad, mazākumtautību forums, kas ik gadu notiek... pie Prezidenta šogad notika, un katru gadu tas tiek īstenots, un tur tā pārstāvniecība bija krietni augstāka. Skaidrs, ka šie konsultatīvie mehānismi un likumā noteiktā padome nevar kalpot par pilnīgi reprezentatīvu mehānismu. Viņš ir ierobežojošas dabas. Bet ir vairāki citi mehānismi, ko Kultūras ministrija piedāvā, kuros šī reprezentativitāte ir krietni augstāka.

B. Cilevičs.

Paldies. Un vēl jautājums par mediju lietošanu. Jūs teicāt, ka tāpēc, ka mazākumtautībām piederošās personas slikti zina latviešu valodu, viņām nav pieejami mediji latviešu valodā. Vai jūs uzskatāt, ka mediju izvēlei... tieši valodai... ir galvenais un noteicošais faktors?

M. Kaprāns.

Es... vai nu es tā neteicu... vai arī jūs mani pārpratāt. Tas, ko es vēlējos teikt, ir ka valodas viduvējas vai vājas zināšanas būtiski sašaurina iespējas lietot latviešu valodas medijus. Un tā jau ir fundamentāla problēma, jo pēc tam tas atsaucas arī... ne jau tikai, kā mēs mīlam bieži vien runāt, ģeopolitiskā kontekstā... bet ļoti praktiskā līmenī. Ir ļoti grūti nodot... valstij ir grūti komunicēt ar šo sabiedrības daļu...

B. Cilevičs.

Tātad viņi nevar izlasīt paziņojumus... par Dziesmu svētkiem? Tā to saprast? Tas ir tas vidējais līmenis?

M. Kaprāns.

Tieši tā. Viņi vienkārši ikdienā nav spējīgi regulāri izmantot šos medijus, jo viņi varbūt saprot tajā ziņā, ka viņi var izlasīt šo teikumu, bet jautājums ir par nozīmes un jēgas saprašanu.

Un vēl arī, ja drīkst... Tas, ko arī Hanova kungs vakar uzsvēra, citējot Habermasu... ka mēs nevaram īsti piedalīties... pareizāk sakot, viena sabiedrības daļa ir ierobežota savās iespējās piedalīties šajā racionālajā diskursā, kas ir saistīts ar dažādiem politiski jūtīgiem jautājumiem.

B. Cilevičs.

Tā tad jūs uzskatāt, ka mazākumtautībām piederošie jaunieši pietiekoši labi zina valsts valodu, lai mācītos tādus priekšmetus kā fizika, matemātika un tā tālāk, bet nepietiekoši, lai saprastu avīzes vai žurnālu tekstus, ziņas televīzijā?

M. Kaprāns.

Mazākumtautību jaunieši, protams, salīdzinot ar viņu vecākiem un vecvecākiem, ir krietni spējīgāki apgūt un sekot līdzi informācijai latviešu valodā, bet tas, ko es arī citēju un mūsu sabiedrības... mazākumtautības līdzdalības pētījumi ... tur izlase bija pie tūkstoša... tā tad, labs reprezentativitātes, statistiski runājot, rādītājs... ja viena trešdaļa pašvērtējumā, kur mēs it kā prezumējam, ka vajadzētu visiem ļoti optimistiski sevi novērtēt, vērtē savas... jaunieši 18-30 šajā grupā.... ja mēs redzam, ka tur ir šāds pašvērtējums, ka viena trešdaļa ir zemu novērtējusi savas valodas spējas, tad mēs varētu arī pieņemt, ka ikdienā šie cilvēki ir ļoti izolēti no latviešu valodīgās informācijas telpas.

B. Cilevičs.

Bet piedodiet... ar visu cieņu. Bet jūs neatbildējāt uz jautājumu. Vai tomēr jūs uzskatāt, ka viņi ir spējīgi veiksmīgi mācīties sarežģītus priekšmetus vidusskolā tikai latviski?

M. Kaprāns.

Nu, par to, vai viņi ir spējīgi vai nav spējīgi, droši vien šeit ir runājuši jau vairāki... un ir izteikuši šo viedokli. Es teiktu, ka es šeit prezentēju kopējo sabiedrības integrācijas politikas viedokli... tādā kontekstā runājot... nav jau tik būtiski, vai spējīgi vai nespējīgi... bet būtiski ir, ka valsts valoda tiek šādas socializācijas ceļā nostiprināta kā pamatvaloda, demokrātiskās līdzdalības reflektēšanas valoda. Bet tas vienlaikus nenozīmē, ka cilvēkiem tiek ierobežotas iespējas runāt privātā telpā savā ģimenē valodā, kurā viņi vēlas. Tā kā es neredzu īsti to saistību ar integrācijas politiku šim jautājumam. Es pieļauju, ka es īsti neesmu to sapratis līdz galam, ko jūs vēlējāties...

B. Cilevičs.

Nē, es domāju, ka jūs labi sapratāt... Tā tad izglītības kvalitātei nav sakara ar integrācijas politiku vai arī tai ir sekundāra nozīme...

M. Kaprāns.

Izglītības kvalitātei, protams, ir... pilsoniskās izglītības kvalitātei ir ļoti būtisks sakars ar integrācijas politiku.

B. Cilevičs.

Un matemātikas mācīšana... fizikas un citu priekšmetu... nav sakara ar integrāciju?

M. Kaprāns.

Nu, ja mēs skatāmies tādās universālās kategorijās... tad pilnīgi visam ir sakars...

B. Cilevičs.

Paldies. Man nav vairāk jautājumu.

S. Osipova.

Paldies. Lūdzu, Tralmakas kundze.

I. Tralmaka.

Paldies.

Jūs runājāt par tādu fenomenu kā viduvēju zināšanu slazdu. Protams, ka ar viduvējām zināšanām var kaut kādus priekšmetus mācīties arī tajā valodā, kurā... Sakiet, mans jautājums ir... ja jūs runājāt par to nespēju izmantot mediju telpu... vai tas ietekmē nevis spēju, bet arī izvēli to darīt, ja šīs zināšanas nav tādas, kā dzimtās... ir viduvējas, kā jūs sakāt...

M. Kaprāns.

Ar izvēli jūs domājat to ikdienas...

I. Tralmaka.

Jā, mani interesētu... ja nelieto šo telpu ar zināšanām, kas it kā pastāv, vai tas faktors varētu arī būt arī tāds, ka šīs zināšanas ietekmē izvēli to darīt, kas ir vieglāk vai kas nav vieglāk?

M. Kaprāns.

Protams. Tas ne tikai socioloģiski, bet arī psiholoģiski pamatojams... ka izvēlēšies to, kas ir ērtāks vienmēr. Tās sekas tādā vidējā un ilgtermiņā ir pašizolēšanās no šīs Latvijas nacionālās informatīvās telpas...

I. Tralmaka.

Un vēl viens jautājums. Jūs jau daļēji tā kā atbildējāt uz viņu. Vai jūsuprāt tai iespējai mācīties nevis pašu valodu dzimto un gramatiku un apgūt tiešām savas

valodas zināšanas, bet citus priekšmetus... vai tam ir būtiska nozīme, jūsuprāt, personas identitātes saglabāšanā, kulturālās identitātes saglabāšanā?

M. Kaprāns.

Tie dati, ko mēs redzam un tā prakse, kas jau ir ilgu laiku Kultūras ministrijai, nekādā veidā nav saistāma ar apmācību valodu. Vēlreiz. Mazākumtautību vēlme saglabāt savu identitāti pamatā ir pilnīgi cita... vadās pēc citiem apstākļiem. Bieži vien jūs, piemēram, baltkrievu mazākumtautības organizācijās dzirdēsiet arī latviešu valodu, runājam latviešu valodā, bet viņu identificējas... identificē sevi, it īpaši jaunākā paaudze, kā baltkrievus. Tā kā...

I. Tralmaka.

Paldies. Man vairs nav jautājumu.

Ja drīkstu, godātā tiesa... bija jautājums par statistikas datiem. Mums ir pieejami ļoti detalizēti statistikas dati par to, kādas mazākumtautības, kādās valodās mācās laikā jau no 2000. gada pa reģioniem un, ja jūs vēlaties šādus statistikas datus, iespējams, ka Izglītības ministrija kopā ar tiem datiem, ko jūs lūdzāt pagājušajā sēdē vakardien, var iesniegt jums šos datus.

S. Osipova.

Jā, Satversmes tiesa būs pateicīga par šādiem datiem un protams, arī pieteikuma iesniedzēju pārstāvjiem šādi dati ir jāiesniedz. Paldies.

I. Tralmaka.

Paldies.

S. Osipova.

Paldies, Kaprāna kungs, par jūsu viedokli.

Šobrīd tiesa uzklausa Latvijas Republikas tiesībsargu Juri Jansonu.

J. Jansons.

Augsti godātā tiesa!

Pateicos par iespēju šeit paust savu viedokli, papildus jau rakstiski iesniegtajam viedoklim.

Bet, pirms es eju pēc būtības, es mazliet ievadā gribētu atskaņot viedokli par mazākumtautību terminu. Mazākumtautības un minoritātes. Jo bieži šajā tiesas sēdē tas tika pieminēts un man šķita, ka tur veidojas zināmi pārpratumi, cilvēkiem uztverot un klausoties un īpaši svarīgi būtu, tātad, man šo te nolasīt. Te nav garš... jo sēde ir publiska un daudzi Latvijas iedzīvotāji to klausās un, manuprāt, tas ir ārkārtīgi svarīgi.

“Latvijas Republikas Satversmes 114. pantā ir lietots termins “mazākumtautība”, paredzot, ka personām, kuras pieder pie mazākumtautībām ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

Termins “mazākumtautība” tiek lietots arī Izglītības likumā, nosakot mazākumtautību izglītības programmu izveidi un saturu.

Un Valsts valodas likumā, norādot, ka viens no likuma mērķiem ir nodrošināt mazākumtautību pārstāvju iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, ievērojot, ka ir tiesības lietot dzimto vai citas valodas.

Tomēr Izglītības likums un Valsts valodas likums neskaidro, kuras personas pieder pie mazākumtautībām.

Savukārt termins “minoritāte” ir plaši lietots Latvijas Republikai saistošajos starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos. Saeimā, ratificējot minēto Konvenciju, notika diskusijas par to, kuras grupas varētu piederēt nacionālajām minoritātēm, kā piemēru minot, ka, teiksim, Vācijā par minoritātēm atzīst tādu grupu piederīgos, kas dzīvo Vācijas teritorijā aptuveni tūkstoš gadus.

Tomēr ņemot vērā, ka Konvenciju pieņēma steidzamības kārtā, abi lasījumi notika vienā dienā, diskusijas par konkrēto pilsoņu grupu piederību minoritātēm neizvērsās.

Tāpat arī likumprojekta “Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” anotācijā lietots gan termins “mazākumtautība”, gan “minoritāte”. Neviens no tiem nav detalizētāk skaidrots.

Līdz ar to pašlaik Latvijā tiek lietoti abi termini.

Likuma “Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” 2. pants noteic, ka “Latvijas Republika paziņo, ka termins “nacionālās minoritātes”, kas nav definēts Konvencijā, Konvencijas izpratnē nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu. Personas, kas nav Latvijas vai citas valsts pilsoņi, bet pastāvīgi un legāli dzīvo Latvijas Republikā, nepieder nacionālajai minoritātei Konvencijas izpratnē atbilstoši attiecīgajā Latvijas Republikas deklarācijā sniegtajai nacionālās minoritātes definīcijai, bet kas sevi identificē ar šai definīcijai atbilstošu nacionālo minoritāti, var izmantot Konvencijā paredzētās tiesības, ja vien likums nenosaka izņēmumus.”

Tātad, ņemot vērā šo te minēto, tiek lietoti abi termini, vienlaikus lietojot gan terminu “minoritāte” gadījumos, kas skar starptautiskos tiesību aktus, ko skaidro Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, citu valstu prakse, savukārt termins “mazākumtautība” tiek lietots, analizējot mazākumtautību izglītības programmas un prakses, Latvijā atbilstošu Izglītības likuma terminoloģiju.

Papildus jau rakstiski iesniegtajam viedoklim, tātad, es gribētu uzsvērt, ka 2013. gadā mēs veicām bilingvālās izglītības pētījumu, ļoti apjomīgu pētījumu un mēs vērtējām gan starptautiskos cilvēktiesību dokumentus, gan dažādu valstu praksi. Es uzskaitīšu arī, tātad, skaidrības labad klausītājiem un pārējiem interesentiem, kādus tiesību aktus mēs analizējām, jo faktiski mans tas viedokļa paudums būs secīgi starptautisko tiesību analīze, citu valstu prakse un, tātad, apstrīdēto normu atbilstība Satversmei. Un pašās beigās varbūt mazliet pieskaršos par tīri praktiskiem aspektiem saistībā ar bilingvālās izglītības pētījumu, kas kaut kādā ziņā sasaucas arī ar tām bažām un kritiku, kas tika izpausts jau arī tiesas sēdē.

Tātad mēs vērtējam minoritāšu izglītību no šādām starptautiskām tiesībām: tātad, vispirms jau ANO regulējums. Te ir jāpiemin Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, starptautiskais pakts "Par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām", starptautiskais pakts "Par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām", starptautiskā Konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu, Konvencija pret diskrimināciju izglītībā, Konvencija par bērnu tiesībām, savukārt Eiropas Padomes regulējums... tātad, "Par minoritāšu tiesībām uz izglītību", Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija un tās protokoli, Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību, Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 14. panta interpretācija Vispārējās konvencijas paskaidrojošā ziņojumā Konsultatīvās komitejas komentārā par izglītību, Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvās komitejas 3. tematiskais komentārs... tātad arī ir ņemts vērā, kur tiek skaidrots par to personu tiesībām uz valodu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzību Konsultatīvās komitejas otro viedokli par Latviju, Eiropas komisijas pret rasismu un neiecietību sniegtās rekomendācijas saistībā ar izglītības jomu un neaizsargātām mērķgrupām, tajā skaitā nacionālām etniskām grupām... Eiropas Savienības regulējums, Eiropas Savienības pamattiesību Harta, tātad, 2000. gada 29. jūnija padomes direktīva, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām, neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības un visbeidzot Eiropas drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra Hāgas rekomendācijas par mazākumtautību tiesībām uz izglītību.

Tātad tie ir tie normatīvie akti vai komentāri un rekomendācijas, ko mēs analizējam kontekstā ar bilingvālās izglītības situāciju Latvijā.

Protams, mēs vērtējam arī cilvēktiesību praksi, un te ir jāsaka tā, ka attiecībā uz cilvēktiesību praksi un šodien apskatāmo tēmu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmei vai nē, tad secinājums ir tāds, ka... skatot tiesības uz izglītību un izglītības īstenošanas ieguvu Latvijas situācijā, Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma kontekstā nav līdzības, lai arī, kā vairākās iepriekš norādītajās Eiropas Cilvēktiesību lietās,

judikatūrā ir atziņas par Konvencijas 1. protokola 2. panta saturu, analizētās situācijas būtiski atšķiras no šībrīža Latvijas gadījuma.

Tiesas sēdē tika pieminēti vairāki šie Cilvēktiesību tiesas spriedumi, es faktiski pie tiem nekavēšos, lai gan es varu uzskaitīt, ka viņi ir precīzi vienpadsmit.

Runājot par bilingvālismu izglītībā citās valstīs, tas mums bija ārkārtīgi svarīgi, tātad, mēs esam analizējuši 18 valstu pieredzi. Kādēļ? Tādēļ, ka, ja mēs raugāties uz šo te starptautisko tiesību aktu regulējumu un tiesību normām, tad, protams, interpretācijas ir dažādas, komentāri ir daudz un dažādi. Tātad mums skaidrības labad bija svarīgi izanalizēt, kā ir citās valstīs. Te par piemēru man jāmin... tās ir 18 valstis, te ir Luksemburgas pieredze, Zviedrijas pieredze, Bulgārijas pieredze, Rumānijas pieredze, Grieķijas pieredze, Itālijas pieredze, Gruzijas pieredze, Serbijas pieredze, Lietuvas pieredze, Īrijas pieredze, Horvātijas pieredze, Igaunijas pieredze, Norvēģija, Polija, Armēnija, Ukraina, Portugāle un Ungārija. Tātad, dažādas valstis un ne tikai Eiropas Savienības dalībvalstis, bet arī mazliet plašāk.

Un tas kopējais secinājums ir diezgan skaidrs un precīzs. Tas simbiotiski pāries... tātad to, ko es tagad minēšu, pie mūsu apsvērumiem un argumentiem, kādēļ es uzskatu, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmei.

Tātad, galvenie secinājumi, izvērtējot attiecīgo valstu praksi: minoritāšu izglītība tiek īstenota dažādās izglītības formās, proti, tātad, kā viens ir jāmin atsevišķi mācību priekšmeti par minoritāšu valodu, literatūru un kultūru, atsevišķas minoritāšu klases, atsevišķas minoritāšu skolas. Tātad, viss ir iespējams. Vienlaikus ir jānorāda uz vispārēju tendenci, kuras ietvaros valstis uzsver, ka minoritāšu valodas apguve nedrīkst ietekmēt valsts valodas zināšanu apguvi, līdz ar to valsts valodas apguvei ir jābūt vismaz tikpat lielā mērā kā minoritāšu valodai. Tātad tas ir kopīgais secinājums pēc analīzes par šīm te valstīm.

Un faktiski ar to es gribu teikt, ka, kā jau tas ir vairākkārt izskanējis un tas izriet arī no tiesību aktiem un faktiski arī no Satversmes tātad, ka tas, kā tiek nodrošināta minoritāšu izglītība vai valsts valodā vai bilingvāli, tas ir absolūti valsts politikas rīcības brīvība.

Pārejot pie konkrēti arī dažiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem. Es gribētu uzsvērt, un ir diezgan nopietna nozīme tam, ko es tagad gribētu teikt, saistībā ar to, vai attiecīgās normas, kas ir apstrīdētas, atbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam, proti, kas ir rakstīts Konvencijā par bērnu tiesībām 29. panta 1. punkta "c"- "d" apakšpunktos. Un te ir teikts, ka "viens no bērnu izglītošanas mērķiem ir nepieciešamība ieaudzināt cieņu pret saviem vecākiem, viņu kultūras savdabīgumu, valodu vērtībām, pret valsti, kurā bērns dzīvo un viņa izcelsmes valsts nacionālajām vērtībām, pret civilizācijām, kas atšķiras no viņa paša civilizācijas. Sagatavot bērnu apzinīgai dzīvei brīvā sabiedrībā, saprašanas, miera, iecietības,

vīriešu un sieviešu līdztiesības, visu tautu etnisko un nacionālo, konfesionālo grupu, kā arī pamatiedzīvotāju skaitā ietilpstošo personu draudzības garā.”

Tātad, nu ārkārtīgi plašs ir šis te regulējums, bet, tātad, mēs saprotam, ka ļoti konkrēti tas ir mērķēts uz iekļaušanos sabiedrībā, iekļaušanos, tātad, pamatnācijā, vai, tātad, valsts nācijā, citiem vārdiem sakot.

Viedoklis, kādēļ uzskatu, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam, ir pirmām kārtām, ka te ir saskatāms tiešs leģitīms mērķis un tā leģitīmais mērķis ir valsts īstenotās izglītības reforma, pārejot uz vienotu izglītības sistēmu valsts valodā. Kā mēs labi zinām, tad pāreja uz izglītību valsts valodā faktiski notika jau 1999. gadā ar 1998. gada likumu. Es pat gribētu teikt tā, ka faktiski līdz ar Latvijas Republikas Satversmes pieņemšanas brīdi tas bija ierakstīts, ka valsts valoda Latvijā ir latviešu valoda.

Savukārt skaidrību ievieš arī, tātad, Satversmes ievaddaļa, kurā skaidri un gaiši ir 5. rindkopā minēts, ka demokrātiskās līdzdalības un saliedētības pamats, ar to saprotot, ka tieši latviešu valoda ir tā, kas vieno dažādas izcelsmes cilvēkus Latvijā, tādēļ valstij tā ir jāveicina, lai tā praktiski kļūtu par visas sabiedrības kopējo valodu.

Vienlaikus būtiski ir uzsvērt, ka, protams, ir jāveicina mazākumtautību jauniešu sagatavotība studiju uzsākšanai, lai paaugstinātu konkurētspēju darba tirgū. Te atkal, tātad, ir runa par to, kādā veidā tiek nodrošināts šis te izglītības process, vai tas ir valsts valodā vai minoritāšu valodā, vai, teiksim, saglabājot šīs te proporcijas.

Un uzskatu, ka bez pārejas uz vienotu izglītības sistēmu valsts valodā, faktiski saliedētu sabiedrību nav iespējams sasniegt. Piemēram, Rīnūžu skolas direktors tiesas sēdē apliecināja, ka tomēr pastāv divas nodalītās skolu vides, un tas zināmā mērā sasaucās arī ar atsevišķiem viedokļiem, par ko sniedza skolu direktori, kad mēs veicām monitoringu 49 mazākumtautību skolās. Ja atmiņa mani neviļ, tad Latvijā ir apmēram 200 mazākumtautību šīs te skolas.

Un samērīgums. Samērīgums starp izmantotajiem līdzekļiem, tātad, pāreja... faktiski pakāpeniska pāreja uz mācībām valsts valodā un mērķi, ko ir nepieciešams sasniegt, uzskatu, ka ir ievērots... Šī te pakāpeniskā pāreja, kā es jau minēju, sākās līdz ar Satversmes spēkā stāšanos, bet konkrēti kopš 1998. gada, faktiski tad, kad 1999. gadā stājās spēkā Izglītības likuma pārejas noteikumi. Un turpat saskaņā ar Izglītības likuma pārejas noteikumu 66. punkta 1. apakšpunktu vidējās izglītības programmas īstenošana latviešu valodā 10.-11. klasēs stāsies spēkā 2020. gadā un 12. klasē – 2021. gada 1. septembrī.

Te ir jāsaka tā, ka 1999. gads, kur Izglītības likumā skaidri un gaiši ir ierakstīts, ka izglītība tiek nodrošināta valsts valodā ar izņēmumiem tātad, ja tās ir pašvaldību skolas, kur nodrošina mazākumtautību izglītību, savukārt tur arī ir iestrādāts pārejas noteikumos 2004. gadā daudz konkrētāk mēs redzam, ka ir iestrādāta šī te pāreja, ka zināmā laika periodā ir jāpāriet, teiksim, uz 3/5 jeb 20:80

šajā te programmā... kā latviešu valodas un mazākumtautības valodas attiecība. Tādējādi, es uzskatu, ka pārejas periods vairāk nekā 20 gadu ilgā periodā ir uzskatāms par samērīgu.

Savukārt attiecībā par atbilstību Satversmes 112. pantam, šie ir divi aspekti. Tātad pirmais aspekts, kas izriet arī no... nu, ja mēs tā kopsakarā raugāties uz ANO Bērnu tiesību konvenciju, ka izglītībai ir jābūt pieejamai visiem, neatkarīgi no etniskās piederības vai kā citādāk... Un te mēs ar pilnu pārlicību varam teikt, ka tāda izglītība tiek nodrošināta, jo, ja mums ir Latvijā apmēram 200 mazākumtautību izglītības skolas vai skolas, kas realizē mazākumtautību izglītības programmas bilingvāli vai kā citādāk, tad faktiski arī šajā sakarā apstrīdētās normas atbilst Satversmes 112. pantam. Šeit vienkārši nav pretrunas.

Ja ir komentāri un viņi ir bijuši, to es dzirdēju... ka faktiski, tātad, netika pienācīgā kārtā nodrošināta valsts valodas apguve, lai skolu jaunieši varētu sekmīgi piedalīties šajās te bilingvālās izglītības programmās, tad jāsaprot, ka Izglītības likuma 9. panta 1. daļa, kas noteic, ka valsts un pašvaldības izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā, ir spēkā kopš Izglītības likuma spēkā stāšanās 1999. gada 1. jūnija un kopš 2012. gada faktiski ir noteikta latviešu valodas apguve arī pirmsskolām. Un ar to var secināt, ka valsts ir gājusi jau arī tiktāl, lai jau pirmsskolās mazākumtautībām piederoši bērni apgūtu latviešu valodu, jo tas ir, protams, loģiski, jo bez valodas zināšanām būs grūti gan iegūt izglītību tālāk un, protams, būs grūti iekļauties kopējā sabiedrībā un sociāli politiskajos notikumos.

Un tādējādi Latvija vairāk nekā 20 gadu ilgā periodā ir gājusi, mērķtiecīgi ir gājusi uz vienotu izglītības sistēmu, uz izglītību valsts valodā. Faktiski, tātad, vēlreiz uzsveru to, ka... šis ir īsais apsvērums... garāki apsvērumi, protams, ir rakstiskajā viedoklī, kas ir lietas materiālos pieejami... tad, protams, tas viedoklis, ka apstrīdētās normas atbilst arī Satversmes 112. pantā garantētajām tiesībām uz izglītību.

Tā pilnībā faktiski šī te tiesība... varētu uzskatīt, ka tika nodrošināta un realizēta 2013.-2014. gadā. Kādēļ? Tādēļ, ka Latvijas Republikas 112. Panta, tātad, nosaka arī, ka pamatizglītība ir obligāta un faktiski vispārējā vidējā izglītība ir pieejama bez maksas.

Mēs veicām diezgan nopietnu darbu, bija, protams, ļoti liela pretestība no vidusskolām un pašvaldībām, ka tiešām tas, kas ir ierakstīts Satversmē, tiešām tas, kas ir ierakstīts Izglītības likumā, proti, izglītība bez maksas, ir jānodrošina. Prakse bija pilnīgi pretēja likumā noteiktajam, pilnīgi pretēja Latvijas Republikas Satversmes 112. pantā noteiktajam, proti, tika iekasēti maksājumi par mācību grāmatām, mācību līdzekļiem, piespiedu kārtā, vai nu brīvprātīgi piespiedu kārtā, bija jāveic visādi maksājumi skolas remontam un tā tālāk un tā tālāk. Faktiski, nevarēja uzskatīt, ka izglītība bez maksas, kā tas izriet no Latvijas Republikas 112. panta, tiek nodrošināta pilnā apmērā.

Sadarbībā ar Saeimas Izglītības un zinātnes komisiju un gala rezultātā, protams, ar attiecīgu Saeimas lēmumu tika precizētas Izglītības likumā normas, kas precīzi nosaka, ar kādu finansējumu un kādā veidā piedalās valsts, kas ir jānodrošina pašvaldībām un kas ir jānodrošina vecākiem. Tātad līdz tiem grozījumiem faktiski Izglītības likumā nebija neviena norma, kas noteiktu, ka vecākiem ir jāpiedalās ar jebkāda veida finansējumiem vai atbalsta pasākumiem, lai nodrošinātu pamata vai vidējo izglītību. Tātad tur garās debatēs un dažādos formulējumos bija aizfantazējušies tik tālu, ka tur būtu jānodrošina arī treniņtērpi un viss, kas saistīts ar tādām absolūti individuāli nepieciešamām lietām. Tās normas arī tika precizētas.

Līdz ar to kopsakarā ar šo te izglītības reformu es pat teiktu, ka Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam šajā te kontekstā... īsti viņš pat nebūtu vērtējams, jo izglītība tiek nodrošināta, kā tas ir noskaidrots. Tas ir, manuprāt.

Apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 114. pantam. Tātad, te mēs raugāties kopsakarā ar Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 14. panta 2. punktā noteiktajām divām alternatīvām: “pienācīgas iespējas apgūt minoritātes valodu vai iegūt izglītību šajā valodā tajā teritorijā, kurā vēsturiski vai lielākā skaitā dzīvo nacionālo minoritāšu personas”.

Un te diezgan droši mēs varam izsecināt, ka minētā norma neuzliek par pienākumu valstij nodrošināt abus iepriekšminētos pasākumus, valstij ir rīcības brīvība īstenot vienu no tiem vai abus, kā to arī faktiski apliecina šo te citu valstu prakse un interpretācija. Ja valsts nodrošina pienācīgas iespējas apgūt minoritātes valodu, Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 14. panta 2. punktā ietvertās saistības ir izpildītas.

Bet te būtu svarīgi arī piebilst attiecīgā panta 3. punktu... “to visu var realizēt nekaitējot valsts valodai”. Es domāju, ka tas arī liecina par to, ka ir jābūt līdzsvaram. Un atkal tā ir valsts rīcības brīvība vai politiskā izvēle, kādā veidā nodrošināt šo te izglītību. Bet, protams, nodrošinot nacionālo minoritāšu identitātes, kultūras, valodas, reliģijas saglabāšanu un attīstību.

Un kā es jau minēju, valsts pienākums, saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 30. pantu, ir neliegt bērnam, kas pieder pie etniskās, konfesionālās vai lingvistiskās minoritātes, tiesības kopā ar citiem savas grupas locekļiem, baudīt savas kultūras vērtības, pievērsties savai reliģijai un praktizēt to vai lietot dzimto valodu. Un arī pētījumā, kur mēs apsekojām šīs te skolas, mums bija arī intervijas ar mazliet vairāk kā 3000 skolēniem, 6.-9.-12. klašu skolēniem, skolotājiem, skolu direktoriem un vecākiem. Un faktiski arī pētījumos, tātad, ir pierādīts, ka ir absolūta rīcības brīvība baudīt to, kas ir ierakstīts arī šajā te Konvencijā, vai arī tas, kas ir ierakstīts Satversmes 114. pantā.

Savukārt par starptautiskajām... tātad, līdz ar to uzskatu, ka apstrīdētās normas arī šajā gadījumā atbilst Satversmes 114. pantam.

Nebūs lieki piebilst, ka starptautiskās organizācijas ir sniegušas rekomendācijas valstij mazākumtautību izglītības jautājumos.

2018. gada 30. augustā Apvienoto Nāciju Organizācijas Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja pauda savus noslēguma secinājumus par Latvijas Republikas kārtējo ziņojumu par ANO 1965. gada Konvencijas par visa veida rasu diskriminācijas izskaušanu izpildi Latvijā laika posmā no 2008. gada līdz 2016. gadam un komiteja uzsvēra vai aicināja nodrošināt, ka tā īstenotā valsts valodas politika nerada tiešu vai netiešu diskrimināciju un nerada mazākumtautību nepamatotus ierobežojumus izglītībā, nodarbinātībā, sabiedriskajā dzīvē. Un līdz ar to, tāpat, raugoties arī uz šo te komentāru, valstij ir jādara viss iespējamais, lai izglītības sistēma nodrošinātu latviešu valodas apguvi tādā līmenī, lai pamatizglītību un vidējo izglītību ieguvušie jaunieši varētu līdzvērtīgi un pilnvērtīgi piedalīties un līdzdarboties valsts un sabiedrības dzīvē, iegūt valsts finansētu profesionālo izglītību vai augstāko izglītību, kas pašlaik tiek īstenota tikai valsts valodā.

Un apstrīdētās normas ilgtermiņā vērtējamas kā nozīmīgs ieguldījums vienotas Latvijas sabiedrības veidošanā faktiski ir loģisks pārejas posma noslēgums.

Un savukārt arī neliela piebilde. Sarunas laikā ar EDSO augsto komisāru Lamberto Zanjēru, kas notika 6. martā 2019. gadā, tāpat, komisārs uzsvēra, ka mazākumtautībām vai ikvienam, kas iekļaujas sabiedrībā, ir ne tikai tiesības, bet ir arī pienākums, tāpat, pilnvērtīgi realizēt šos te konstitucionālos pienākumus iekļauties un būt pilnvērtīgam sabiedrības loceklim, baudīt sociāli politiskās tiesības.

Tas īsumā būtu viss.

S. Osipova.

Paldies, Jansona kungs, jums par viedokli.

Tiesnesim Kusiņam jautājums.

G. Kusiņš.

Paldies jums par viedokli. Man ir divi jautājumi.

Pirmais ir saistībā ar jau vairākās tiesas sēdes dienās izskanējušo šo komunikāciju, kā valsts ir komunicējusi attiecībā uz šo pāreju.

Ja mēs paraugāties uz Izglītības likuma redakciju, kas bija pirms grozījumiem un to redakciju, kas ir pēc grozījumiem, tad mēs mēģinām saprast, vai no šīs redakcijas ir iespējams saprast kaut kādas norādes, ko tad valsts ir gribējusi sasniegt. Pirms grozījumu izdarīšanas pārejas noteikumu 9. punkts attiecās uz valsts un pašvaldību izglītības iestādēm. Tas neattiecās uz privātajām izglītības iestādēm.

Sakiet, lūdzu, vai tas apstāklis, ka šis pārejas noteikumu 9. punkts uz privātajām izglītības iestādēm neattiecās, varēja radīt jeb nevarēja radīt šaubas, ka šīs privātās izglītības iestādes ir mazāk gatavas jeb vispār nevarēja plānot šādu pāreju?

J. Jansons.

Es domāju, ka tas būtu jāvērtē mazliet plašāk nekā ar šo te pārejas noteikumu. Tātad es domāju, ka tas būtu jāskatās kopumā uz šo te izglītības reformu valsts valodā un ja viņa ir sākusies jau 1999. gadā, kur skaidri likumā ir ierakstīts, ka izglītība Latvijā ir valsts valodā. Protams, tur bija izņēmumu momenti. Tātad, manuprāt, ka arī kopsakarībā raugoties ar šo te starptautisko regulējumu, kas, protams, arī jau bija pieejams uz šo pārejas regulējuma ieviešanu, privātajām izglītības iestādēm vai privāto izglītības iestāžu menedžmentam vajadzēja būt pilnīgai pārliecībai, ka agri vai vēlū mēs pāriesim... ka tā ir valsts griba agri vai vēlū pāriet uz šo te izglītību valsts valodā. Kādēļ? Tādēļ, ka fokusā ir bērns. Fokusā ir valsts piederīgais, fokusā ir mūsu pilsonis, varētu teikt arī, ka Latvijas iedzīvotājs, jo te ir jāpiemin arī nepilsoņi... Lai pilnvērtīgi varētu iekļauties sabiedrībā... man negribas teikt "integrēties", jo viņi jau ir sabiedrības locekļi, bet pilnvērtīgi baudīt visus tos sociālās un politiskās dzīves labumus vai arī realizēt savus pilsoniskos pienākumus, neapšaubāmi, ka tas var notikt tikai valsts valodā. Un ļoti precīzi, tā teikt, skaidrību viesa Satversmes grozījumi, kuros tagad ir iestrādāts arī par valsts veidošanos, par valsti, par valsts valodas būtisko lomu sabiedrības saliedēšanā. Un tas ir vienojošais elements dažādām etniskām grupām, dažādām kultūrām. Te netiek jaukts ar to... minoritātes vai, teiksim, kādas citas etniskas piederības pārstāvji, valoda ir ne tikai kā komunikācijas, bet arī kā vienojošais elements nacionālajā valstī.

G. Kusiņš.

Bet tātad jūs nesaskatāt, ka tas, ka iepriekš 9. panta 1. daļā bija rakstīts: "valsts pašvaldību un valsts augstākās izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā", tas neattiecas uz privātajām. Šobrīd ir tas, ka arī privātās iegūst valsts valodā. Iepriekš pārejas noteikumi bija par valsts pašvaldību... un tagad ir privātās uzreiz.

J. Jansons.

Jā, nu es saprotu, tā ir vēl atsevišķa lieta, kas arī vēl tiks skatīta Satversmes tiesā...

G. Kusiņš.

Bet mums šobrīd ir tieši tas pats pants.

J. Jansons.

Nu, jā... pilnīga skaidrība un konkrētība ir attiecībā uz valsts pašvaldību iestādēm. Jautājums, vai ir pienākums plašāk raudzīties pašvaldību institūcijām, Izglītības ministrijas struktūrām, tātad, kas akreditēja jeb sertificēja šīs mācību programmas, akreditēja šīs te izglītības iestādes, atzina, tātad, ar labu esam realizēt

valsts izglītības standartu, vai bija tiešām pienākums plašāk vērtēt valsts gribu attiecībā uz nākotnes plānu pilnībā pāriet uz izglītību valsts valodā. Es pieļauju domu, ka jā, vajadzēja. Kādēļ? Tādēļ, ka tā ir izglītības iestāde. Un, ja mēs raugāties arī... ne velti es pieminēju ANO Bērnu tiesību konvenciju, jo šajā tiesas sēdē dažādos viedokļos es ne reizi nedzirdēju, ka tiktu pieminēti vai kā citādi kādi Bērnu tiesību konvencijas panti, kas faktiski ir arī svarīgi un jāraugās ir kopsakarā. Jo mēs nevaram vilkt, kā es jau pieminēju, tāpat, ANO Bērnu tiesību konvencijas 29. un 30. pantā tur ir plašs uzskaitījums, kas, manuprāt, dotu pilnīgi skaidru tādu izpratni, kas valstij ir jā dara un visiem atbildīgajiem un līdzbildīgajiem, kas nodrošina šos te valsts izglītības procesus, lai bērns pilnībā varētu iekļauties un justies komfortā kā atbildīgs pilsonis un baudītu visus tos labumus, kas izriet no sociāli politiskajām aktivitātēm.

G. Kusiņš.

Paldies. Un otrs jautājums. Uz to jau jūs tagad atbildot nedaudz norādījāt... par šo akreditāciju un licencēšanu... šo procesu. Grozījumos likumā... 70. pārejas noteikums nosaka, ka izglītības iestādes nodrošina programmu atbilstību un iesniedz dokumentus licencēšanai līdz šā gada 30. aprīlim. Tātad šis pārejas posms ir sadalīts vēl vairākās tādās papildus darbībās sīkākās, kas ir jāizdara. Sakiet, lūdzu, vai tas, ka tas datums ir 30. aprīlis... jūsuprāt, ļauj panākt to, ka patiešām šo izglītību varēs no 1. septembra nodrošināt? Jāiesniedz līdz 30. aprīlim... un, ja pasaka, ka nē... tad kā?

J. Jansons.

Ja drīkst, es atbildēšu mazliet plašāk. Divās daļās es atbildēšu.

Pirmā atbildes daļa ir tā, ko mēs arī konstatējam attiecībā uz bilingvālisma nodrošināšanu vai metodes nodrošināšanu mazākumtautību skolās, tāpat, pētījumā 2013. gadā. Jāsaka, ka... punkts nr. 1... izglītības kvalitātes kontrole vai, tāpat, uzraudzība par to, kā tiek nodrošināta šī te bilingvālā izglītība, es teiktu, ka bija zem katras kritikas... jo 2013. gadā, tāpat, pētījumu veikšanas laikā vismaz tajās skolās, kurās mēs veicām monitoringu, Izglītības kvalitātes valsts dienests ir bijis trīs reizes. Tas, manuprāt, ir nepietiekami. It īpaši, ņemot vērā to, ka Valsts valodas centrs savukārt bija konstatējis pārkāpumus vai neatbilstības skolotāju valsts valodas zināšanās, kas man rada pamatotas aizdomas, ka ir bijušas kādas nelikumības, jo, kā var pieņemt darbā skolotāju, kuram nav pietiekamas šīs te valsts valodas zināšanas, tāpat, nav atbilstība šim te augstākajam C1 līmenim. Tātad, vai nu ir dokumenti viltoti, vai nu tur vienkārši tas nav ņemts vērā. Tātad atkal kontroles trūkums.

Un savukārt atbildot uz jūsu jautājumu konkrēti tieši par šo te termiņu... Manuprāt, ka par šo te pāreju bija plašas un garas diskusijas un parlaments šo te normu pieņēma pagājušajā gadā.

G. Kusiņš.

Tad bija laiks sagatavoties...

J. Jansons.

Pilnīgi noteikti. Un arī vērtējot un analizējot to, ko arī šodien un šajā tiesas sēdē iepriekšējās dienās, kas tika pausts no Izglītības ministrijas un Izglītības ministrijas iestāžu puses, tad faktiski skolas jau laicīgi varēja gatavoties uz šīm te pārējām. Tas ir viens. Un otrs... kā es saprotu, tad sarežģījumiem pārējai uz... teiksim, pārkreditācijā nevajadzētu būt, jo izglītības reforma faktiski sāksies tikai nākamgad un aiznākamgad. Tur ir pārejas periods – 2020. un 2021. gads.

Ja mēs runājam šodien... tūlīt ir aprīlis... nu, dabīgi, ka tas ir par īsu termiņš. Bet mēs runājam par.... Pagājušais gads.... un ir pilnīgi skaidrs vektors vai virziens, kurā valsts iet izglītības reformas ziņā, manuprāt, 20 gadi ir pietiekams termiņš. Tātad, paskatoties atpakaļ jau uz 1999. gadu...

G. Kusiņš.

Tātad, tas fakts, ka likums ir pieņemts 2018. gada 22. martā, tātad, pirms gada, un tas, ka šie dokumenti ir jāiesniedz tagad līdz 30. aprīlim, tātad, vairāk nekā gads, jūsuprāt, ir pietiekoši.

J. Jansons.

Es domāju, ka jā. Jo izglītības process jau turpinās... izglītības procesam ir sava pieredze. Un, ja mēs runājam tieši par bilingvālisma šo te izglītību un tiem modeļiem, tad ir jau ne mazums skolas, kas izvēlas faktiski jau šo te piedāvāto, tagad ar jaunajiem grozījumiem piedāvāto, izglītības modeli. Bet ir daudzas skolas, protams, kas izvēlas proporciju 60:40. Kā Kaprāna kungs minēja, ka notiek grāmatvediskas spekulācijas, jo tiešām, pārlicinoties dabā, 35 procentos gadījumu vai skolu mēs konstatējam, ka tas, ko saka skolēni, tas, ko saka skolotāji, un tas, ko saka skolas menedžments jeb administrācija par to, kāds ir izvēlētais modelis konkrētajai programmai, nesakrīt. Tātad tas nozīmē to, ka ...

G. Kusiņš.

Labi, paldies jums.

S. Osipova.

Tā... tiesnese Ziemeļe.

I. Ziemele.

Jūs jau pieskārāties šim jautājumam par to, vai atbildīgās institūcijas ir sekojušas līdzī šai izglītības kvalitātei arī tostarp mazākumtautību skolās, kas īsteno mazākumtautību programmas. Vai kopš 2013. gada kaut kas ir mainījies? Jums ir kāda informācija?

J. Jansons.

Mēs neesam veikuši nekādu padziļinātu izpēti.

I. Ziemele.

Mans nākamais jautājums. Bet nav bijušas arī sūdzības jums tieši, kā tiesībsargam gan no vecākiem, bērniem par saturu, par valodas mācīšanu? Nav bijušas tādas konkrētas sūdzības?

J. Jansons.

Ir daži konkrēti gadījumi bijuši, bet skaita ziņā nevar teikt, ka tā ir sistēmiska problēma. Un pēc šī te pētījuma, pēc diezgan plašas preses konferences 2014. gadā, tātad, tur bija nosūtīts arī Izglītības ministrijai, parlamentam ar rekomendācijām, ko darīt, bija pārrunas arī ar atbildīgajām institūcijām. Man kā tiesībsargam šķiet, ka ar to mana funkcija beidzas. Jā, es protams, veicu varbūt kaut kādu pēcpārbaudi, bet, ja ir iesaistītas tik daudz un atbildīgas institūcijas un ir konstatētas konkrētas problēmas un konkrēti ieteikumi izteikti, tad, manuprāt, katram ir jā dara savs darbs un viņām vajadzēja to darīt. Bet vai to Izglītības kvalitātes valsts dienests ir kaut kādā citā kvalitātē darījis, man tādas informācijas nav.

I. Ziemele.

Tātad tā masa kopumā nav bijusi tik liela. Nu, lūk. Un no pieteikuma iesniedzējiem izskanēja, ka, viņuprāt, notiek viņu tiesību samazināšana līdz ar apstrīdētajām normām. Jūs savā viedoklī paudāt, ka jūs neuzskatāt, ka šeit ir nedz 112., nedz 91., nedz 114. Satversmes pantu... jebkādas problēmas ar šiem pantiem.

Vai tomēr nav pamatots tas viedoklis pieteikuma iesniedzējiem, ka viņiem ir radusies kaut kāda tiesiskā paļāvība uz šo proporciju 40:60?

J. Jansons.

Tiesiskai paļāvībai īsti attiecībā par 60:40 nav pamata, jo jau 2004. gadā Izglītības likuma pārejas noteikumos bija skaidri iezīmēts, ka, protams, tā pāreja ir 10 gadi un pārejai ir jābūt faktiski uz... ja nekļūdos uz 3/5 vai 20:80 šis modelis, jo tas ir bērnu interesēs. Tas ir bērnu interesēs. Un tepat ir jā saka tā, ka es necitēju... te daudz varētu citēt no šī te pētījuma... ANO bērnu tiesību komiteja faktiski arī savā

rekomendācijā valstij, ja nekļūdos, tas bija 2006. gadā, ir minējusi, ka ir skaidrs, ka valsts pāriet... es varbūt nocitēšu precīzi...

“ANO Bērnu tiesību komiteja 2006. gada 28. jūnijā ir sniegusi rekomendācijas Latvijai par Konvencijas par bērnu tiesībām īstenošanu. Attiecībā uz izglītības jomu minoritāšu kontekstā ANO Bērnu tiesību komiteja ir norādījusi, ka visiem bērniem Latvijā ir vienlīdz nodrošināma pieeja izglītībai.” Tātad mēs noskaidrojām, ka izglītībai ir pieeja.

“Komiteja atzīmē, ka divvalodu izglītība minoritātēm tiks nodrošināta tikai līdz 9. klasei, līdz pamatizglītības beigām.”

Tātad, tas jau izrietēja faktiski no šī te Izglītības likuma pārejas noteikumu konteksta. Tātad ANO komitejai par to nekādu šaubu nebija.

Ieteikums... Jā, nu, protams, cita starpā komiteja arī piemin, ka “vispārējā un profesionālā vidējā izglītība, kā arī arodapmācība būs apgūstama tikai latviešu valodā, izņemot tos priekšmetus, kas saistīti ar konkrētās minoritātes valodu, identitāti un kultūru un ko var mācīt šīs minoritātes valodā. Lai gan dalībvalsts ir paziņojusi, ka tā uzmanīgi uzrauga šo procesu, komiteja joprojām pauž bažas, ka mācīšana citā valodā var radīt grūtības mācībās.” Protams, tās ir saprātīgas bažas. Tādējādi ANO Bērnu tiesību komiteja valstij ir rekomendējusi: “turpināt informēt bērnus un viņu vecākus par pāreju uz latviešu valodu vidējās izglītības iestādēs.” Tātad visi, kas ir iesaistīti bērnu tiesību aizsardzībā un it īpaši, tātad, izglītības nodrošināšanā bērniem, jauniešiem, bija pienākums un vajadzēja zināt, tātad, arī par šīm te rekomendācijām. Un, protams, arī ir rekomendācija “palīdzēt bērniem, kuriem ir nepietiekamas valodas zināšanas”, Latvijas valsts ir spērusi arī tajā virzienā. Protams, pieļauju domu, ka ir izaicinājumi uzlabot pieejamību valodas apguvei, bet tas jau ir attiecīgi Izglītības ministrijas iestāžu un pašvaldību ziņā.

Vēl viena rekomendācija: “organizēt skolotāju apmācību, lai nodrošinātu... kas nepasliktinās bērnu apstākļus saistībā ar jauno apmācības veidu.” Tas ir stāsts par 2006. gadu, tas ir stāsts, ko vajadzēja zināt gan parlamentam, gan izpildvarai, tātad, te ir runa par Latvijas ziņojumu ANO komitejai, kā tiek ievērotas, vai kā tiek nodrošinātas ANO Bērnu tiesību konvencijā ierakstītās tiesības.

Un līdz ar to, manuprāt...

I. Ziemeļe.

Tad vēl pēdējais jautājums, runājot par šīm dažāda veida monitoringa komisijām, kuras jūs arī nosaucāt. Tātad pēdējā ziņojumā no Vispārējās mazākumtautību tiesību aizsardzības konvencijas ekspertu komitejas, tātad, ziņojuma, kas ir trešajā tajā monitoringa aplī, proti, šis ziņojums ir nopublicēts pagājušā gada sākumā un iespējams, ka jūs arī manījāt, sekojot tam līdzī, ka viena no pirmajām, tātad, bažām, kuru pauž ekspertu komiteja, saistās tieši ar šiem grozījumiem, kuri

tobrīd arī aptuveni stājas spēkā. Un proti, šī komiteja man izskatās, ka pauž salīdzinoši atšķirīgu viedokli no jūsu minētās komitejas viedokļa. Kā jūs, lūdzu, to komentētu? Kas šeit ir noticis? Kur tur tulkojumā... kaut kas pazūd?

J. Jansons.

Jā, paldies. Tiešām, tā tas ir. Ja mēs analizējam dažādu komiteju paustos viedokļus un konkrēti par Latviju, saistībā ar bērnu tiesību... Jo bērnu tiesības... tas ir stipri plašāk... tās būs, tātad, tiesības uz izglītību, tiesības uz brīvo laiku. Tātad tas būs saistīts arī ar mazākumtautību bērnu tiesībām, nekādā veidā to nenošķirot... un protams, katra komiteja... vismaz pēc manas pieredzes, jo mēs praktiski nu gandrīz visās komitejās piedalāmies gan ar savu alternatīvo ziņojumu, gan esam tieši klāt un ja tur ir iespēja ar mutvārdu paskaidrojumiem, skaidrojumiem un viedokļiem, tad mēs tos paūzam...

Un nereti ir tā, ka komitejas gatavotie viedokļi, tas varbūt tagad izklausīsies tā diezgan dīvaini no tiesībsarga viedokļa, bet tas ir no pieredzes... ka komiteju viedokļi ir balstīti uz ļoti vāji sagatavotu informāciju, nepietiekamu informāciju vai varbūt pat tendenciozu informāciju. Tas, protams, ir atkarīgs ne tik daudz no tā, kā valsts ir ziņojusi, bet tas ir atkarīgs no tā, kādas nevalstiskās organizācijas vai citi alternatīvie ziņojumi ir tikuši iesniegti. Un te jāsaka tā, ka tās mūsu nevalstiskās organizācijas tā kopumā un varbūt vispārinot, nav pietiekami aktīvas, iesniedzot savus alternatīvos ziņojumus, tātad, attiecīgi par valsts ziņojuma vērtējumu, bet ir dažas ļoti aktīvas nevalstiskās organizācijas, kas...

Varbūt tas nebūs šajā sakarā, bet nācās arī rakstīt uz attiecīgo komiteju diezgan tādu asu pozicionālu vēstuli, ka balstīties uz divu nevalstisko organizāciju viedokļiem, kur viena organizācija vēl joprojām pauž, ka mums dzimst nepilsoņu bezvalstnieki, tātad, manipulatīva spēlēšanās ar jēdzienu “bezvalstnieks”, jo mūsu nepilsoņi nav bezvalstnieki, viņi ir piederīgi šai valstij, viņi paši neizjūt piederību šai valstij, jo tad viņi, visticamāk, kļūtu par pilsoņiem... tas ir viens. Un otrs, protams... viss, kas attiecas uz jau tādu, varētu teikt, etniskā naida kurinošiem elementiem... tātad par Otrā pasaules kara konsekvencēm, nacisma atdzimšanas un tā tālāk... Un par totālu atsevišķu etnisko grupu tiesību ierobežošanu. Bieži ir pat tā, ka... tāpēc man arī bija ārkārtīgi svarīgi jau pašā sākumā minēt par šiem te jēdzieniem “nacionālās minoritātes” un “mazākumtautības”, jo arī ANO atsevišķās komitejās ir jūtams, ka ir vai nu izpratnes trūkums vai manipulatīva pieeja izmantojot šos te jēdzienus.

Tas zināmā mērā ir atbildot uz jūsu...

I. Ziemeļe.

Skaidrs. Nu tad ko tad Satversmes tiesai darīt ar šiem dokumentiem?

J. Jansons.

Kritiski vērtēt. To Satversmes tiesa arī dara.

S. Osipova.

Tā... ir vēl jautājumi? Tiesnesis Laviņš.

A. Laviņš.

Jā... No Kultūras ministrijas pārstāvja teiktā varēja saprast, ka 2004. gadā īstenotā reforma vai reformas posms, atstāsim šo atklātu, rezultējusies ar to, ka ir izveidots tā saucamais viduvējības slazds. Bērni, kas ir apguvuši izglītību noteiktās programmās, valsts valodu apgūst tādā viduvējā līmenī un nespēj pilnvērtīgi piedalīties valsts... plašākā nozīmē... dažādos valsts dzīves aspektos. Raugoties uz jūsu nopietno pētījumu, kas mums visiem tiek prezentēts, vēlējos vaicāt, vai arī šādam aspektam tiesībsargs ir pievērsies, kāda ietekme ir bijusi šai reformai 2004. gadā, jo tas, ko mēs varējām dzirdēt no Kultūras ministrijas pārstāvja, nu, vedina uz tādām pārdomām, ka šiem skolēniem, kuri nokļūst šādā viduvējības slazdā, viņiem tiek zināmas priekšrocības liegtas, ja tā varētu teikt un tas varētu tikt sasaistīts ar noteiktu viņu tiesību apjomu. Tamdēļ es labprāt dzirdētu jūsu refleksiju par šādu aspektu. Respektīvi... pētījums ir veikts, vai esat pieskārušies arī šādam aspektam par... kā jau minēju... par posma vai reformas 2004. gada rezultātu...

J. Jansons.

Jā. Nosacīti, jā. Tas drīzāk bija pēc skolotāju, skolēnu un viņu vecāku aptaujām, kā viņi novērtē savas zināšanas, kā novērtē spēju tālāk jēgpilni komfortabli turpināt izglītību augstākajās mācību iestādēs vai piedalīties sociālajā un politiskajā dzīvē. Tad tā labā ziņa ir tā, ka vairums, tātad vairāk par 60-65 procentiem, tātad vidējais... atzīst savas valodas zināšanas labas vai ļoti labas. Faktiski tātad pietiekamā līmenī, lai varētu turpināt savu attīstības un izglītības procesu. Savukārt aptuveni 30 procenti vai mazāk par 30 procentiem atzina, ka valodu zināšanas ir nepietiekamas vai vājas.

Un... valsts no savas puses ar attiecīgām likuma normām par sistēmu runājot, manuprāt, ir izdarījusi pietiekami, lai šāds viduvējības slazds neveidotos. Un tas, raugoties... tātad mums ir analīze par katru skolu, ko mēs monitorējam... tie rezultāti ir ļoti atšķirīgi. Šis, kā jau es minēju, ir vidējais radītājs. Ir daudzas skolas, kur pašnovērtējums valsts valodas zināšanām un spējai tālāk jēgpilni un kvalitatīvi attīstīties, iegūt izglītību, piedalīties sabiedrībā arī ikdienā... ir ļoti augsts, līdz pat 80–90 procentiem skolēnu un ļoti mazs skaits, tātad, ir to, kas uzskata, ka nepietiekami... tam arī var būt savi zināmi subjektīvi iemesli. Jā, un ir arī skolas, kur šī te proporcija

ir stipri atšķirīga. Kur ir pat tā, ka 50:50 vai 40... nejūtas pietiekoši zinoši valsts valodas jomā... un tādējādi...

Bet es domāju, ka no vienas puses mēs varam raudzīties uz sistēmu, kas nav pietiekami kontrolēta un pietiekami nodrošināta, lai gan sistēma pati kā tāda ir un par valsts mērķiem un valsts gribu šaubu nav. Un lielā mērā tā ir tā kā skolas menedžmenta atbildība, tātad, nodrošināt, jo skola zina, cik labi ir apguvis skolēns to vai citu priekšmetu, to vai citu valodu. Skolai tas vienkārši ir jāzina. Un ja skola, zinot rezultātus, neveic nepieciešamos pasākumus, lai uzlabotu rezultātīvos rādītājus, tā ir skolas un attiecīgās pašvaldības atbildība. Tātad netiek nodrošināts tas, kas ir ierakstīts likumā, bet īpaši, tas, kas ir ierakstīts izglītības valsts standartā. Un tie bērni... jā, viņi tiek ierobežoti savās tiesībās nevis iegūt izglītību, bet viņi iegūst nekvalitatīvu izglītību un faktiski tālākais apdraudējums jau ir, ka viņi pilnvērtīgi nevarēs iesaistīties sabiedrības sociāli politiskajā dzīvē.

A. Laviņš.

Paldies.

S. Osipova.

Paldies. Šobrīd tiesai vairāk jautājumu nav.

Lūdzu, Čileviča kungs!

B. Čilevičs.

Jā, paldies.

Jansona kungs, jūs teicāt, ka likums skaidri iezīmē... tas, ka bilingvālā izglītība vidusskolā ir pagaidu risinājums un tā tālāk. Sakiet, lūdzu, kurā pantā tas ir tā skaidri iezīmēts?

J. Jansons.

Tātad tas izriet gan no normas par to, ka izglītība ir valsts valodā, kur ir atsevišķi... tātad, protams, izņēmums, ka izglītība pašvaldības un valsts izglītības iestādēs var tikt nodrošināta arī citādāk... Un tad mēs raugāmies kopsakarā ar pārejas noteikumiem un attiecīgi arī ar šiem te bilingvālās izglītības modeļiem. Un es neatkārtošos arī par šiem te politikas plānošanas dokumentiem, par kuriem te jau tiek spriests vismaz trīs dienas... Tātad, kopsakarā ar šo te ir skaidri redzams, ka ir pāreja un pakāpeniska pāreja uz izglītību valsts valodā. It īpaši pārejas noteikumi.

B. Čilevičs.

Piedodiet... pārejas noteikumos kurš pants? Kas saka, ka šī norma ir terminēta?

J. Jansons.

9. panta pirmā daļa, ja nemaldos.

B. Cilevičs.

9. panta pirmā daļa... kas paredz to pamatnormu un izņēmumus. Nekur nav teikts... nu, vismaz varbūt jūs varat atbildēt... kur ir teikts, ka šie izņēmumi ir pagaidu termiņā...

J. Jansons.

Nē, nu redziet... vārds "pagaidu" tur nav rakstīts.

B. Cilevičs.

Tātad termiņa tur nav.

J. Jansons.

Terminēts tur ir, bet tur nav rakstīts "pagaidu".

B. Cilevičs.

Paldies. Labi. Skaidrs.

J. Jansons.

Mēs izglītībā neatradīsim terminu "pagaidu norma".

B. Cilevičs

Darbības beigu termiņš tur ir noteikts?

J. Jansons.

Desmit gadi.

B. Cilevičs.

Kur?

J. Jansons.

Pārejas noteikumos.

B. Cilevičs.

Labi. Paldies par jūsu atbildi.

Tātad, jūs citējāt bērnu tiesību aizsardzības komitejas atzinumu. Sakiet, lūdzu, kurā gadā tika iesniegts Latvijas nacionālais ziņojums, ko vērtēja šī komiteja?

J. Jansons.

Es pieminēju 2006. gada komitejas ziņojumu.

B. Cilevičs.

Bet nacionālais ziņojums kurā gadā tika iesniegts?

J. Jansons.

Nu arī ir iesniegti ziņojumi pēc šīs komitejas... Jūs gribat, lai es visus uzskaitu... ziņojumus?

B. Cilevičs.

Nē, nē... Mani interesē tas, ko jūs citējāt. Kurā brīdī komiteja to teica un kādu nacionālo ziņojumu komiteja ir analizējusi? Proti, kurā Latvijas nacionālajā ziņojumā tika pateikts, ka vidējā izglītība būs pieejama tikai valsts valodā? Kurā gadā tas notika?

J. Jansons.

Tātad te ir runa par 2006. gadu, ja nekļūdos...

B. Cilevičs.

Nu komiteja to publicēja...

J. Jansons.

Jā.

B. Cilevičs.

Bet nacionālais ziņojums kurā gadā tika iesniegts? Vai nebija tā, ka šis ziņojums bija sagatavots vēl pirms 2004. gada grozījumu pieņemšanas, kad spēkā vēl bija tas variants, kas bija pieņemts 1998. gadā un paredzēja, ka 2004. gadā visa izglītība būs valsts valodā.

J. Jansons.

Jā... Nu, līdz ar to, ja komiteja izdeva šādu ziņojumu par Latviju, komitejai bija zināms par šo te pārejas periodu... Jociņgi, ka jūs man uzdodat tādu jautājumu, jo, ja komitejai ir skaidrs un jums nav skaidrs... tad jautāt par to, kad Latvija to iesniedza, tam vairs nav īsti nozīmes, jo komiteja par to zināja.

B. Cilevičs.

Paldies. Sakiet, lūdzu, jūs teicāt, ka pēdējais Vispārējās konvencijas Konsultatīvās komitejas atzinums ir dēļ komitejas ekspertu sliktās informētības...

J. Jansons.

Es tā to neteicu. Jautājums bija par to, kā to vērtēt... Es visus komiteju atzinumus vērtēju ļoti kritiski, īpaši ņemot vērā to, ko ir rakstījusi savā ziņojumā valsts, tātad, tas ir primāri... un, protams, īpaši kritiski vērtēju, ko ir ziņojušas nevalstiskās organizācijas, ja tādas vispār ir sniegušas savus ziņojumus.

B. Cilevičs.

Paldies. Tātad, savā viedoklī jūs analizējāt starptautisko konvenciju normas un neminējāt šajā viedoklī un mutiski minējāt tikai beigās attiecīgo kompetento uzraudzības orgānu atzinumus tieši tāpēc, ka jūs tos vērtējat kritiski.

J. Jansons.

Es nesapratu īsti jūsu jautājumu.

B. Cilevičs.

Jūsu viedoklī... Man bija šāds jautājums, ka jūsu viedoklī jūs vispār neminējāt nevienu starptautisku organizāciju... konvenciju uzraudzības institūciju viedokļus. Mani interesē, kāpēc...

J. Jansons.

Paša ievadā es viņas pieminēju. Viņas tika uzskaitītas. Bet, ņemot vērā to, ka balstāties uz gan citu valstu praksi, gan uz to, kas ir konkrēti ierakstīts dažādos tiesību aktos, tajā pašā laikā starptautiskajos tiesību aktos, manuprāt, nebija nepieciešams... bet, ja jūs vēlaties, es jums viņu varu te nolasīt... viņi visi ir šajā pētījumā...Turklāt, par šo pētījumu jums bija zināms, jo arī Saeima tika iepazīstināta.

B. Cilevičs.

Jā... labi.

J. Jansons.

Bet kuru tieši rekomendāciju jūs gribējāt, lai es nolasu?

B. Cilevičs.

Nē, paldies. Es zinu šīs rekomendācijas. Mani interesē tieši jūsu viedoklis.

J. Jansons.

Viņas visas ir šeit.

B. Cilevičs.

Paldies.

Un pēdējais jautājums. Jūs rakstāt par samērīgumu, ka faktiski samērīgums tiek nodrošināts vienkārši pakāpeniskuma dēļ, jo tā pāreja tiek īstenota no 1998. gada. Bet, kā zināms, samērīguma izvērtēšana iekļauj arī analīzi par to, vai apstrīdētās normas ir nepieciešamas demokrātiskajā sabiedrībā, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un tā tālāk.

Vai jūs uzskatāt, ka pats fakts, ka apstrīdētās normas tiek ieviestas pakāpeniski, jau automātiski nodrošina samērīgumu?

J. Jansons.

Protams, ka nē. Es savā viedoklī, ko es paudu šeit mutvārdos, faktiski biju ļoti lakonisks. Garāks izskaidrojums ir rakstiskajā viedoklī, kas, protams, ir pieejams arī jums. Un raugoties arī uz to, ko es minēju no tā mutvārdos... attiecībā uz starptautisko regulējumu un kā ir jāvērtē šis te samērīgums. 20 gadu pārejas periods, vispārinot, es domāju, ka tas ir pilnīgi pietiekami, lai mēs varētu teikt, ka šīs te normas leģitīmais mērķis ir samērīgs.

B. Cilevičs.

Paldies. Man vairāk nav jautājumu.

S. Osipova.

Paldies. Tralmakas kundze.

I. Tralmaka.

Paldies, man būs viens jautājums.

Jūsu pētījumā... tas ir saistīts tieši ar jūsu pētījumu... proti, par Vispārējās konvencijas 2. pantu arī... par 14. panta otro daļu. Kā zināms, valstu praksē tomēr ir izšķiroša nozīme interpretācijai, ja mēs runājam par starptautiskajiem līgumiem... Jūs minējāt... jūsu secinājumos ir trīs modeļi, kādos valstis izvēlas ieviest šo te valodas apmācību. Tur jūs minējāt atsevišķi mācību priekšmeti, klases un skolas... Kas no tiem būtu tas visizplatītākais modelis?

J. Jansons.

Tas ir ļoti dažādi. Bet protams, ļoti izplatīts ir, ka tiek nodrošinātas mazākumtautības izglītības programmas skolās, un tajās valstīs ko mēs analizējam...

protams, bija ļoti reti tie gadījumi, kad tiek nodrošināta izglītība tikai valsts valodā un viss pārējais notiek minoritāšu valodā.

I. Tralmaka.

Tātad valsts valoda ir pamatvaloda?

J. Jansons.

Nē... šie te bilingvālās izglītības modeļi šajās te analizētajās valstīs ir stipri atšķirīgi. Kāpēc? Tāpēc, ka ir ļoti atšķirīgi arī šie kultūrvēsturiskie momenti, tieši runājot par nacionālajām minoritātēm un minoritātēm. Un modeļi tiešām ir dažādi, bet tas līdzsvars, mazākumtautību valoda vai izglītība mazākumtautību valodā un valsts valodā, tātad, viņa tiek nodrošināta faktiski ar tādu līdzsvaru, ka, pabeidzot šo te izglītības iestādi, saņemot izglītības iestādes valsts atzītu diplomu par izglītību, valsts valoda ir tādā līmenī, ka skolēns, vai teiksim, tas, kas ir skolu pabeidzis... var kvalitatīvi turpināt mācības un attīstību tālāk.

I. Tralmaka.

Un runājot par apskatītajām valstīm, jūs tā kā koncentrējāties uz valstīm, kurās pastāv bilingvālā izglītība? Vai uz visām valstīm? Tā kā arī uz tādām, kurās ir tā pārsvarā...

J. Jansons.

Nē, mēs faktiski nekoncentrējamies..., mēs neizdarījām pirms tam tādu pirmsanalīzi, vai tajās valstīs ir bilingvāli vai kā citādi... nē, mēs sazinājāmies par šo te mūsu vēlmi un nepieciešamību noskaidrot, kāda ir tā prakse un normatīvais regulējums caur ombuda institūcijām un līdztiesības institūcijām... Tur bija diezgan gari jautājumi izklāstīti... kā tas tiek nodrošināts, kādi ir nacionālie normatīvie akti attiecībā uz minoritātēm, kā nodrošina... bilingvāli vai kā citādāk šo te izglītību... Bet modeļi... var teikt, ka divus vienādus mēs neatradīsim.

I. Tralmaka.

Paldies.

S. Osipova.

Paldies, Jansona kungs, par jūsu viedokli.

Tātad tiesa ir uzklusējusi visas pieaicinātās personas un šobrīd pirms pāriešanas pie debatēm 15 minūšu pārtraukums.

(Pārtraukums.)

S. Osipova.

Lūdzu, sēdieties!

Tiek turpināta tiesas sēde lietā Nr. 2018-12-01.

Ir uzklausītas visas pieaicinātās personas. Vai tiesnešiem, pirms noslēgt lietas izskatīšanu pēc būtības, vēl ir jautājumi pusēm vai pieaicinātajām personām?

Tiesnesis Kusiņš. Lūdzu!

G. Kusiņš.

Jā. Man ir viens jautājums gan pieteikuma iesniedzēju pārstāvim, gan arī Saeimas pārstāvei. Bet tā secība tāda, ka pieteikuma iesniedzēju pārstāvim vispirms.

Uzdodot gan jautājumu tiesībsargam, gan arī iepriekš savā runā jūs izteicāt šaubas, vai šīs personu grupas – šie bērni, skolotāji – varēja zināt, ka šāda pāreja notiks, respektīvi, jūs paudāt viedokli, ka šī bilingvālā izglītība bija nostiprināta tā kā pastāvīga un to... es tā pierakstīju... ka bija pienākums to saglabāt. Tas nebija šodienas sēdēs, tas bija iepriekšējās sēdēs... bija pienākums saglabāt un ka šī veiktā reforma samazina šo... bija pienākums saglabāt.

Man jums ir jautājums. Pirms grozījumu izdarīšanas spēkā bija Izglītības likuma 9. panta redakcija, kura pirmajā daļā ir noteikts, ka “valsts pašvaldību un valsts augstskolu izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā”. Un šim 9. pantam bija pārejas noteikums arī 9., kurā rakstīts: “šā likuma 9. panta pirmā daļa... un otrās daļas 2. punkts, bet šinī gadījumā tas neattiecas... stājas spēkā pakāpeniski”. Un tad ir noteikti trīs datumi.

Sakiet, lūdzu, vai no šīs konstrukcijas, ka likumā ir 9. pants, kur ir rakstīts, ka ir valsts valodā un pārejas noteikumu 9. punkts, kurā arī ir pateikts, ka pirmā daļa stājas spēkā pakāpeniski, vai jūsuprāt var izdarīt secinājumu, ka pāreja uz izglītību valsts valodā vispār nenotiks? Vai tādu secinājumu var izdarīt?

B. Cilevičs.

Jā, noteikti. Jo 9. pantā bez pirmās daļas ir arī otrā daļa, kas paredz, ka citā valodā izglītību var iegūt privātās izglītības iestādēs, valsts un pašvaldību iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas un tā tālāk... Tā kā tā nebija vienīgā norma un pārejas noteikumi attiecas tikai uz šī normas 60:40 ieviešanas termiņu. Bet nevis uz pašas... gan pirmās, gan otrās daļas paredzēto normu atcelšanu. Tā kā...

G. Kusiņš.

Bet otrā daļa ir par privātām izglītības iestādēm un tām, kas īsteno to un to. Bet vai pārejas noteikumu 9. punkts, kas saka, ka pakāpeniski... jūsuprāt, neļauj nonākt pie secinājuma, ka 9. panta pirmā daļa... nu, viņai kaut kad ir jāstājas spēkā.

B. Cilevičs.

Nu, neredzu nekāda sakara un nekāda pamata tam... jo tā ir patstāvīga norma un arī, kā jūs labi atceraties, arī Satversmes tiesa izskatot lietu 2005. gadā, Saeimas pārstāvis pilnīgi viennozīmīgi apgalvoja, ka tā ir patstāvīga, nevis terminēta norma. Tā kā tā nav tikai mana interpretācija, bet tā ir oficiāla toreiz Saeimas sniegtā interpretācija.

G. Kusiņš.

9. panta otrā daļa par privātām izglītības iestādēm...

B. Cilevičs.

Nē, otrajā daļā ir divi punkti. 1. punkts ir privātās izglītības iestādes un 2. – valsts un pašvaldību izglītības iestādes, kurās tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas. Tā kā tas attiecas gan uz privātajām, gan uz...

G. Kusiņš.

Tātad, jūsuprāt, tā 9. panta pirmā daļa un tas pārejas noteikums ļauj nonākt pie šāda secinājuma?

B. Cilevičs.

Jā, protams. Un faktiski līdz 2017. gadam, kad parādījās tas valdības dokuments, to īsti neviens neapstrīdēja. Protams, tur filozofiski var runāt par to, vai vajadzētu saprast to valsts gribu vai nē... tas ir cits jautājums, tur ir dažādi argumenti, bet attiecībā uz likuma interpretāciju man šķiet, ka pati Saeima tā atzina.

G. Kusiņš.

Labi. Paldies.

Un tieši tas pats jautājums tad būtu arī Saeimas pārstāvei. Sakiet, lūdzu, vai no šī 9. panta pirmās daļas kopsakarā ar pārejas noteikumu 9. punktu var izdarīt šādu secinājumu, ka likumdevējs ir vēlējis saglabāt šo bilingvālo izglītību kā pastāvīgu.

I. Tralmaka.

Es domāju, ka te jāpaskatās arī ne tikai uz konkrētajām normām... Īsā atbildē, protams, ka nē... ka nevar secināt, ka tās būtu bijušas izglītības reformas beigas.

Ja mēs paskatāmies redakciju, kas ir 1999. gada redakcija, nevis 2004. gada redakcija tam pašam pārejas noteikumu 9. pantam, tad 3. punkts tur pasaka, ka 2004. gada 1. septembrī valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestāžu 10. klasēs un valsts un pašvaldību profesionālās izglītības iestāžu pirmajosursos mācības tiek uzsāktas tikai valsts valodā.

Tobrīd likumdevējs skaidri bija paredzējis, kad tas tiks darīts. Bet, protams, ja mēs atceramies debates, kādās notika šis te grozījums par 2004. gada grozījumu pārejas noteikumu 9. punktā, tur skaidri bija pausts tas, ka šobrīd iestādes mācībām nav gatavas, un tur bija visi šie te bažu punkti, ko likumdevējs ņēma vērā, līdz ar to tas tika grozīts uz to, ka tas ir pārejas regulējums, kas palīdz saudzīgāk sagatavoties šai pārejai uz mācībām valsts valodā, kurš tad šobrīd tiek pabeigts. Tas pārejas periods ir bijis 14 gadu garumā, bet nevienā brīdī nav bijis jautājums par to, ka viņš ir atcelts. Un arī pirmā daļa skaidri pasaka, ka šis punkts stājas spēkā pakāpeniski, un šie 9. pārejas noteikumu apakšpunkti vienkārši skaidro kā.

G. Kusiņš.

Un saki, lūdzu, vai pie šāda secinājuma var nonākt tikai no šī Izglītības likuma 9. panta un pārejas noteikumu 9. punkta jeb būtu jāņem vērā arī citi normatīvie akti, kas ir pieņemti... šeit tika izdarīta atsauce uz Satversmes paplašināto ievadu un uz citiem aktiem.

I. Tralmaka.

Protams, ka tas ir jāskatās... visi... ir Satversmes ievads, ir Satversmes 4. pants, kuš skaidri pasaka, ka valsts valoda ir latviešu valoda... Un valsts politika nekad nav bijusi vērsta uz to, lai izglītība nebūtu latviešu valodā.

Šāda norma... šeit ir tāda neliela izglītības reformas tā kā... pakāpe... Pat šajā laikā, par ko mēs runājam, no 2004. gada, ir notikuši pakāpeniski.... Pakāpeniski ir notikusi pāreja uz aizvien pilnīgāku valsts valodas īpatsvara dažādos stratēģiskos posmos izglītības palielināšanu. Ja mēs skatāmies, piemēram, aiz tā 2004. gada, kas ir... Mums ir 2005.-2006. gads, kad pārbaudes darba materiāli vairs abās valodās nav pieejami, tad mums ir 2006.-2007. gads, kad 12. klašu pārbaudes darbu materiāli ir tikai latviešu valodā un atbildes var izvēlēties. Tālāk mums ir 2009.-2010. gads ar vienotu latviešu valodas mācību priekšmetu standartu, 2012. gads – ar vienotu identisku latviešu valodas eksāmenu saturu 12. klasē, arī 2012. gadā, kā tiesībsargs minēja, pirmsskolā mācību valoda ir... latviešu valoda tiek pievienota pirmsskolai, 2013. gadā mums ir valsts eksāmenu materiāli tikai latviešu valodā, kas ir par 12. klasi, 2017.-2018. gadā mums ir 12. klases centralizētie eksāmeni, kur atbildes ir jāsniedz latviešu valodā. Un tā tālāk. Līdz ar to nav pārrāvuma starp 2004. gadu un šo brīdi. Ir visu laiku pakāpeniski kaut kādos izglītības posmos šī valsts valoda stiprināta un ir iets uz to, ka pakāpeniski gan caur pārbaudes darbu, gan caur eksāmenu materiāliem un atbilžu valodām un tā tālāk, ir stiprināta šī te valoda un palielināta valsts valodas pozīcija izglītībā. Līdz ar to tur nevarētu rasties jautājumi par to, ka valsts būtu atkāpusies, apturējusi vai pat gājusi atpakaļ šajā mērķī.

G. Kusiņš.

Labi. Paldies.

S. Osipova.

Tiesnese Ziemele.

I. Ziemele.

Jā, paldies, man arī būs gan pieteikuma iesniedzējiem, gan Saeimas pārstāvei. Sākšu ar pieteikuma iesniedzēju.

Lai būtu pavisam skaidrs tas, kā jūs... tīri tā shēma attiecībā uz 91. pantu. Gribu vēlreiz noprecizēt. Tātad kuras grupas un pēc kāda kritērija ir salīdzināmas 91. panta kontekstā un attiecībā tad uz kuru tiesību... saglabāt identitāti, valodu vai kaut kas vēl... tā precīzi.

B. Cilevičs.

Grupas ir bērni, kam dzimtā valoda ir latviešu valoda un bērni, kam dzimtā valoda ir cita valoda. Tiesības ir tiesības uz izglītību, un tiesības uz aizsardzību no diskriminācijas. Tātad 112. pants kopsakarā ar 91. pantu.

Attiecībā uz 114. pantu, nu tas jau ir atsevišķi... tas attiecas tikai uz...

I. Ziemele.

Tātad, pavisam precīzi. 91. pantā salīdzināmās grupas attiecībā uz tiesībām uz izglītību, jo jums ir viss kaut kas sarakstīts, tāpēc es gribu saprast. Tātad latviešu bērni un pārējie bērni. Tās ir tās divas salīdzināmās grupas. Paldies.

Un attiecībā... arī Saeimai ir tieši tas pats jautājums. Tātad mūsu lietas apstākļos, kādas salīdzināmās grupas, pēc kādiem kritērijiem, attiecībā uz kuru tiesību jūs saskatāt...

I. Tralmaka.

Es sākšu, ka salīdzināmās grupas ir vajadzīgas, lai... salīdzināt var daudz ko, bet ir vajadzīga tiesība, ar ko salīdzina, jo, kā zināms, 91. pants ir salīdzinošs un tur nav materiālā satura šādā ziņā.

Ja tās ir tiesības uz izglītību, protams, bērni, kam ir dzimtā valoda un bērni, kam nav dzimtā valoda, nav ierobežojuma, jo visiem ir tiesības uz izglītību. Visiem ir tiesības uz pieeju izglītībai...

I. Ziemele.

Tātad jūs nesaskatāt šīs grupas, kuras saskata pieteikuma iesniedzējs.

I. Tralmaka.

Es nesaskatu ierobežojumu, tāpēc man ir grūti runāt...

I. Ziemele.

Es par grupām...

I. Tralmaka.

Par grupām... Bērni, kas runā dzimtajā valodā, pēc valodas statusa gan izglītībā, gan valstī kopumā nav salīdzināmi...

I. Ziemele.

Skaidrs. Kas ir salīdzināms?

I. Tralmaka.

Salīdzināms, iespējams, varētu būt mazākumtautības savā starpā, tikai attiecībā uz to, vai viņām ir nodrošinātas iespējas kopt savu kultūru, identitāti un...

I. Ziemele.

Un kuras mazākumtautības tad ir salīdzināmas un pēc kādiem kritērijiem?

I. Tralmaka.

Visas mazākumtautības. Protams, tiktāl, ciktāl tas ir minimālais tiesību apjoms, kas ir jānodrošina. Šajā gadījumā es atkal uzskatu, ka nav atšķirības. Visas mazākumtautības...

I. Ziemele.

Secinājumi ir tiesas ziņā. Mani interesē tikai grupas. Tātad visas mazākumtautības.

I. Tralmaka.

Nu, attiecībā pret 114. pantu droši vien visas...

I. Ziemele.

Uz identitātes tiesībām.

I. Tralmaka.

Uz identitāti un kultūru.

I. Ziemele.

Skaidrs. Paldies.

S. Osipova.

Paldies, Tralmakas kundze.

Tā... tiesnešiem jautājumu vairāk nav.

Līdz ar to lietas izskatīšana pēc būtības ir pabeigta.

Tiek atklātas tiesas debates.

Lai noteiktu tiesas debates, tiesai vispirms ir jānosaka lietas dalībniekiem atvēlēto runas ilgumu. Atgādinu, ka lietas dalībnieki nav tiesīgi savā runā atsaukties uz apstākļiem un materiāliem, par kuriem jau nav runāts iepriekš tiesas sēdē.

Cileviča kungs, pusstunda būs pietiekams laiks?

B. Cilevičs.

Noteikti nē. Jo tomēr lietā bija izteikti ļoti daudz visādi apsvērumi un argumenti un es lūgtu divas stundas.

S. Osipova.

Divas stundas tiesa jums nevar piešķirt, bet 45 minūtes gan. Paldies.

Tralmakas kundze?

I. Tralmaka.

Es centīšos iekļauties pusstundā, bet es lūgtu varbūt 35 minūtes...

S. Osipova.

Nē, nu ja ir vienai pusei 45 minūtes, tad acīmredzot jums 45 minūtes ir pietiekams laiks.

I. Tralmaka.

Jā, paldies.

S. Osipova.

Tā... lūdzu, Cileviča kungs.

B. Cilevičs.

Man ir lūgums, godātā tiesa!

Jo mēs rūpīgi gatavojāmies un analizējam visus argumentus, kas tika izteikti lietas izskatīšanas gaitā un būs diezgan grūti tagad iekļauties 45 minūtēs, tāpēc mēs lūgtu izdarīt pārtraukumu, lai mēs varētu pārstrādāt savu runu debatēs.

S. Osipova.

Kolēģi... Cik ilgs pārtraukums jums nepieciešams?

B. Cilevičs.

Nu... domāju... līdz rītam...

S. Osipova.

Tiesa nevar tik ātri atbildēt uz jūsu lūgumu... Tiesai ir nepieciešams apspriesties...

(Pārtraukums.)

S. Osipova.

Lūdzu, sēdieties.

Tiesa apspriedās un norāda jums, Cileviča kungs, ka no Satversmes tiesas reglamenta 119. panta jums nekādā veidā neizriet tiesības paļauties, ka jūs varēsiet izvēlēties laiku, kāds jums būs atvēlēts debatēs.

Šobrīd Satversmes tiesa sēdē pasludina pārtraukumu līdz pulksten 14.00, lai jūs varētu izdarīt nepieciešamos īsinājumus. Jums, izdarot šos īsinājumus, ir jāņem vērā, ka arī Satversmes tiesa dzirdēja visu to, kas notika tiesas sēdē gandrīz četru dienu laikā un tas laikam šobrīd arī būtu tas būtiskākais.

Tātad šobrīd tiesas sēdē ir pārtraukums līdz pulksten 14.00.

Piešķirtais laiks paliek nemainīgs, 45 minūtes katram runātājam.

(Pārtraukums.)

S. Osipova.

Sēdieties, lūdzu.

Tātad lietā Nr. 2018-12-01 mēs atklājam tiesas debates.

Kā jau iepriekš tika teikts, katrai pusei ir 45 minūtes viedokļa paušanai un runāts tiek tikai par lietām un faktiem, kas ir izskanējuši tiesas zālē lietas izskatīšanas laikā.

Lūdzu, Cileviča kungs, vārds jums!

B. Cilevičs.

Paldies.

Godātā tiesa!

Pirmkārt, par apstrīdēto normu mērķiem.

Vienlaikus ar mazākumtautību valodu lietošanas ierobežošanu, apstrīdētās normas atļauj neierobežoti lietot Eiropas Savienības valodas mācību satura apgūvē, kā arī citas valodas saskaņā ar divpusējo līgumu. Līgums ļauj valsts un pašvaldības izglītības iestādēs realizēt starptautiskā bakalauriāta programmas angļu, franču un spāņu valodā saskaņā ar Izglītības likuma 47.² pantu.

Interesanti, ka Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvji to noliedza, apgalvojot, ka regulējums attiecoties uz visām valodām. Tātad, atbilstoši globālajām tendencēm, Latvijas izglītības sistēma iet internacionalizācijas ceļu un gatavo bērnus dzīvei vienotā Eiropā un pasaulē, nevis tikai Latvijas darba tirgum, kā mēģināja apgalvot atbildētājs. Neatkarīgā eksperte doktore Ose arī norādīja, ka nav ne vēlams, ne iespējams panākt vienvalodību. Tātad, pretēji apgalvojumiem, vienota izglītības sistēma tikai valsts valodā nav apstrīdēto normu mērķis.

Otrais. Vai esošo mazākumtautību izglītības sistēmu var raksturot kā segregāciju? Kā atzina Ārlietu ministrijas pārstāvis, tad terminam “segregācija” nav vispār pieņemtas juridiskas definīcijas, tomēr tas tiek minēts, pirmkārt, starptautiskā konvencijā “Par jebkādas rasu diskriminācijas izskaušanu” 3. pantā, proti, citēju, “dalībvalstis īpaši nosoda rasu segregāciju un aparteīdu un apņemas novērst, aizliegt un izskaust jebkādu šādu praksi teritorijās, kas atrodas šo valstu jurisdikcijā”.

Tātad, kaut gan šajā konvencijā nav ietverta segregācijas definīcija, no teksta nepārprotami izriet, ka tā ir saistīta ar aparteīdu un diskriminācijas jēdzienu. Tātad, piespiešanas elements. Jāuzsver, ka nevienā no savējiem ziņojumiem par Latviju, ANO kompetentā institūcija, kas ir CERT, nav attiecinājusi segregācijas jēdzienu uz skolu, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas sistēmu. Gluži otrādi, kā jau vairākkārt tika atzīmēts lietas izskatīšanas gaitā, tieši CERT izteica nopietnu kritiku attiecībā uz iespēju lietot mazākumtautību valodu izglītības sašaurināšanu.

Šajā sakarā vēlreiz jāatgādina UNESCO konvencijas “Par diskriminācijas izskaušanu izglītībā” 2. panta “d” punktu, kurā ir atzīts, ka “lingvistisko principu dēļ

izveidotas un uzturētas atsevišķas izglītības sistēmas vai iestādes nav uzskatāmas par diskrimināciju, ja šīs iestādes piedāvā izglītību, kas ir saskaņā ar skolēnu vecāku vai likumīgo aizbildņu vēlmēm, ja līdzdalība šādās sistēmās vai šo iestāžu apmeklējums nav obligāts un ja piedāvātā izglītība atbilst standartiem.”

Ņemot vērā augstāk minēto ciešo saikni starp rasu diskriminācijas un segregācijas jēdzienu, jāsecina, ka skolas, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, nevar uzskatīt par segregētām. Arī pēdējā starptautiskās konvencijas akadēmiskajā komentārā, ko publicēja profesors Patriks Tornberi 2016. gadā, viņš raksta, ka nodalīšana kā tāda nav pielīdzināma neatļautai segregācijai. Šo atziņu izmanto arī CERT, piemēram, savā noslēguma ziņojumā par Slovākiju tā atsaucas kā uz labu praksi, uz klašu, un skolu, kurās īsteno izglītību minoritāšu valodās, izveidi un uzsver, ka to attīstību nevar uzskatīt par neatļautu segregāciju, ja ievietošana šajās klasēs un skolās ir brīvprātīga.

Tāpat pieminētā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi par romu segregāciju “W.H.” vai “Oršuš” lietā ir nevietā. Piemēram, “W.H.” spriedumā 203. punktā tiesa skaidri norāda, ka “romu skolēnu vecāki nevarēja pilnībā izsvērt visus situācijas aspektus un savas piekrišanas sekas, jo viņi piederēja citai nelabvēlīgā stāvoklī esošai kopienai un bieži bija slikti izglītoti.”

Ja šo atzinumu var attiecināt uz Latvijas mazākumtautībām, mums būtu kardināli jāmaina visa mazākumtautību politika valstī.

Arī Eiropas komisija pret rasismu un neiecietību, EKRI, pieņēma savu segregācijas darba definīciju, bet nekad neraksturoja Latvijas mazākumtautību skolas kā segregētas.

Tātad, esošo mazākumtautību izglītības sistēmu nevar raksturot kā segregāciju.

Tajā pašā laikā jāatzīst, ka, ja apstrīdēto normu īstenošanas rezultātā izveidosies paralēlu skolu sistēma ar identisku mācību saturu, standartiem un mācību valodu, bet *de facto* atsevišķiem skolēniem, kam latviešu valoda ir dzimtā un mazākumtautībām piederošajiem skolēniem, var izveidoties pamats aizdomām par segregāciju izglītībā. Šādu notikumu attīstību nevar izslēgt tajā skaitā tāpēc, ka nekādi pasākumi, kas vērsti uz latviešu un mazākumtautību skolēnu sajaukšanu, apstrīdēto normu ieviešanas gaitā nav paredzēti.

Rodas iespaids, ka gan atbildētājs, gan dažas pieaicinātās personas vadās no pieņēmuma, ka vienveidība ir norma, bet daudzveidība ir anomālija, kas būtu jāizskauž pēc iespējas ātrāk. Šāda pieeja ir acīmredzami pretrunā mūsdienu principiem “Vienoti dažādībā”.

Ne Satversmes 114. pants, ne Vispārējā konvencija, ne Hāgas rekomendācijas, ne kāds cits instruments neuzskata mazākumtautību valodu lietošanu izglītībā par

pagaidu pasākumu, kas būtu jāpiemēro tikai tiktāl, kamēr netiks izveidoti priekšnoteikumi pilnīgai pārejai uz vienīgi vairākuma valodas lietošanu.

Iesniedzēji pilnībā piekrīt tiem daudzajiem skolotājiem un vecākiem, kuri uzskata, ka bilingvālā izglītība ir mūsu izglītības sistēmas bagātība un lepnums. Diemžēl valsts pastāvīgi demonstrē neuzticību gan vecākiem, gan skolotājiem, neļaujot profesionāļiem organizēt mācību procesu, atbilstoši viņu pieredzei, zināšanām un pilsoniskajam pienākumam.

Iesniedzēji pilnībā piekrīt tam, ka kopīgās skolas vairākumam un mazākumtautībām piederošajiem bērniem ir vislabākais variants, ja šo skolu mācību saturs un darbības organizācija atspoguļos sabiedrības kultūru un valodu daudzveidību, veicinās savstarpēju cieņu un izpratni un nodrošinās visiem bērniem tiesības uz savas identitātes saglabāšanu.

Arī EDSO Ļubļanas vadlīnijās norādīts, ka multilingvālā izglītība dod pievienoto vērtību visu kopienu audzēkņiem un sabiedrībai kopumā. Un tā jāveicina kā minoritāšu, tā vairākuma vidē, tā veicinot kopienu mijiedarbību un samazinot kopienu attiecību spriedzes riskus.

Apstrīdētie grozījumi nav vērsti ne uz daudzveidības veicināšanu, ne arī uz bērnu ar dažādām dzimtajām valodām sajaukšanos skolās. Nav noskaidrota, pirmkārt, latviešu vecāku attieksme pret šo ideju. Tātad apstrīdēto grozījumu rezultātā var izveidoties nevis kopīgas skolas, bet, kā jau atzīmēts, atsevišķas skolas latviešiem un nelatviešiem ar identisku mācību saturu, un, tātad, tad varētu parādīties pamats runāt par segregāciju.

Trešais. Vai likums tika pieņemts pienācīgā kārtā? Savā jaunākajā judikatūrā Satversmes tiesa ir norādījusi, ka “paredzētais tiesiskais regulējums, kur tas ir nepieciešams, ir jāpamato ar izskaidrojošiem pētījumiem, ka tiesību normu jaunrade likumdevējam, īpaši gadījumos, kad tiek ierobežotas pamattiesības, jābalstās, kur nepieciešams, uz plānotā tiesiskā regulējuma sociālās ietekmes izvērtējuma pētījuma un jāapsver šī tiesiskā regulējuma ieviešanai un izpildei nepieciešamie pasākumi. Turklāt, likumdevējam jāapsver nozaru speciālistu izteiktās riska prognozes un jāveic savlaicīgi riska novērtēšanas pasākumi”.

Tā saka Satversmes tiesa šā gada 6. martā spriedumā lietā Nr. 2018-11-01.

Šīs prasības pilnīgi noteikti nav izpildītas apstrīdētā likumprojekta pieņemšanas gaitā.

Pirmkārt, nav izpildīts jau 2005. gada Satversmes tiesas uzdevums attiecībā uz mazākumtautību izglītības vispusīgu un uz zinātniskām atziņām balstīta izglītības kvalitātes monitoringa izveidi. Tātad, būtībā tāds monitorings ir vajadzīgs visai Latvijas skolu izglītības sistēmai, lai izglītības joma vadītos pēc pierādījumiem, nevis pēc pieņēmumiem.

Otrkārt. Nav izvērtēta nozaru speciālistu, pirmkārt, skolu direktoru un Eiropas Komisijas riska prognozes un nav īstenoti regulējuma ieviešanai un izpildei nepieciešamie pasākumi.

Gan skolu direktori, gan Izglītības ministrijas pārstāvji, gan paši deputāti atzīst, ka Latvijas izglītības sistēmā ir kvalificētu skolotāju trūkums. Šajos apstākļos jebkādas izglītības reformas ieviešana ir apdraudēta. Taču mazākumtautību skolām ir vienlaicīgi jāizstrādā divas lielas reformas, kas prasa pārmaiņas personālajā sastāvā. Tas ievērojami palielina riskus kvalitatīvas izglītības nodrošināšanai pārmaiņu periodā.

Treškārt. Specifisks risks tieši mazākumtautību skolās ir plaši atzītā latviešu valodas skolotāju trūkuma problēma. Tas ir kritiski svarīgs aspekts latviešu valodas proporcijas palielināšanas ieviešanai. Labas un sistematizētas latviešu valodas zināšanas ir fundamenti.

Ceturtkārt. Kā norādīja pieaicinātās personas, pārejot no bilingvālās izglītības ar dzimtās valodas izmantošanu uz monolingvālu izglītību valsts valodā, mainās ne tikai valoda, bet arī pasniegšanas metodika. Līdz ar to Valsts valodas aģentūras nodrošinātie valodas kursi ir nepieciešams, bet nepietiekams atbalsts reformas īstenošanai praksē.

Ceturtais. Izglītības kvalitāte. Izglītības kvalitātes rādītāji ir svarīgākais, kas likumdevējam ir jānodrošina, pieņemot lēmumus attiecībā uz tiesībām uz izglītību. Kā tika konstatēts lietas izskatīšanas gaitā, vienīgais pamatojums lēmuma pieņemšanai ir likumprojekta anotācijas sasaiste ar Izglītības un zinātnes ministrijas informatīvo ziņojumu Ministru kabinetam. Parlaments neveica nekādu papildus analīzi, datu vai ekspertu piesaisti lēmuma pieņemšanā.

Satversmes tiesa savā spriedumā lietā Nr. 2004-18-0106 uzdeva valdībai izveidot uzticamu izglītības kvalitātes monitoringa sistēmu un nodrošināt tādu datu iegūvi, kurus analizējot varētu pieņemt izsvērtus lēmumus, kā arī sabiedrībai, izglītojamajiem un viņu vecākiem sniegt informāciju par izglītības kvalitātes izmaiņām un izglītošanas procesa norisi.

Tagad sistēma nav izveidota, nav izveidota izglītības kvalitātes vērtēšanas sistēma, ar kuras palīdzību varētu pateikt, vai izglītības reformas mērķi tiek sasniegti un kādas ir iepriekšējās mācību valodas reformas sekas. Monitorings pastāv attiecībā uz latviešu valodas zināšanām, kas ir pilnīgi atsevišķi, un ir monitorings attiecībā uz skolēnu rezultātiem, bet tie nav savstarpēji saistīti, kā atšķirībā, piemēram, no Igaunijas, jo visi dati ir, bet, mums nesaprotamu iemeslu dēļ, vienkārši šī analīze netiek veikta. Šie dati netiek apstrādāti, un mēs nevaram izdarīt nekādus secinājumus arī par iepriekšējo reformu rezultātiem.

Un faktiski pati Izglītības ministrija to atzīst un ministre Šuplinska intervijā "Latvijas Avīzei" šogad 12. februārī atzīst, ka cita instrumenta, ar ko varētu vērtēt

izglītības kvalitāti kā tikai pēc centralizēto eksāmenu rezultātiem, īsti nav. Un apgalvo, ka šobrīd nav... bet būs un tā izstrāde ir jau mūsu darba kārtībā.

2014. gadā Saeima apstiprināja Izglītības attīstības pamatnostādnes 2016.-2020. gadam, kurā ir atzīts izglītības monitoringa sistēmas trūkums.

Sadaļā “Izglītības sistēmas izaicinājumi un problēmas” ir norādīts: “Lai nodrošinātu efektīvas, uz pierādījumiem balstītas, izglītības politikas veidošanu, ir nepieciešams izveidot visu līmeņu izglītības politikas ieviešanas un izglītības kvalitātes monitoringa sistēmu. Jāveic mācību sasniegumus ietekmējošo faktoru padziļināta izpēte ciešā saistībā ar starptautiski salīdzinošu izglītības pētījumu un nacionālo standartu monitoringa instrumentu sniegtajiem rezultātiem.”

Kopš 2005. gada izglītības kvalitātes vērtēšanas sistēmā nav notikušas būtiskas pārmaiņas. 2019. gada 16. janvārī Izglītības ministrijas rīkotajā diskusijā “Par izglītības kvalitātes un monitoringa sistēmas attīstību” ministrija norāda, ka: “Latvijā pašlaik jau pastāv vairāki izglītības kvalitātes monitoringa procesi, piemēram, valsts pārbaudes darbu rezultātu uzskaites sistēma, izglītības iestāžu akreditācija, pedagogu profesionālās darbības vērtēšana, starptautiskā salīdzināšana izglītības pētījumu īstenošana, izglītības statistikas datu uzskaitē un valsts izglītības informācijas sistēma... Tomēr nav izveidota vienota sistēma, kas ļauj analizēt dažādu procesu rezultātu kopsakarības, novērtēt to ietekmi un rezultātā veidot uz pierādījumiem balstītu izglītības politiku visos izglītības līmeņos, kā arī veidot atbalsta programmas.

Apkopojot izaicinājumu sistēmiska monitoringa ieviešanai, minētajā diskusijā Izglītības ministrija norādīja šādus: “nav vienošanās par izglītības kvalitātes precīzāk raksturojošiem rādītājiem, trūkst izglītības kvalitātes raksturojošo indikatoru, nav izveidota sistēmiska pieeja”.

Uz sistēmiskā monitoringa trūkumu ir norādījusi arī OECD 2016. gada ziņojumā par izglītību Latvijā. OECD pārskatā atzinusi, “izglītības progresa vērtēšanas sistēmā Latvijā ir daudz trūkumu. Izglītības ministrijai nav kapacitātes un droši vien arī kultūras, datu un pētījumu izmantošanai politikas plānošanas nolūkos”. Šis secinājums pilnībā attiecināms uz apstrīdēto normu sagatavošanas un pieņemšanas procesu. Atšķirībā, piemēram, no Igaunijas, Latvijā OECD PISA ietvaros, tātad, programma *International student assessment* pētījuma īstenošanas ietvaros netiek atsevišķi vākti dati par mazākumtautībām piederošo skolēnu sekmēm vai salīdzinoši dati par skolēnu sekmēm atkarībā no konkrētā priekšmeta mācību valodas, kas varētu būt viens no iespējamām augstāk minētām monitoringa līnijām.

Citiem vārdiem runājot, Satversmes tiesas 2005. gada dotais uzdevums tiks varbūt izpildīts 2023. gadā, kad tiks izpildīts līgums, ko tikko parakstīja Izglītības ministrija, datētu ar 2018. gadu, novilcināšanu.

Tātad jāsecina, ka šobrīd nepastāv ne vispār izglītības kvalitātes monitoringa sistēma, ne dabiski, arī iespēja novērtēt valodas lietošanas noteikumu izmaiņu ietekmi uz mazākumtautībām piederošo skolēnu sekmēm. Tādējādi, vērtējot apstrīdēto normu ietekmi uz mazākumtautību bērnu interesēm, var vadīties vienīgi pēc novērojumiem un izglītības sistēmā iesaistīto personu atzinumiem. Uz kvalitātes problēmu norāda, piemēram, jau pieminētie Re:Baltica pētījums, kā arī vairākas pieaicinātās personas, kas tieši saistītas ar skolu sistēmu, arī norādīja uz šādām iespējām.

Savā pieteikumā mēs esam norādījuši arī uz speciālu metodiku “vienlīdzības mērīšana izglītībā”. Par šo metodiku runāja arī pieaicinātā persona doktore Ose. Darbs pie tā ir norisinājies vairākus gadus UNESCO ietvaros. Tas ir tā saucamais *equality measuring in education*. Pat ja valstī vispārējās izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas ieviešanai ir vajadzīgi vēl četri gadi, atbildīgās iestādes varētu sākt ar vienlīdzības mērījumiem, kas ir vislabākais pamats, lai spriestu par mazākuma grupu stāvokli Latvijā un nodrošinātu tiesību uz vienlīdzīgu izglītību īstenošanu.

Jau minētajā Eiropas Komisijas 2019. gada semestra ziņojumā par Latviju, ir norādīts... par apstrīdētajām normām: šis pasākums ir radījis bažas par mācīšanas kvalitāti, kur pat minoritāšu skola spēja ieviest pārmaiņas, nepazeminot kvalitāti. Tātad, arī Eiropas komisijas ekspertiem ir līdzīgas bažas.

Tātad grozījumu sagatavošanas gaitā nenotika ne pedagoģiskā analīze, ne eksperimentālā pārbaude, ne konsultācijas ar skolu vadītājiem, skolotājiem un vecākiem. Grozījumi tika pieņemti lielā steigā, pretēji vēl pavisam neseniem amatpersonu apgalvojumiem par to, ka bilingvālās izglītības sistēma arī vidusskolas līmenī bija efektīva.

Valstij ir pienākums garantēt, ka apstrīdētie grozījumi nepasliktinās izglītības kvalitāti un pieejamību mazākumtautībām piederošajiem bērniem. Kamēr tas nav izdarīts, nevar apgalvot, ka apstrīdētie grozījumi atbilst Satversmes 112. un 91. pantam.

Piektais. Vai apstrīdēto normu pieņemšanai ir konsekventa stratēģija, par ko daudz runāja, vai to var gaidīt, vai vajadzēja gaidīt... Atbildētājs apgalvo, ka mazākumtautību izglītības sistēma Latvijā ir attīstījusies konsekventi saskaņā ar pārdomātu stratēģiju un, ka valodu proporcijas, kas bija spēkā pirms apstrīdēto normu pieņemšanas, bija tikai pagaidu risinājums pilnīgai pārejai uz mācībām valsts valodā.

Mēs jau citējām lietas Nr. 2004-18-0106 stenogrammu, kurā, atbildot uz tiesneša jautājumu, vai apstrīdētai normai ir pagaidu vai ir pastāvīgs raksturs, atbildētāja pārstāvis nepārprotami paskaidroja, ka norma par mazākumtautību valodas proporciju vidusskolās ir pastāvīga, likuma līmeņa garantēta, mazākumtautībām... Nevienā likumā vai politikas plānošanas dokumentā netika formulēts mērķis likvidēt bilingvālos izglītības modeļus vidusskolas līmenī vai būtiski sašaurināt iespējas to izmantot pamatskolās. Par to liecina arī pieaicinātās personas, tajā skaitā skolas

direktore Nataļja Rogaļeva, kas tieši ņēma ļoti ciešu un aktīvu dalību bilingvālās izglītības ieviešanā. Un tā tika tiešām pasniegta kā pastāvīgs regulējums.

Tieslietu ministrijas viedoklī ir uzsvērts, ka Izglītības ministrijas 2017. gada decembra informatīvajā ziņojumā un apstrīdēto normu anotācijā ir norādīts, ka 2004. gadā ieviestais bilingvālās izglītības sistēmas modelis, kas noteica pāreju uz mācību procesu daļēji latviešu valodā mazākumtautību vispārējās izglītības programmās, un, ko Satversmes tiesa atzina par atbilstošu Satversmes normām, bija plānots kā pārejas posms. Tātad Tieslietu ministrija apliecina, ka 2004. gada pieņemtās normas tika pasludinātas par pārejas posma uz mācību procesu valsts valodā kārtējo etapu tikai 2017. gada nogalē, tas ir vairāk, kā 13 gadus vēlāk ar atpakaļejošu spēku.

Jāuzsver arī fakts, ka identisku valodu lietošanas prasību attiecināšana uz privātām skolām noteikti nebija iepriekš plānota. Gluži otrādi. Iespēja dibināt privātās skolas tika pastāvīgi piesaukta kā papildus iespēja mācīties dzimtajā valodā. Satversmes tiesas sēdē 2005. gadā atbildētāju pārstāvis apstiprinot un turpinot Saeimas 2004. gada 18. oktobra atbildes rakstā norādīto, apgalvoja, ka “privātskolas, kuras var tikt dibinātas un kurām valsts neliek šķēršļus, var izvēlēties jebkuru mācību valodu. Izglītības likums garantē iespējas izglītību mazākumtautību valodā iegūt privātajās izglītības iestādēs.” Par pagaidu raksturu vai par kādu pārejas posmu šeit nebija ne runas.

Arī šīs lietas izskatīšanas gaitā, kad mēs runājam par diskusiju par jaunajiem standartiem, Izglītības ministrijas pārstāve apliecināja, ka jā, diskusijas notika visa 2017. gada gaitā, ļoti plašas diskusijas, bet toreiz tajā jaunajā standarta projektā par kompetenču izglītību, nebija ne vārda par valodas regulējuma maiņu, jo šīs normas parādījās, kā atzina Izglītības ministrijas pārstāve, tikai 2017. gada nogalē. Un jau janvāra beigās šis projekts... likumprojekts tika iesniegts Saeimā. Tātad faktiski tas parādījās ļoti ātri un bez jebkāda sakara ar iepriekšējo jaunā standarta projektu.

Par konsekventas ilglaicīgas plānošanas trūkumu liecina arī atbildes rakstā ietvertais apgalvojums, ka izglītība bērnodārzos tiek pilnībā iegūta dzimtajā valodā. Atbildes raksts tika parakstīts pagājušā gada 25. septembrī, bet mazāk kā pēc diviem mēnešiem, 21. novembrī, Ministru kabinets apstiprināja noteikumus Nr. 716 “Par jaunām pirmsskolas izglītības vadlīnijām”, kuras paredzēja būtisku valsts valodas lietošanas palielināšanu bērnodārzos. Piemēram, bērniem no 5 gadu vecuma rotaļu nodarbībās galvenais saziņas līdzeklis ir latviešu valoda. Nav ticams, ka atbildētājs varētu noklusēt tik būtisku faktu, kā jaunā regulējuma sagatavošana. Tātad, vienīgais skaidrojums ir, ka atbildētājs vienkārši nebija informēts par noteikumu sagatavošanu. Vai to var saukt par koordinētu un konsekventu politiku?

Vēl dažus mēnešus pirms likumprojekta, kas ietver apstrīdētās normas iesniegšanu Saeimā, vairākas amatpersonas, ieskaitot Ministru prezidentu un izglītības

un zinātnes ministru, publiski apgalvoja, ka esošā bilingvālā izglītības sistēma esot efektīva un to nav plānots mainīt.

Tā, piemēram, interneta portālam *lsm.lv* 2017. gada 29. jūnijā izglītības un zinātnes ministrs Šadurskis teica: “2004. gadā ieviestā norma par bilingvālo izglītību mazākumtautību skolās pilnībā attaisno sevi.” Es neredzu nevienu iemesla, kāpēc būtu piespiedu kārtā pilnībā jāpāriet uz latviešu mācību valodu. Ja proporcijā, kas tika noteikta ar likumu 2004. gadā, proti, 60 uz 40, tiek labprātīgi īstenota un latviešu valoda tiek mācīta labi, tāda skola ideāli nodrošina to, ko mums vajag. Savukārt, 2017. gada 21. septembrī Ministru prezidents Kučinskis intervijā LNT paziņoja, ka valdība nav gatava virzīt kādas jaunas iniciatīvas izglītībā valodu jomā, jo tas varētu izraisīt tikai papildus spriedzi sabiedrībā. Pagāja vien pāris nedēļas un Ministru kabinets apstiprināja apstrīdētās normas virzīšanai Saeimā. Vai to var nosaukt par konsekventu, pārdomātu stratēģiju ar secīgiem soļiem?

Grozījumu iesniegšanas un pieņemšanas process patiešām bija neparasti raīts. Tas liecina nevis par pārdomātas stratēģijas kārtējā posma īstenošanu, bet par tīri politisku vienošanos dažu partiju starpā.

Kopš 1999. gada tika izstrādātas un pilnveidotas bilingvālās mācību metodikas. 20 gadus skolotāji pilnveidoja savu profesionālo kompetenci, apmeklēja dažādus seminārus, piedaloties konferencēs, meistardarbnīcās, ir izstrādāti vairāki mācību līdzekļi bilingvālās izglītības īstenošanai. Katra skola ir izstrādājusi un licencējusi savu individuālo bilingvālās izglītības programmu. Vairākās izdevniecībās tika izdoti mācību līdzekļi “Bilingvālā izglītība” un tika izveidota situācija, kurā bilingvālai izglītībai bija nodrošināts gan normatīvais regulējums, gan metodiskais atbalsts. Milzīgi līdzekļi tika ieguldīti gan ārvalstu fondu, gan Eiropas Savienības fondu, gan valsts un arī pašvaldību budžeta līdzekļi. Tagad apstrīdētās normas paredz, ka šis darbs un līdzekļi, vismaz to lielākā daļa, vienkārši ir jānoraksta un rezultāti jāizmet miskastē.

Latviešu valodas aģentūras pārstāve teica, ka atsevišķus paņēmienus, kas tika izstrādāti bilingvālās metodikas izstrādes gaitā, varētu izmantot, bet tas vērsts tieši uz latviešu valodas mācību nevis uz priekšmetu saturu, kā tas noskaidrojās diskusijā. Un mēs uzskatām, ka tomēr, pirmkārt, latviešu valoda ir jāmācās latviešu valodas stundās un tāpēc ir jānodrošina nepieciešamo latviešu valodas skolotāju skaits un kvalitāte. Un protams, pārējie priekšmeti var tikt izmantoti kā papildus līdzekļi. Bet visu to nevar vienkārši saukt par konsekventu politiku, ka tik milzīgi resursi vienkārši netiek vairs izmantoti.

Kā atzina pieaicinātās personas, skolas, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmu, direktori, patlaban nav izstrādātas metodikas, kā pasniegt priekšmetu mācību saturu tikai latviešu valodā, kas nav skolēnu dzimtā valoda. Turklāt šīs skolas saskaras ar pedagoģu trūkumu. Bez visiem pārējiem faktoriem, kas ietekmē latviešu

skolas: zemās algas, jaunu pedagogu trūkums un tā tālāk... mazākumtautību skolās katastrofāli trūkst pedagogu, kas būtu apmācīti darbam latviešu valodā ar skolēniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā.

Papildus visam pārējam, no 2019. gada 1. septembra spēkā stājas jaunais mācību saturs, kas principiāli maina nostāju pret mācību procesa dalībniekiem. Ir noteikts, ka skolēniem pašiem vairāk ir jāstrādā ar tekstiem, grupās un pāros, jāprezentē sava darba rezultāti, jāplāno savas aktivitātes. Direktoriem nav skaidrs, kā īstenot šos uzstādījumus pat strādājot ar skolēniem dzimtajā valodā, bet ka jaunās programmas īstenošana latviešu valodā radīs vēl lielākus sarežģījumus skolotāju darbā un mācību satura apguves procesā. Turklāt, nav pilnībā skaidrs, kā pielietot jauno regulējumu pēc kompetenču pieejas ieviešanas. Jā, bērni strādā patstāvīgi vai grupās. Ko tas nozīmē? Ka mācības notiek tikai latviski? Mēs apspriedām šeit, tātad, lietas izskatīšanas gaitā. Man kā vectēvam joprojām nekādas skaidrības nav, ko bērni drīkst un ko nedrīkst. Tātad, ja patiešām, kā teica pieaicinātā persona doktore Ose, mēs atļaujam vairāku valodu lietošanu izglītībā, tad ko nozīmē diezgan striktas apstrīdētās normas, ka tikai latviski? Kas ir tikai latviski? Bērni atbild tikai latviski, bet gatavo tur savas prezentācijas vai savu patstāvīgo darbu jebkurā valodā? Tas absolūti nav skaidrs un skolas un vecāki nu nekādas atbildes nav saņēmuši.

Tātad apstrīdēto normu pieņemšanu nevar atzīt par konsekventas, pārdomātas stratēģijas kārtējo posmu. Tas ir tīri politisks priekšvēlēšanu gaisotnē pieņemts lēmums.

Neapšaubāmi, ka šī politiskā lēmuma pieņemšanu ietekmē arī ārējie faktori. Tas ir, Krimas aneksija, kara Ukrainā sākums, propagandas un hibrīdkaru intensifikācija. Faktiski apstrīdēto normu pieņemšana tika uzverta kā atbildes trieciens Putinam un raksturīgs ir ministra Šadurska teiktais Saeimas sēdē: "tikai Putins nav apmierināts ar grozījumiem".

Mazākumtautību bērni ir Latvijas pilsoņi, nevis kaimiņvalsts. Viņu interešu aizstāvībai mēs vēršamies pie Latvijas valsts, nevis pie Putina. Nedrīkst izglītības brīvību un mazākumtautību tiesības pakļaut ģeopolitikai. Brīvība un cilvēku pamattiesības ir mūsu valsts konstitucionālās iekārtas sastāvdaļa un mazākumtautībai ir jābūt nodrošinātai tādai pašai pašāvaldībai uz tiesiskumu un demokrātisku iekārtu.

Un pēdējais. Par konsultatīvajiem orgāniem. Ir skaidrs, ka pieteikuma iesniedzējiem un Saeimai ir atšķirīgs viedoklis par starptautisko līgumu interpretāciju. Piemēram, Saeima interpretē Vispārējās konvencijas 13. panta 1. punktu aptuveni tā: mazākumtautībām ir tiesības veidot savas skolas, taču valsts var noteikt, kādā valodā tur ir jāīsteno izglītība. Ņemot vērā visu starptautisko tiesību attīstību sākot ar pastāvīgo starptautiskās tiesas 1935. gada 6. aprīļa skaidrojošo viedokli lietā "par Albānijas mazākumtautību skolām", šāda interpretācija izskatās paradoksāla. Valsts ierobežo tieši to jēdzienu, kura dēļ mazākumtautības vēlas veidot savas skolas.

Arī Vispārējās konvencijas 14. panta 2. punkta interpretācija izskatās savādāk. Saeima uzsver valsts rīcības brīvību, izvēloties starp mazākumtautības valodu mācīšanu un apmācību mazākumtautību valodā. Bet aizmirst par apstākļiem, kas ierobežo šo rīcības brīvību, proti, pieprasījumu un resursu.

To nevar uzskatīt par interpretāciju godprātīgi, atbilstoši Vīnes konvencijas “Par starptautisko līgumu tiesībām” 31. panta pirmo punktu. Tāpat šī interpretācija neizriet no Vispārējās konvencijas paskaidrojošā ziņojuma.

Taču ir jāņem vērā arī Vīnes konvencijas 31. panta 3. punkts. Vēlākā vienošanās starp starptautiskā līguma dalībniekiem.

Kāda ir ANO komiteju un Vispārējās konvencijas Konsultatīvās komitejas viedokļa nozīme šajā kontekstā?

2018. gadā ANO starptautisko tiesību komisija pieņēma secinājumu projektu par vēlamo vienošanos un vēlamo praksi attiecībā uz līguma iztulkošanu. 13. secinājums nosaka, ka Ekspertu komitejas izteikumi var atsaukties vai iniciēt gan vēlāko vienošanos, gan par vēlāku praksi gan Vīnes konvencijas 31. panta 3. punkta izpratnē, gan 32. panta izpratnē. Vēl jo vairāk. Savā komentārā komisija atgādināja, ka starptautiskā tiesa atzina ANO Cilvēktiesību komitejas viedokli par nozīmīgu faktu interpretācijā... Piemēram, dialogiem.

Šo secinājumu pilnīgi droši var attiecināt arī uz Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteju, kaut gan akadēmiķu viedokļi par ANO komiteju uzskatiem un juridisko būtību var atšķirties, tad nozīmīgumu parasti neapstrīd. Piemēram, nesējā rakstā žurnālā “International & comparative law quarterly” profesore Kamintake ar bažām norāda, ka nacionālās tiesas izvairās ņemt vērā ANO Komiteju secinājumus, atsaucoties uz atšķirībām cilvēktiesību interpretācijā. Tas apdraud uzticību ANO ekspertu orgāniem.

Jācer, ka Satversmes tiesa neatkarīgi no politiskajiem apsvērumiem, spēs saglabāt gadu garumā izkopto Satversmes atvērtību starptautiskajām cilvēktiesībām.

Kas attiecas uz Konsultatīvo komiteju, tad ir vēl jo vairāk pamata runāt par vēlāko vienošanos un vēlāko praksi. Konvencijas īstenošanas uzraudzību vada Eiropas Padomes Ministru komiteja. Tai palīdz Konsultatīvā komiteja. Protams, iepriekš nevar prognozēt, kā dalībvalstu pārstāvji uztvers 2018. gada viedokli par Latviju, ko sagatavoja Konsultatīvā komiteja. Taču iepriekš dalībvalstis Ministru komitejā vismaz 2/3 vairākumā atbalstīja Konsultatīvās komitejas kritiku par mazāk ierobežojošiem pasākumiem 2011. un 2014. gadā. Kritika par izglītības kvalitātes nodrošināšanu, apspriešanas trūkumu un līdzsvaru starp valsts valodas mācīšanu un mazākumtautību vajadzībām un tiesībām nav izraisījusi kādas valsts, ieskaitot Latviju, paziņojumu, ka Konsultatīvā komiteja vai Ministru komiteja nepareizi interpretē Vispārējo konvenciju.

Jāņem vērā arī tas, ka nacionālo tiesību sistēmas ietvaros Konsultatīvās komitejas viedoklim var būt kvalificēta loma pat Satversmes interpretācijā. Satversmes komentāros profesore Ziemele norādīja, ka konvencijas tiesības tā, kā tās tulko un interpretē Konsultatīvā komiteja, ir jāņem vērā, interpretējot Satversmes 114. pantu.

Arī citās jomās Eiropas Padomes Ekspertu komitejas viedoklim Latvijā tiek piešķirta būtiska uzmanība. Piemēram, Ekspertu komiteja *Moneyval* izvērtē pasākumus cīņai pret naudas atmazgāšanu un terorisma finansēšanu, un tā ir līdzīga Konsultatīvajai komitejai, taču tā pat nav izveidota uz starptautiska līguma pamata. Tās atzinumus nepārbauda Ministru komiteja, bet tomēr pašreizējās valdības deklarācijā ietverta apņemšanās nekavējoties veikt nepieciešamos pasākumus, lai izpildītu *Moneyval* ziņojumā ietvertās prasības. Attiecībā uz cilvēktiesību ievērošanu šai gatavībai būtu jābūt pat lielākai.

Un noslēgumā. Atkal es pievērsīšos tam jautājumam par to, vai apstrīdētās normas ir galīgais variants vai kārtējais pārejas posms.

Tātad, kāds būs gala variants? Es domāju, ka tagad gan vecākiem, gan skolu direktoriem, gan skolotājiem ir pamats uzdot šo jautājumu. Ja šobrīd valdības pārstāvji apgalvo, ka, nē, jūs vienkārši nesaprotat, jūs nesekojat valsts gribai, kā bija teikts, jums būtu jāzina, ka tas viss drīz beigsies un jums būtu jāgatavojas izglītībai tikai valsts valodā. Tātad viņi uzdos tādu loģisku jautājumu – bet piedodat, kad būs gala pietura? Vai vispār nebūs nekad? Vai būs kaut kāda tur... nezinu... 1. klasē būs dzimtās valodas stundas... Kā to var uzminēt? Kā cilvēki var to saprast? Vai tā ir laba prakse? Mūsu skatījumā tā ir pilnīgi normāla attieksme, ka cilvēki gaida skaidrojumu. Un ja patiešām līdz šim nevienā likumā, nevienā politikas plānošanas dokumentā nebija skaidri pateikts, tad kāds tad būs gala variants, tad ar ko cilvēkiem rēķināties? Kā to var izskatīt... kā tas izskatās no paradigmas viedokļa?

Vai, piemēram, ministre Šuplinska intervijā portālam LSM šā gada 21. janvārī teica, ka bērnodārzu pabeidzot, bērnam jāzina valsts valoda dzimtās valodas līmenī. Un tā jau ir pilnīgi jauna koncepcija. Šeit ir runa nevis par valsts valodas zināšanām tādā līmenī, kas nodrošina pilnvērtīgu iekļaušanos sabiedrības dzīves visās jomās nevis par bilingvismu, jo šajā vecumā nevar nodrošināt bilingvismu citādi, kā ģimenē, izmantojot ļoti sarežģītas un nebūt ne visās ģimenēs īstenojamas metodikas. Bet dzimtās valodas līmenis šajā kontekstā nozīmē dzimtās valodas aizvietošanu. Tātad, runa ir par asimilāciju.

Un ja brīvprātīgā asimilācija nav aizliegta, un daudzi cilvēki Latvijā to izvēlas, piemēram, sūtot savus bērnus latviešu bērnodāros vai skolās, tad šeit ir runa par obligātu prasību... tātad, obligātu asimilāciju, kas jau noteikti neatbilst mazākumtautību tiesību principiem un mūsu konstitucionālajam pamatojumam.

Tāpēc es gribētu nobeigt ar to, ka šī atbilde... ka jā, tā bija pagaidu... tā nav atbilde, tas ir vēl viens jautājums, kas būtu jāatbild. Likumdevējs acīmredzami to nav izdarījis. Un es baidos, ka tagad vecāki, Latvijas pilsoņi, Latvijas nodokļu maksātāji varētu gaidīt šo atbildi no jums, godātā tiesa.

Paldies.

S. Osipova.

Paldies, Čileviča kungs!

Tralmakas kundze, lūdzu, vārds jums!

I. Tralmaka.

Paldies.

Godātā tiesa!

Vispirms es iesāksu ar to, ka arī pēc šīm te četrām dienām šajā sēdē ir skaidrs, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam.

Šajā tiesas sēdē izkristalizējušies, manuprāt, četri punkti, par kuriem es gribētu runāt tiesas debatēs.

Tie īsumā ir šādi:

Pirmais. Par mazākumtautību tiesību saturu saskaņā ar Satversmi un Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem cilvēktiesību jomā.

Otrais. Par salīdzināmām grupām Satversmes 91. panta izpratnē.

Trešais. Konteksts, kādā ir balansējamas mazākumtautību tiesības un valsts un visas sabiedrības intereses.

Un visbeidzot es gribētu runāt par iespējami... mazākumtautību bērnu tiesību uz izglītību ierobežojumiem.

Un es pievērsīšos savam pirmajam punktam par mazākumtautību tiesību saturu.

Pirms gandrīz 14 gadiem, 2005. gada 15. aprīlī, šajā pašā tiesas zālē, izskatot lietu Nr. 2004-18-0106, mēs dzirdējām godāto pieteikuma iesniedzēju pārstāvi apgalvojam, un es citēju no tiesas stenogrammas, 225. lapa: "Jāpiekrīt gan atbildētāja paskaidrojumam, gan pieaicināto personu viedoklī paustajai atziņai, ka Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa neuzliek valstij konkrētas saistības nodrošināt vidusskolu apmācību mazākumtautību valodā." Citāta beigas.

Šodien godātais pieteikuma iesniedzēja pārstāvis ar pārliecību apgalvo, ka katram atsevišķam mazākumtautības bērnam vai vecākam ir tiesības no valsts prasīt, lai mazākumtautības valodā visā vidējās izglītības iegūšanas laikā mazākumtautības valodā tiek mācīta, piemēram, fizika vai ķīmija. Tiesas sēdes laikā mēs tā arī neesam

no pieteikum iesniedzēja pārstāvja varējuši saklausīt, kā šāda viedokļa maiņa ir pamatota tiesību avotos.

Godāta tiesa! Tiesību saturu, kas ietverts starptautiskā līgumā, nosaka valsts. Es neapteikšu neko jaunu, ja atgādināšu, ka starptautiskie līgumi netop vienas dienas laikā, Vispārējā konvencija nav izņēmums. Pie to formulējumiem tiek rūpīgi strādāts, piedaloties valstu pārstāvjiem, ekspertiem, akadēmiķiem un tajos lietotie vārdi tiek rūpīgi izvēlēti, tādēļ Vīnes Konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31. pants paredz, ka iztulkojot starptautisku līgumu, pirmais un galvenais, ko vajag darīt – šo līgumu vajag lasīt. Proti, ir jālasa tā teksts, atbilstoši tajā lietoto vārdu parastajai jēgai. Tikai tad, ja teksts nav saprotams, ir jāizmanto citas sekundāras šīs interpretācijas metodes.

Vispārējās konvencijas 14. panta pirmā daļa skaidri nosaka šā panta galveno jēgu un būtību: puses apņemas atzīt, ka jebkura persona, kas pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga apgūt savu minoritātes valodu. To likumdevējs nekad nav liedzis, un, kā es vairākkārt esmu norādījis šajā tiesas sēdē, šīs tiesības netiks liegtas arī turpmāk. Arī turpmāk mazākumtautību bērni varēs mācīties savu dzimto valodu gan pamatskolā, gan, ja to izvēlēsies, arī vidusskolā.

Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa runā par instrumentiem, ar kuriem šis mērķis ir sasniedzams, proti, valsts, izglītības sistēmas ietvaros savu iespēju robežās, ja ir pietiekams pieprasījums, var nodrošināt pienācīgas iespējas apgūt minoritātes valodu vai iegūt izglītību šajā valodā. Un turklāt tas darāms teritorijā, kuru vēsturiski vai lielā skaitā apdzīvo pie nacionālām minoritātēm piederošas personas.

Godātā tiesa! Šis pants runā par divām atsevišķām alternatīvām – valsts var vai nu nodrošināt iespējas apgūt minoritātes valodu, vai iegūt izglītību šajā valodā. Šajā ziņā Konvencijas teksts ir pilnīgi skaidrs. To apliecina arī Konvenciju paskaidrojošais memorands, kas vēl skaidrāk paskaidro, ka valstij nav pienākuma nodrošināt abas iespējas. Šajā tiesas sēdē to apstiprināja arī pieaicinātās personas Reinis Āboltnišs un arī Ārlietu ministrija. Tātad līguma teksts nerada nekādas neskaidrības attiecībā uz valsts pienākumiem.

Tomēr, lai pierādītu savai pozīcijai izdevīgāku Vispārējās konvencijas interpretāciju, pieteikuma iesniedzēji atsauca uz Konsultatīvās komitejas viedokļiem.

Es nekādā gadījumā negribētu mazināt ekspertu komitejas nozīmi Konvencijas izpildes uzraudzībā, bet šajā gadījumā tomēr būtu jānorāda, ka Konsultatīvajai komitejai nav mandāta grozīt Vispārējā konvencijā ietverto tiesību saturu. Vīnes konvencijas 31. panta 3. daļas “b” punkts, uz to atsaucās tikko arī pieteikuma iesniedzēju pārstāvis, skaidro, ka līguma iztulkošanā jāņem vērā tā piemērošanas un iztulkošanas prakse.

Godātā tiesa, šo praksi veido valstis un turklāt šai praksei ir jābūt tādai, par kuru valsts, kas... ir uzskatāma par vienošanos attiecībā uz šī līguma iztulkošanu.

Saeimas ieskatā Konsultatīvās komitejas viedokļi, kuriem uz to publicēšanas brīdi pat nav galīgais statuss, viņi ir pārskata procesa dokumenti, uz kuriem valdības vēl iesniedz savus komentārus. Šie nav uzskatāmi par tādu Vispārējās konvencijas piemērošanas praksi, par kuru jau būtu panākta vienošanās. Starptautisko tiesību komisija un uz šo dokumentu atsaucās arī pieteikuma iesniedzēju pārstāvis, izstrādāja projektu, dokumentu projektu, kas skaidro... zināmā mērā tur ir skaidrota Konsultatīvās komitejas viedokļu loma. Tie ir secinājumi par vēlāko vienošanos un vēlāko līguma piemērošanas praksi saistībā ar līguma interpretāciju. Saskaņā ar šo pašu 13. secinājuma projektu, līguma izpildē uzraugošo ekspertu komiteju viedoklis nav uzskatāms par tādu valstu vēlāko praksi, kas Vīnes konvencijas 31. panta izpratnē... tā nav tāda prakse. Līdz ar to tas nav uzskatāms par primāro vai Vispārējās konvencijas iztulkošanas līdzekli.

Es vēl piebildīšu to, ka Vispārējās konvencijas uzraudzību veic Ministru komiteja nevis Konsultatīvā komiteja.

Attiecībā uz Vispārējās konvencijas 14. pantu, Latvija ir konsekventi paudusi viedokli, ka tā nodrošina šajā pantā noteikto saistību izpildi. Tas ir norādīts, piemēram, Latvijas komentārā par Konsultatīvās komitejas 3. viedokli 110. punktā un Latvijas komentārā par Konsultatīvās komitejas 1. viedokli 29. lapā.

Kā tiesībsargs arī norādīja savā runā, to apliecina arī citu valstu prakse, kurās tiek nodrošināta mazākumtautību valodas apguve, kā pamatizglītību iegūstot valsts valodā un tad atsevišķus priekšmetus arī mazākumtautību valodā.

Runājot par Satversmes 114. pantu, Satversmes tiesa atzina, ka šis pants vispirms ietver mazākumtautību tiesības saglabāt savu valodu, etnisko kultūru un kultūras savdabību. Šāda frāze ietverta lietā Nr. 2004-18-0106.

Šo tiesību nodrošināšana uzliek zināmus pozitīvus pienākumus izglītības sistēmā. Un tas ir pienākums nodrošināt dzimtās valodas apguvi pienācīgā līmenī.

Tomēr, godātā tiesa, šī pienākuma izpildē ir būtiski tie apstākļi, uz kuriem es vairākkārt esmu atsaukusies šīs lietas izskatīšanas laikā. Tie ir gan valsts vēsturiskie apstākļi, gan valsts valodas izplatība un konkurētspēja, gan arī katras mazākumtautības īpašais stāvoklis. Par tiem es detalizētāk runāšu mazliet vēlāk.

Ar manis minēto pēdējo apsvērumu – katras mazākumtautības īpašo stāvokli – ir saistīts mans otrais punkts, par kuru es šodien gribu runāt, proti, par salīdzināmām grupām, kuru mazākumtautību aizskārumu tad pieteikuma iesniedzēji cenšas pierādīt.

Pieteikuma iesniedzēji šīs lietas izskatīšanas laikā ir atsaukušies uz mazākumtautībām ļoti dažādi. Tad, kad pieteikuma iesniedzēju pārstāvis runā par mazākumtautību tiesībām vispārīgi, mazākumtautības it kā ietver visas mazākumtautības, kuras šobrīd realizē mazākumtautību izglītības programmas. Šāda pieeja prezumē to, ka visām mazākumtautībām ir nepieciešams vienāds aizsardzības līmenis un līdz ar to ir garantējamas vienādas tiesības. Savukārt tad, kad tiek runāts

par grozījumiem Izglītības likumā, kas paredz izņēmumus no pienākuma mācīties valsts valodā attiecībā uz Eiropas Savienības valodām vai arī uz divpusējiem līgumiem, mazākumtautības tiek dalītas grupās.

Atbildot uz tiesas jautājumiem es jau teicu, ka īpaši 91. panta otrā teikuma... tas ir, diskriminācijas aizlieguma kontekstā, valsts valodā un mazākumtautību valodā kā dzimtajās valodās runājošie bērni nav salīdzināmās grupās. Valsts valodai ir cits konstitucionāls statuss un valsts valodai ir cita nozīme Latvijas demokrātiskajā sabiedrībā. Līdz ar to vienāds tiesību apjoms nu nebūtu adekvāti salīdzināt arī ar to lietojumu izglītības sistēmā. Šīs nav salīdzināmās grupas 91. panta otrā teikuma ietvaros.

Tas pats pēc tiesību apjoma un pēc apstrīdēto normu ietekmes attiecas arī uz salīdzinājumu starp citām mazākumtautībām. Šāds salīdzinājums nebūtu adekvāts.

Šajā lietā ir minētas mazākumtautību valodas, kurās tiek īstenotas izglītības programmas un tās ir krievu, poļu, ukraiņu, baltkrievu, ivrits, lietuviešu un igauņu valoda. Tomēr šobrīd, gan arī pēc tam, kad apstrīdētās normas stāsies spēkā, starp šīm mazākumtautībām pastāvēs būtiskas atšķirības.

Pirmkārt, attiecībā uz igauņu un lietuviešu mazākumtautību. Šajās skolās šobrīd izglītības programmas tiek īstenotas latviešu valodā. Ar Izraēlu, Baltkrieviju, Poliju, Lietuvu, Igauniju un Ukrainu Latvija ir noslēgusi divpusējos līgumus attiecībā uz sadarbību izglītības jomā. Tādēļ šajās skolās mācības tiks nodrošinātas, par pamatu ņemot starptautisku līgumu.

Visbeidzot, attiecībā uz baltkrievu mazākumtautību es norādīšu, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās attiecas uz vidusskolas izglītību, šo mazākumtautību vispār neskar, jo Latvijā baltkrievu vidusskolas nemaz nav. Mazākumtautību izglītības programma baltkrievu valodā līdz šim ir tikusi realizēta tikai pamatizglītības līmenī.

Līdz ar to apstrīdēto normu ietekme uz visām mazākumtautībām nav vienāda. Izmantojot savu rīcības brīvību un slēdzot divpusējus līgumus, Latvija ir paredzējusi noteiktām mazākumtautībām iespēju izglītības sistēmā piemērot zināmus atšķirīgus noteikumus. Tomēr es gribētu uzsvērt, ka šie līgumi nemaina citu mazākumtautību tiesību saturu. Šeit ir būtiski atcerēties arī to, ka šie līgumi vienādi aizsargā latviešu mazākumtautību attiecīgajās valstīs, tie vispirms ir divu valstu savstarpēja apņemšanās sadarbīties izglītības jomā uz savstarpēji līdzvērtīgu noteikumu pamata. Tie nemaina Satversmes 114. panta saturu.

Līdz ar to mazākumtautību pārstāvju, uz kuriem attiecas Latvijas noslēgtie starptautiskie līgumi izglītības jomā, tiesību apjoms pēc būtības nav salīdzināms ar tām mazākumtautībām, uz kurām neattiecas divpusējie līgumi. Šīs tiesības izriet no pilnīgi atšķirīgiem avotiem un to garantēšana ir balstīta uz valstu sadarbību starptautisku līgumu formā. Piemēram, Latvija un Kanāda ir noslēgusi līgumu sociālās drošības jomā, kas paredz zināmas papildus garantijas sociālās drošības jomā

Kanādas pilsoņiem Latvijā un otrādi. Būtu absurdi uzskatīt, ka šis līgums kaut kādā veidā maina Satversmes 109. panta saturu attiecībā uz personām, uz kurām šis līgums tieši neattiecas. Līdz ar to, godātā tiesa, šāds salīdzinājums starp mazākumtautībām izskatāmajā lietā nav adekvāts.

Te es nonāku līdz manis neminētajai pēdējai mazākumtautības valodai, krievu valodai. Tā ir lielākā valoda, kurā šobrīd tiek īstenotas mazākumtautību programmas. Un tas ir mans trešais šodienas punkts.

Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis pirmajā tiesas sēdes dienā apgalvoja, ka lielais krievu valodā runājošo skaits kaut kā uzliek valstij pienākumu nodrošināt izglītības ieguvu krievu valodā.

Godātā tiesa, es īsi piebildīšu, ka runājot par krievu valodu, terminu “krievu valodā runājošie”, es lietoju apzināti. Nevar noliegt, ka šobrīd Latvijā pastāv tādas mazākumtautības, kuru etniskā piederība un valodas piederība nesakrīt. Tās ir Padomju Sociālistisko Republiku savienības realizētās rusifikācijas vai, kā mēs šodien dzirdējam, sovetizācijas politikas sekas, tomēr Vispārējās konvencijas 3. pants paredz, ka minoritāšu tiesību aizsardzībā būtiska nozīme ir tam, ar kādu valodu un kultūru protams, uz objektīvu iemeslu un kritēriju pamata identificējas pats indivīds. Līdz ar to nevar secināt, ka tikai krievu tautībai piederošiem bērniem noteiktos apstākļos ir tiesības izglītības sistēmā apgūt krievu valodu kā dzimto. Šādas tiesības, ciktāl valsts to garantē... un es piebilstu, ka tiešām... ciktāl valsts to garantē, var izmantot arī citu tautību bērni, kuru dzimtā valoda patiešām ir krievu valoda.

Tomēr arī attiecībā uz krievu valodu valsts pienākumi ir atšķirīgi. Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis tiesas sēdē apgalvoja, ka, ja vien valstī ir pietiekams pieprasījums, un šo pieprasījumu it kā pats par sevi pierāda lielais attiecīgajā valodā runājošo skaits, valstij proporcionāli lielāks pienākums ir nodrošināt izglītību šajā mazākumtautības valodā.

Es tomēr nepiekritīšu. Šāda, uz skaitļiem balstīta pieeja, ir pretrunā visai mazākumtautību tiesību aizsardzības jēgai. Mazākumtautības vispirms ir jāaizsargā tādēļ un tad, kad to valodas un identitātes saglabāšana nav pašsaprotama. Citiem vārdiem, tad, ka tās ir apdraudētas. Turklāt, nepieciešamais aizsardzības līmenis arī var atšķīries atkarībā no tā, cik liels ir šī apdraudējuma līmenis.

Arī Konsultatīvā komiteja atzīst, ka valstī skolu struktūras, mācību metožu un izglītības satura izvēlē ir jāņem vērā virkne apsvērumu, tajā skaitā pie mazākumtautībām piederošo bērnu dzimtās valodas un valsts valodas prasmes līmenis.

Godātā tiesa! Gan profesore Druviete gan doktore Zepa mums norādīja, ka krievu valoda Latvijā ir pašpietiekama. Krievu valodā ir pieejama prese, plašsaziņas līdzekļi, teātri, koncerti, literatūra. Krievu valodā ir iespējams sazināties praktiski jebkura sadzīvīskā situācijā. Krievu valodā runājošiem Latvijā diemžēl ir iespējams

dzīvot, nezinot valsts valodu. Arī Zolitūdes ģimnāzijas direktore Semenko kundze mums norādīja, ka uz viņas skolu 1. klasē nāk mācīties bērni, kas nezina ne vārda latviešu valodā. Bērni Latvijā skolas gaitas uzsāk vairāk vai mazāk no 7 gadu vecuma. Tātad Latvijā... un droši vien Semenko kundze vairāk domāja savā pieredzē Rīgu, ir iespējams piedzimt, nodzīvot 7 pirmos dzīves gadus un nezināt nevienu vārdu latviski. Turklāt, tie ir 7 gadi tādā vecumā, kad bērns mācās un uztver visu, kas ir viņam apkārt.

Kaprāna kungs šodien arī runāja par viduvējības prasmju slazdu. Druvietes kundze uzskatīja, ka šādos apstākļos valstī ir pienākums skolā radīt vidi, kurā runāšana valsts valodā ir dabiska.

Godāta tiesa, es atļaušos apgalvot vēl vairāk. Šādos apstākļos tas ir vienīgais veids, kādā nodrošināt ne tikai Izglītības likumā, bet arī Bērnu tiesību konvencijas 29. pantā noteikto izglītības mērķu sasniegšanu. Tie ir mērķi, šie mērķi ir tie, par kuriem es runāju pašā tiesas sēdes sākumā un kurus vakar minēja arī Hanova kungs, tas ir mērķis izglītības sistēmā veidot pilsoņus, kas grib un var būt daļa... Hanova kunga vārdiem izsakoties, no vienotas politiskās telpas Latvijā.

Saeima uzskata, ka šādos apstākļos valsts rīcības brīvība ir daudz lielāka gan attiecībā uz pozitīvajiem pienākumiem saskaņā ar Satversmes 114. pantu, gan nodrošinot Vispārējās konvencijas 14. panta izpildi. Valsts rīcības brīvība ir lielāka, un to apstiprināja arī Āboltiņa kungs, kā arī Vispārējās konvencijas 14. panta 3. punktā minēto sabiedrības interešu, tā ir valsts valodas apguve, un indivīda tiesību balansēšanā.

Visbeidzot es nonāku pie sava 4. punkta – pie tiesībām uz izglītību. Šeit ir daudz minēts par to, ka šis process ir bijis sasteigts. Godātā tiesa, es jau atbildot uz tiesneša Kusiņa uzdoto, pēdējo man uzdoto jautājumu, paskaidroju, ka šī pāreja ir bijusi pakāpeniska ne tika no 1991. gada, kad ir patiesībā sākums pārejai uz valsts valodu, bet arī starplaikā no 2004. gada līdz pat 2018. gadam, kad tika pieņemtas apstrīdētās normas.

Turklāt pieteikuma iesniedzēju pārstāvis nav pierādījis, runājot par tiesībām uz izglītību, ka šāds aizskārums ne tikai nav, bet arī nākotnē noteikti notiks. Mums jāatceras, ka šajā tiesas sēdē mēs nerunājam par aizskārumu, kurš ir reāls, bet mēs runājam par aizskārumu, kurš ir jāpierāda, par potenciālu aizskārumu. Mēs to nevaram izvērtēt. Tādēļ ir jāņem vērā citi apstākļi, tāpat kā iepriekšējā Satversmes tiesas spriedumā, vērtējot apstākļus, kādā veidā valsts ir sagatavojusies šim procesam. Šajā tiesas sēdē izskanējuši, es teikšu, identiski argumenti tiem, kas izskanēja pirms 14 gadiem, proti, skolas nav sagatavotas, skolotāji nezina, kā mācīt priekšmetus latviešu valodā, bērni un vecāki izjutīs lielu psiholoģisko spiedienu.

Tomēr vakar Rogaļevas kundze mums teica, ka pirms 14 gadiem šiem iebildumiem nav bijis pamata, ka bilingvālā sistēma pilnīgi noteikti ir skolu, bērnu, gan arī vecāku ieguvums.

Tomēr diemžēl mēs vakar dzirdējām arī citu realitāti. Šobrīd, 2019. gadā, mēs dzirdam, ka skolotāji nespēj mācīt savu priekšmetu valsts valodā. Un ne tikai nespēj, bet, saskaroties ar grūtībām, necenšas to darīt.

Neskatoties uz 1999. gadā izvirzīto prasību runāt valsts valodā, un tobrīd tā bija trešajā, augstākā līmenī, neskatoties uz daudzajiem valodu kursiem, uz metodoloģijas kursiem, un, kā mēs dzirdējām no Oses kundzes, CLIL kursi jau ir pieejami no 2010. gada, izglītības reformas atlikšanas viens no galvenajiem iemesliem vēl joprojām ir valodas zināšanas skolotājiem.

Godātā tiesa! Es atļaušos vairāk uzticēties skolotājiem. To ir darījis arī likumdevējs. Valstī ir neskaitāmas profesijas, kuru pārstāvji nespētu kvalitatīvi pildīt savus pienākumus, ja viņi nepārtraukti... un es patiešām ar to domāju, nepārtraukti... nepilnveidotos. Tie ir ārsti, tiesneši, inženieri, pat aktieriem ir nepārtraukti jāapgūst jaunas prasmes. Turklāt, tas ir jādara ne tikai valsts organizētā veidā, tas ir jādara patstāvīgi. Ir jālasa, ir jāmeklē un ir jādomā. Tas nav viegli un, jā, tas prasa papildus laiku. Tas prasa arī spēju pielāgoties.

Godātā tiesa! Tieši to arī nozīmē būt skolotājam. Skolā mainās paaudzes, mainās pasaule, kurā šīs paaudzes dzīvo, mainās arī nepieciešamo zināšanu un metožu saturs. Tādēļ ir jāmainās un nepārtraukti jāpapildinās arī skolotājam.

Saeima uzskata, ka šobrīd ir radīti visi priekšnoteikumi, lai izglītības reforma tiktu pabeigta, neradot nelabvēlīgu ietekmi uz izglītības kvalitāti. Izglītības kvalitāte gadu gaitā ir tikusi novērota, Izglītības kvalitātes valsts dienests nepārtraukti akreditē un vērtē skolas. Pagājušajā gadā divas skolas nav akreditētas, vairākām skolām ir iedota divu gadu akreditācija. Tas nozīmē, ka Izglītības kvalitātes valsts dienests kritiski vērtē skolu darbību un skolu darbību visos to aspektos, tajā skaitā mācību kvalitāti, pasniegšanas kvalitāti, skolotāju kvalitāti. Tāpatās arī šajos gados ir sistemātiski vērtēti eksāmenu rezultāti gan mazākumtautību skolās, gan valsts skolās, salīdzināti eksāmenu rezultāti un sekots līdz šo rezultātu izmaiņām.

Šajā tiesas sēdē Izglītības ministrijas un Valsts valodas aģentūras pārstāvji izsmeļoši pastāstīja gan par pieejamiem profesionālās pilnveides kursiem, gan par metodiskiem materiāliem, kas ir un arī šobrīd tiek gatavoti. Šobrīd pedagogiem tiek intensīvi mācīta gan latviešu valoda, gan pasniegšanas metodika. Un ne tikai latviešu valodas pasniegšanas metodika, bet priekšmetu pasniegšanas metodika. Ir radīti apstākļi iegūto valsts valodas zināšanu saglabāšanā. Papildus tiem, kas gadiem ir bijuši skolotājiem pieejami, tiek izstrādāti arī jauni mācību līdzekļi.

Godātā tiesa! No vienas puses pieteikuma iesniedzējs sūdzas par akadēmiskās brīvības trūkumu skolotājiem, no otras puses, Rogaļevas kundzes teiktajā varēja

ielasīt, ka skolotāji sagaida, ka viņu priekšā noliks instrukcijas, kā mācību priekšmetu pasniegt. Ne jau valodas izvēlē slēpjas akadēmiskā brīvība, kā mums cenšas savā pieteikumā iegālvot pieteikuma iesniedzēji, bet gan tajā, kā skolotājs izmanto jaunas un jau arī zināmas mācību metodes.

Tāpat likumdevējs ir nodrošinājis saudzējošu apstrīdēto normu spēkā stāšanās kārtību, ne tika attiecībā uz pedagogu sagatavotību, bet arī uz bērnu virzību izglītības sistēmā. Gadu gaitā ir pakāpeniski ieviesta pāreja uz eksāmeniem valsts valodā, vispirms pārejot uz eksāmenu uzdevumiem valsts valodā, pēc tam sekojot aizvien pieaugošai tendencei sniegt atbildes valsts valodā, arī uz eksāmenu atbilžu sniegšanu šajā latviešu valodā. Tāpat pakāpeniski tiks īstenota arī pāreja uz mācībām valsts valodā vidusskolās, sākot ar tiem izglītojamajiem, kas eksāmenus 9. klasē būs kārtājuši valsts valodā. Līdz ar to nekas šobrīd neliecina, ka mazākumtautību bērnu tiesības uz izglītību tiks ierobežotas.

Visbeidzot, godātā tiesa, mācoties latviešu valodā vidusskolā netiks laupīta mazākumtautību bērnu identitāte. Mazākumtautības, kas to grib, var saglabāt savu identitāti un kopt kultūru, pat pilnībā mācoties latviešu valodā un arī attiecībā uz šādām mazākumtautībām tiek nodrošinātas Satversmes 114. pantā paredzētās tiesības. Es šeit domāju lietuviešus un igauņus, kuri attiecībā pret valodas izplatību, kaut vai publiskajā telpā, atrodas daudz mazāk privilēģētā situācijā, nekā krievu valodā runājošā mazākumtautība.

Godātā tiesa, Eiropas mērogā Latvija līdz šim ir darījusi ievērojami vairāk, nekā to prasa starptautiskie statūti un Satversmes standarti un nekā to dara citas valstis. Tas ir ticis darīts tādēļ, lai nodrošinātu saudzējošu pāreju uz izglītību valsts valodā vidusskolas līmenī, kā tas bija paredzēts jau no 2004. gada 1. septembra. Šobrīd, pēc 14 gadiem, šis pārejas posms ir noslēdzies.

Tādēļ, pievienojoties tam, ko vakar secināja Hanova kungs, es uzskatu, ka ir pienācis laiks šo jautājumu noņemt no dienas kārtības, aizvērt šīs te etniskās plaisas un izglītības sistēmā veidot pilsoņus, kas, nezaudējot savu unikālo identitāti un dažādību, uz valsts valodas pamata var un grib būt pilnvērtīgi sabiedrības locekļi demokrātiskā Latvijā.

Tādēļ Saeima lūdz Satversmes tiesu atzīt 2018. gada 22. marta likuma "Par 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. panta pirmās daļas, otrās daļas vārdu "pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus", 3. panta pirmās daļas vārda "pamatizglītības" un 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2. pantu par atbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam.

Paldies.

S. Osipova.

Paldies, Tralmakas kundze.

Līdz ar to debates ir slēgtas.

Sakiet, Čileviča kungs, jūs izmantosiet 5 minūtes replikai?

B. Čilevičs.

Tas ir bez pēdējā vārda?

S. Osipova.

Replika ir jūsu pēdējais vārds. 5 minūtes. Tātad atbilde uz to, ko teica Tralmakas kundze.

B. Čilevičs.

Jā, es gribētu gan, paldies.

S. Osipova.

Lūdzu!

B. Čilevičs.

Man ir ļoti žēl, ka Latvija nav pat parakstījusi Eiropas reģionālo valodu hartu, jo tad mums nebūtu šo pārpratumu. Tā ir valodu harta, kas aizstāv valodas, kam draud kaut kādas briesmas, pazušana un tā tālāk. Vispārējā konvencijā ir runa par personu tiesībām. Sakarā ar Vispārējo konvenciju nav atšķirības, cik stipra vai vāja, vai apdraudēta ir mazākumtautībām piederošo personu dzimtā valoda.

Godāta tiesa, es skatos praktiski, kā notiks šīs normas īstenošana. Mēs dzirdējām no skolu direktoriem, no praktiķiem, kas pārstāv ļoti dažādas skolas, bet noteikti nav tās sliktākās skolas, jo tās sliktās skolas, par ko raksta Re:Baltica, tur ir pavisam cita situācija. Šīs ir labas skolas. Visi vienbalsīgi saka, ka liela daļa vājo skolēnu, skolēnu ar mācību un uzvedības problēmām vienkārši nespēs turpināt mācības. Un tas ir tieši saistīts ar valsts valodas zināšanām, jo, tie kas sliktāk runā latviski, tiem parasti ir problēmas arī ar citiem priekšmetiem, ar citu saturu. Un viņi kaut kā var tikt galā, ja mācās daļēji dzimtajā valodā. Tikai latviski viņi nevarēs mācīties un līdz ar to viņu valsts valodas zināšanas nevis uzlabosies, bet situācija, gluži otrādi, pasliktināsies. Mums nav nekādu datu, nekādu analīžu, cik daudz būs šo skolēnu, jo neviens nemēģināja pētīt. Un tā ir tā praktiskā problēma. Jo pārmaiņas ir neatgriezeniskas. Ja šī esošā bilingvālā izglītība tiks likvidēta, tad to vairs nevarēs

atjaunot. Un ja izrādīsies, ka patiešām ir riski... bažas attaisnosies, riski attaisnosies... tad to labot pēc tam vairs nevarēs.

Tāpēc es nevaru pieņemt cienījamās kolēģes iebildumus, ka vēl nekas nav noticis. Kad notiks, to nevarēs vairs labot.

Kā jūs pilnīgi pareizi atzīmējat savā spriedumā iepriekš, jāprognozē riski un jāveic pasākumi, lai tos novērstu.

Un noslēgumā es gribētu teikt... es atceros 90. gadus, kad ārvalstu ekspertiem skaidroja salīdzinoši stingro Latvijas pilsonības un valodas politiku ar to, ka mēs esam apdraudēti. Šobrīd mēs esam Eiropas Savienības un NATO dalībvalsts. Mūsu neatkarība ir nostiprinājusies neatgriezeniski. Un visus šos gadus, neskatoties uz stingro likumdošanas praksi, no minoritāšu puses nebija neviena mēģinājuma aizstāvēt savas intereses ar vardarbīgām metodēm, kas ir rets gadījums Eiropā. Tātad krievalodīgo minoritāte pierādīja savu lojalitāti un gatavību lietot tikai demokrātiskā sabiedrībā pieņemamas metodes. Un es diezgan bieži dzirdu no kolēģiem, ārvalstu ekspertiem, kā jums paveicās, cik jums ir laba minoritāte.

Diemžēl, neskatoties uz šo veiksmes stāstu, politika kļūst arvien ierobežojošāka. Un arī šīs lietas izskatīšanas gaitā skaidri parādās šīs politikas un tās pamatojuma evolūcija. Mazākumtautību tiesību jēdzieni tiek arvien sašaurināti, starptautisko organizāciju rekomendācijas noraidītas, ja viņas ir nepietiekoši saprotamas uz situāciju, un man vienkārši žēl, ka mēs zaudējam savus cilvēkresursus. Politisko nāciju vieno ne tikai valoda, ir arī kaut kas vairāk. Ir līdzdalība, ir savstarpējā cieņa, ir vēlme ne tikai uz klausīt, bet arī ņemt vērā līdzpilsoņu bažas un vēlmes. Un diemžēl šo apstrīdēto normu pieņemšanas un... vismaz līdz šim... īstenošanas gaitā bija pilnīgi skaidri demonstrēta tāda klaja... kā to varētu teikt... ignorēšana, es teikšu tā daudz maz akadēmiski... jo jūs neko nesaprotat un, kā Hanova kungs teica, jā, jūs esat ietekmējami un mēs labāk zinām, kas vajadzīgs ir jūsu bērniem. Tā mēs mēģinām veidot politisko nāciju?

Godātā tiesa, es redzu, ka jūs varat parādīt, ka tomēr tā tas nav. Ka tomēr arī to Latvijas pilsoņu un Latvijas iedzīvotāju sāpes un vēlmes un bažas, kam dzimtā valoda nav latviešu valoda, tiek ņemtas vērā un tiek cienītas mūsu kopīgajā valstī.

Paldies.

S. Osipova.

Paldies jums.

Tralmakas kundze... replika.

I. Tralmaka.

Jā. Paldies.

Runājot par to, par valodas apdraudējumu, protams, ka runa ir par indivīda tiesībām. Runājot un izvērtējot katra bērna, kas pieder pie mazākumtautības, un īpaši es savā runā pievērsos krievvalodīgajiem bērniem, ir jāņem vērā, cik lielas iespējas ārpus izglītības sistēmas šajā valstī ir indivīdam saglabāt savu kultūru, savu identitāti lasīt grāmatas savā valodā, skatīties filmas, apmeklēt koncertus, teātra izrādes. Tādēļ jautājums par to, cik liels akcents uz šo te valodas nepieciešamību valodu aizsargāt, attīstīt izglītības sistēmā ir jāaplūko kopsakarā ar to, kādas ir šīs iespējas ir ārpus izglītības sistēmas. Un uz to arī bija vērst mans apgalvojums par to, ka apdraudējums šai te valodas iespējai... saglabāt valodu, ir jāvērtē arī tajā, cik lielā mērā valsts ļauj un aizsargā... ļauj attīstīt un šā situācija ir tāda, ka šīs iespējas ir ļoti lielas Latvijā ārpus izglītības sistēmas.

Runājot par jūsu 2. punktu, par skolēniem. Protams, ka skolās vienmēr būs skolēni, kuriem būs grūti. Tādas skolas būs gan mazākumtautību izglītības programmās tiem, kas mācās, gan arī tādiem, kas mācās valsts valodā. Šiem skolēniem pilnīgi noteikti vajag pievērst papildus uzmanību, ar viņiem ir papildus jāstrādā.

Bet es negribētu vispārināt, ka mazākumtautību skolu programmās, izglītības programmās mācītos tikai šādi bērni un tādēļ mums nevajadzētu ņemt vērā to mazākumtautību izglītojamo tiesības un iespējas, kuras nodrošina mācības vidusskolā valsts valodā.

Un visbeidzot. Šajā lietā... šī lieta nav par to, ka mazākumtautības plānotu šeit rīkot valsts apvērsumu vai kā savādāk... Mazākumtautības Latvijas pilsoņi un valsts piederīgie ir neatņemami Latvijas sabiedrības sastāvdaļa. Protams, ka pieņemot šīs te normas, ja runājam par likumdošanas procesu, nepamatots, manuprāt, būtu viedoklis teikt, ka šis viedoklis mazākumtautību pusē ir monolīts, vienāds un jebkādā veidā tikai negatīvs. Tādēļ šī diskusija ir bijusi. Ja mēs paskatāmies, protams, uz likumdošanas procesu, tad īstas debates par niansēm arī no mazākumtautību viedokļa pārstāvju puses nebija, bija vairāk par konceptu. Konceptuāli likumdevējs izšķīrās pāriet uz mācībām valsts valodā vidusskolā. Ja jautājums nebija par detaļām, tad konceptuāli valsts virziens ir bijis skaidrs jau kopš 1991. gada. Šobrīd mēs vidusskolā esam sasnieguši to, kāds mērķis tika definēts pirms vairāk nekā 20 gadiem.

Paldies.

S. Osipova.

Paldies, Tralmakas kundze.

Līdz ar to replikas ir izskanējušas.

Tiesas sēde tiek pasludināta par slēgtu.

Kas skar jautājumu par nolēmuma pasludināšanu, likumā noteiktais laiks iekrīt 19. aprīlī, kas ir Lielā piektdiena, tāpēc tiesa savu nolēmumu pasludinās 23. aprīlī pulksten 10.00.

Stenogrammas izgatavotāja

Mārīte Ceļmalniece

Tiesas sēžu sekretāre

Baiba Tropiņa